

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

**KENTSEL YOKSULLUĞUN AZALTILMASINDA BİR ARAÇ
OLARAK SOSYAL BELEDİYECİLİK (BÜYÜKŞEHİR
BELEDİYELERİNİN FAALİYET RAPORLARININ
İNCELENMESİ)**

Muhammed GÜLEÇ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Musa EKEN

OCAK - 2025

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**KENTSEL YOKSULLUĞUN AZALTILMASINDA BİR
ARAÇ OLARAK SOSYAL BELEDİYECİLİK
(BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİNİN FAALİYET
RAPORLARININ İNCELENMESİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Muhammed GÜLEÇ

Enstitü Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

“Bu tez 02/01/2025 tarihinde online olarak savunulmuş olup, aşağıda isimleri bulunan jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Prof. Dr. Musa EKEN	Başarılı
Prof. Dr. Ferruh TUZCUOĞLU	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Onur TÜRKÖLMEZ	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☒

Hayır ☐

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Muhammed GÜLEÇ

02/01/2025

ÖN SÖZ

Bu tezin yazılması aşamasında, çalışmamı sahiplenerek titizlikle takip eden, sürekli iletişim halinde olan ve çalışmanın yanı sıra hayatla ilgili de tavsiyelerde bulunan danışmanım Prof. Dr. Musa EKEN'e değerli katkıları ve emekleri için içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Dr. Öğr. Üyesi Onur TÜRKÖLMEZ ve Arş. Gör. Rabia İlknur TÜRKÖLMEZ'e tez süresince ve öncesinde vermiş oldukları destek ve katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunarım. Arş. Gör. Fikret TOPAL' a tez hakkında yol gösterici olumlu yorumları ve tavsiyelerinden dolayı teşekkürü borç bilirim. Yüksek lisans eğitimim süresince maddi ve manevi yapmış oldukları katkılarından dolayı aileme ve tez yazım süresince yapmış olduğu katkılarından dolayı eşim Ceren GÜLEÇ'e şükranlarımı sunarım.

Muhammed GÜLEÇ

02/01/2025

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iv
TABLO LİSTESİ.....	v
ŞEKİL LİSTESİ	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii

GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: YOKSULLUĞUN TANIMI, TÜRLERİ VE NEDENLERİ.....	4
1.1. Yoksulluk Tanımı ve Kapsamı	4
1.2. Yoksulluk Türleri	6
1.2.1. Mutlak Yoksulluk.....	6
1.2.2. Göreli Yoksulluk	8
1.2.3. Objektif (Nesnel) Yoksulluk – Subjektif (Öznel) Yoksulluk.....	9
1.2.4. Gelir Yoksulluğu – İnsani Yoksulluk.....	10
1.2.5. Kırsal Yoksulluk.....	11
1.2.6. Kentsel Yoksulluk	13
1.3. Yoksulluğun Farklı Boyutları	16
1.3.1. Yeni Yoksulluk.....	17
1.3.2. Nöbetleşe Yoksulluk	18
1.3.3. Yoksulluk Kültürü.....	19
1.4. Yoksulluğu Ortaya Çıkaran Nedenler	21
1.4.1. Ekonomik Nedenler.....	21
1.4.1.1. Gelir Dağılımı Eşitsizliği ve Büyüme	22
1.4.1.2. Ekonomik Krizler.....	23
1.4.1.3. İşsizlik ve İstihdam Sorunu.....	24
1.4.2. Demografik ve Sosyal Nedenler.....	25
1.4.2.1. Hızlı Nüfus Artışı.....	26
1.4.2.2. Kır-Kent Arası Yaşanan Göç	26
1.4.2.3. Eğitim Düzeyi	27
1.4.2.4. Sosyal Tecrit (Ayrımcılık)	28
1.4.3. Coğrafi Nedenler	29

1.4.4. Diğer Nedenler	30
1.5. Yoksulluk Sınırı.....	31
2. BÖLÜM: TÜRKİYE’DE KENTSEL YOKSULLUK VE SOSYAL BELEDİYESİLİK ANLAYIŞI	33
2.1. Türkiye’de Yoksulluğun Genel Görünümü ve Nedenleri	33
2.2. Türkiye’de Kentleşme Süreci ve Kentsel Yoksulluk	37
2.3. Türkiye’de Yaşanan Kentsel Yoksulluğun Boyutları ve Nedenleri	48
2.3.1. Göçler	49
2.3.2. İstihdam Sorunu, İşsizlik ve Ekonomik Krizler	51
2.3.3. Diğer Faktörler	59
2.4. Sosyal Devlet Anlayışının Gelişimi ve Amaçları.....	61
2.4.1 Sosyal Yardım ve Hizmet Kavramı.....	64
2.4.2 Sosyal Belediyeciliğin Tanımı, Gelişimi ve Ülke Örnekleri.....	67
2.4.3. Türkiye’de Sosyal Belediyeciliğin Tarihsel Gelişimi ve İşleyişi	71
2.5. Türkiye’de Kentsel Yoksullukla Mücadelede Sosyal Belediyecilik Uygulamalarının Hukuki Çerçevesi	79
2.6. Türkiye’de Yoksulluğu Azaltmaya Yönelik Çalışmalar Yürüten Diğer Kurum ve Kuruluşlar.....	83
2.6.1. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	83
2.6.1.1. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü	84
2.6.1.2. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü	86
2.6.1.3. Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü	87
2.6.2. Vakıflar Genel Müdürlüğü	90
2.6.3. Milli Eğitim Bakanlığı.....	91
2.6.4. Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü	91
2.6.5. Sivil Toplum Kuruluşları.....	91
3. BÖLÜM: TÜRKİYE’DEKİ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİNİN FAALİYET RAPORLARININ İNCELENMESİ	94
3.1. Türkiye’deki Büyükşehir Belediyelerinin Faaliyet Raporlarında Yer Alan Sosyal Yardım Ve Hizmetler	94
3.1.1. Ayni ve Nakdi Yardımlar	96
3.1.2. Sosyal Kart	97

3.1.3. Sosyal Yardım Merkezleri.....	97
3.1.4. Aşevleri, Ramazan Çadırları ve İkram Çeşmeleri.....	98
3.1.5. Barınma Evi Hizmetleri.....	98
3.1.6. Evde Bakım Hizmetleri	98
3.1.7. İşsizliği Önlemek ve İstihdam Sağlamak Amaçlı Kurulan Meslek Edindirme Kursları.....	99
3.2. Kentsel Yoksulluğu Azaltmaya Yönelik Uygulamalar Bakımından Büyükşehir Belediyelerinin Faaliyet Raporlarının Karşılaştırılması	100
3.3. Faaliyet Raporlarında Yer Alan Sosyal Yardım ve Hizmetler İçin Çözüm Önerileri.....	108
SONUÇ	113
KAYNAKÇA.....	119
EK	135
ÖZ GEÇMİŞ	138

KISALTMALAR

BM	: Birleşmiş Milletler
BŞB	: Büyükşehir Belediyesi
ÇHGM	: Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü
İİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
GİYM	: Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla
İBBS	: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırılması
İGE	: İnsani Gelişme Endeksi
İMF	: Uluslararası Para Fonu
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
KYK	: Kredi ve Yurtlar Kurumu
RTÜK	: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
ÖZGEM	: Özel Gereksinimli Bireyler Eğitim Merkezleri
SGP	: Satın Alma Gücü Paritesi
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
SYDTF	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu
SYDV	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UN	: United Nations
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
VGM	: Vakıflar Genel Müdürlüğü

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Yoksulluk Sınırında Haneler.....	34
Tablo 2: 1990-2005 Yılları Arasında Türkiye' nin Temel Refah Göstergeleri.....	35
Tablo 3: Türkiye' nin 2005-2009 Yılları Arasındaki Yoksulluk Oranı (%).....	35
Tablo 4: Göreli Yoksulluk, Sürekli ve Maddi Yoksunluk Oranları (2014-2022)	37
Tablo 5: Türkiye' de Kentsel - Kırsal Nüfusun Gelişimi ve Oranları, 1927-1950	39
Tablo 6: Bölgelerin Yıllık Nüfus Artışları: Kır-Kent (%), 1936-1950.....	40
Tablo 7: Türkiye' de Kentsel - Kırsal Nüfusun Gelişimi ve Oranları, 1950-1960	42
Tablo 8: Türkiye' de Kentsel - Kırsal Nüfusun Gelişimi ve Oranları, 1960-1980	45
Tablo 9: Türkiye' de Kentsel - Kırsal Nüfusun Gelişimi ve Oranları, 1980-2000	47
Tablo 10: Türkiye' de İşsizlik Oranları (%), 2002-2007	53
Tablo 11: Türkiye' de İstidam ve İşsizlik Oranları (%), 2016	54
Tablo 12: Türkiye' de İstidam, İşsizlik ve Maddi Yoksunluk Oranları (%), 2015-2023	55
Tablo 13: Türkiye' de İşsizlik Oranları (%), 1998-2021.....	56
Tablo 14: Çocuğa Yönelik Hizmetler, Ağustos 2024.....	87
Tablo 15: Engelli ve Yaşlı Hizmetlerine Yönelik Veriler, Ağustos 2024.....	89
Tablo 16: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Yoksulluk Oranları (Medyan Gelirin %60'ına Göre).....	108

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: 2008 Küresel Krizi Döneminde Türkiye’ de İşsizlik.....	58
Şekil 2: Kentsel Yoksullukla Mücadelede Kentleşme Modeli Örneği	117

ÖZET	
Başlık:	Kentsel Yoksulluğun Azaltılmasında Bir Araç Olarak Sosyal Belediyecilik (Büyükşehir Belediyelerinin Faaliyet Raporlarının İncelenmesi)
Yazar:	Muhammed GÜLEÇ
Danışman:	Prof. Dr. Musa EKEN
Kabul Tarihi:	02/01/2025
Sayfa Sayısı:	viii (ön kısım) + 134 (ana kısım) + 3 (ek)
Bu çalışmada yoksulluk kavramı üzerine yapılan çeşitli tanımlara yer verilmektedir. Yoksulluk kavramının sadece “maddi imkansızlık” durumundan ibaret olmadığı birçok yönünün de bulunduğu bahsedilmektedir. Küreselleşmenin etkisiyle yoksulluk kavramına farklı başlıkların eklendiği açıklanmaktadır. Yoksulluğu ortaya çıkaran faktörler hakkında bilgi verilmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda Türkiye’de yaşanan yoksulluğun düzeyine genel olarak değinilmektedir. Türkiye’nin kentleşme süreci ve sonrasında ortaya çıkan kentsel yoksulluk sorunu incelenmektedir. Türkiye’de kentsel yoksulluğa neden olan; göç dalgası sonrası oluşan gecekondulaşma, istihdam sorunu ve ekonomik krizler hakkında bilgi verilmektedir. Türkiye’de sosyal devletin tarihsel gelişimi açıklanarak, kentsel yoksulluğu azaltmaya yönelik sosyal belediyecilik uygulamalarının hukuki alt yapısı üzerinde durulmaktadır. Kentsel yoksullukla mücadelede hem sosyal hem de ekonomik kalkınma açısından belediyelerin rolüne değinilmektedir. Belediyeler, kentlerin yönetimiyle doğrudan ilişkili olan yerel yönetim birimleri olarak, kentsel yoksullukla mücadelede halkın yaşam standartlarını yükselten, toplumsal eşitsizlikleri azaltan, fırsat eşitliği sağlayan önemli sorumluluklarının olduğu belirtilmektedir. Bu sorumlulukları yerine getirirken belediyelerin çeşitli strateji ve faaliyetler geliştirdiği açıklanmaktadır. Belediyeler, hem yoksullukla mücadele hem de yerel ekonomiyi güçlendirecek projelerle istihdam olanakları yarattığı belirtilmektedir. Belediyelerin, kentteki işsizlik oranını düşürmek amacıyla meslek edindirme kursları, girişimcilik destekleri, kooperatifler ve yerel üretim alanları oluşturduğundan bahsedilmektedir. Büyükşehir Belediyeleri’nin kentsel yoksulluğu azaltmaya yönelik gerçekleştirmiş oldukları uygulamalar ve projeler ele alınmaktadır. Bu kapsamda faaliyet raporları içerisinde yer alan bu uygulamaların ve projelerin incelenmesinden sonra kentsel yoksullukla mücadelede bu faaliyetlerin yeterliliği hakkında değerlendirmelerde bulunmaktadır.	
Anahtar Kelimeler:	Yoksulluk, Kentsel Yoksulluk, Sosyal Belediyecilik, Büyükşehir Belediyesi, Faaliyet Raporu

ABSTRACT	
Title of Thesis: Social Municipalism as a Tool for Reducing Urban Poverty (An Analysis of the Activity Reports of Metropolitan Municipalities)	
Author of Thesis: Muhammed GÜLEÇ	
Supervisor: Prof. Dr. Musa EKEN	
Accepted Date: 02/01/2025	Number of Pages: viii (pre text) + 134 (main body) + 3 (add)
In this study it is mentioned that there are many other aspects in which the concept of poverty does not just consist of “material impossibility”. It is explained that different topics are added to the concept of poverty under the influence of globalization. Factors that lead to poverty are given. Through this information level of poverty experienced in Turkey is referred. The urban poverty problem is examined which being emerged during Turkey’s urbanization process and after. Informations given about the slum formation process that occurs after the migration wave, the employment problem and the economic crises which causes the causing urban poverty in Turkey. Explaining the historical development of the welfare state in Turkey, it focuses on the legal infrastructure of social municipality to reduce urban poverty. The role of municipalities in the fight against urban poverty is addressed in terms of both social and economic development. As local government units directly involved in the management of cities, municipalities have significant responsibilities in improving the living standards of citizens, reducing social inequalities, and ensuring equal opportunities in the fight against urban poverty. It is emphasized that municipalities develop various strategies and activities to fulfill these responsibilities. Municipalities are also mentioned as creating employment opportunities through projects that both combat poverty and strengthen the local economy. It is stated that municipalities establish vocational training courses, entrepreneurship support programs, cooperatives, and local production areas to reduce the unemployment rate in the city. The applications and projects that the Metropolitan Municipalities have implemented to reduce urban poverty are addressed. In this context, after reviewing the applications and projects included in the Activity reports, evaluations are made on the adequacy of these activities in the fight against urban poverty.	
Keywords: Poverty, Urban Poverty, Social Municipality, Metropolitan Municipality, Activity Report	

GİRİŞ

Yoksulluk, genel bir ifadeyle toplumda bireylerin hayatlarını idame ettirebilmeleri için gerekli olan; gıda, giyim, barınma gibi ihtiyaçlarını karşılayamaması durumu ve eğitim, sağlık ve güvenlik gibi haklardan da mahrum olmaları şeklinde açıklanmaktadır. Yoksulluk geçmiş dönemlerde beşeri bir sorun olarak algılanırken, günümüzde hem beşeri hem de toplumsal bir sorun olarak algılanmaktadır.

Sanayi toplum yapısının getirdiği şehirleşme ve çekirdek aile yaşam biçimi, yoksullukla mücadelede aile ve akrabaların rolünü giderek azaltmıştır. Bilgi toplumunun yaşam biçimi ise bireysellik üzerine kurulmaktadır. Bu durumda hem sanayi toplumunda hem de bilgi toplumunda yoksullukla mücadele kamu yönetiminin görevi olarak kabul edilmektedir. Nitekim sosyal refah devleti politikalarından sosyal belediyeçilik uygulamalarına kadar yapılan faaliyetler bu kapsamdaki kamu hizmetidir.

Yoksullukla mücadelede kamu yönetiminin rolü bazen farklılaşmaktadır. Sosyal refah devleti uygulamaları döneminde (1945-1980 arası) merkezi yönetimin faaliyetleri öne çıkarken liberal politikaların egemen olmasıyla (1980 sonrası) birlikte yerel yönetimlere daha çok rol verilmektedir.

Öte yandan kırdan kente göç ve mülteci hareketleri genel olarak kentsel nüfusun artışına neden olmuş, buna paralel bir şekilde yoksulluk kentlerde daha çok hissedilmeye başlamıştır. Bu yönüyle de yerel yönetimlerin ve özellikle belediyelerin kentsel yoksulluk ile mücadele etmesi önemli bir görev haline gelmektedir.

Türkiye’de yerel yönetimlerin yoksullukla mücadele amacıyla bir dizi kamu hizmeti yürüttüğü bilinmektedir. Özellikle belediyeler sosyal belediyeçilik adı altında kentsel yoksullukla mücadele etmektedir. Kentsel yoksulluk, kentlerde yaşayan bireylerin aralarındaki gelir eşitsizliğini, kente göç edip gelenlerin kentlileşememesini, kent sakinlerinin temel beledi hizmetlerden yararlanamamasını ifade etmektedir. Türkiye’nin kentleşme süreci hızlı ve plansız olduğu için kentlerde yaşanan yoksulluk önemli bir sorun haline dönüşmektedir. Türkiye’de kentsel yoksullukla mücadele belediyeler tarafından yürütülmektedir. Nüfusu 750 bin ve üzeri olan kentler, Büyükşehir Belediyelerinin faaliyet alanına girmektedir. Büyükşehir Belediyeler kentlerde yoksulluğu azaltmaya yönelik faaliyetlerini sosyal belediyeçilik anlayışı çerçevesinde gerçekleştirmektedir.

Çalışmanın Konusu

Türkiye’de büyük kentler imkânlar, yaşam standartları, istihdam olanakları vb. nedenlerden dolayı yoğun göçler almaktadır. Bu göç hareketliliği kentlerde birçok sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu sorunların en önemlisi kentsel yoksulluk olarak görülmektedir. Bu bakımdan kentlerde yaşanan yoksulluğu azaltmak, kent sakinlerinin refah seviyesini yükseltmek, yaşam kalitesini arttırmak Büyükşehir Belediyeleri’nin faaliyetleri arasında yer almaktadır. Büyükşehir Belediyeleri’nin sosyal yardım ve hizmetler birimi tarafından kentte ikamet eden yoksul, muhtaç, ihtiyaç sahibi vatandaşlar belirlenip, bu vatandaşların refah seviyelerini yükseltmek için gerekli yardımlar yapılmaktadır. Yapılan bu yardımlar şeffaf yönetim anlayışı kapsamında faaliyet raporlarında belirtilmektedir. Çalışmanın konusu yoksulluktan ziyade Büyükşehir belediyelerinin sosyal yardım ve hizmetleridir. Sosyal yardım ve hizmetler içerisinde ise kentsel yoksullukla mücadeleye amacı ile yapılmış olan uygulamaları incelemek amaçlanmaktadır. Çünkü yoksulluk çok geniş bir konudur. Bu kapsamda bu çalışmanın konusu; Büyükşehir Belediyeleri tarafından hazırlanan, kentsel yoksulluğu azaltmak için sosyal belediyecilik anlayışı çerçevesinde yapılan uygulamaların yer aldığı faaliyet raporlarının incelenmesidir.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışma iki temel soru üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu sorular;

- Kentsel yoksulluk kırdan kentte yapılan göçlerin bir sonucu mudur?
- Büyükşehir Belediyeleri’nin yapmış oldukları sosyal yardım ve hizmetler kentsel yoksulluğu azaltma konusunda yeterli midir?

Çalışma, önceden belirlenen bu soruların cevaplarını bulmak amacıyla yapılmıştır. Birinci sorunun cevabı, “Türkiye’de Kentsel Yoksulluk ve Sosyal Belediyecilik Anlayışı” başlıklı ikinci bölümde, diğer sorunun cevabı, “Türkiye’deki Büyükşehir Belediyelerinin Faaliyet Raporlarında Yer Alan Sosyal Yardım ve Hizmetler” başlıklı üçüncü bölüm ile sonuç ve öneriler kısmında yer almaktadır.

Çalışmanın Önemi

Çalışmada yoksulluk sorununun uzun bir zamandır çözilemeyen toplumsal bir sorun haline dönüştüğü vurgulanmaktadır. Yoksulluğun küreselleşme sürecinden kaynaklı

ortaya çıkan yeni boyutlarının toplum üzerindeki etkisi açıklanmaktadır. Yoksulluğun mekânsal bir türü olan kentsel yoksulluğun Türkiye’de önemli bir tehdit haline dönüşmesi üzerine durulmaktadır. Yoksullukla mücadele kapsamında yapılan uygulama ve projelerin ne ölçüde başarılı olduğu, başka ne tür projelerin geliştirilmesi üzerine önerilerde bulunmaktadır.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışmaya başlamadan önce konuyla ilgili bir literatür taraması yapılmıştır. Tarama sonrası konu hakkında gerekli bilgiler ışığında çalışmanın içerik kısmı hazırlanmış ve çalışma için yol haritası oluşturulmuştur. Amaç olarak belirlenen sorular çerçevesinde gerekli kaynaklar temin edilmiştir. Çalışmanın konusu doğrultusunda 3 Büyükşehir Belediyesinin faaliyet raporları incelenmiştir.

Çalışma 3 ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde yoksulluk kavramı tanımlanmış ve yoksulluğun türleri hakkında bilgi verilmiştir. Yoksulluğun farklı boyutları ele alınmış sonra yoksulluğun nedenleri açıklanmıştır. Birinci bölümün sonunda Türkiye’de yoksulluğun genel görünümünden bahsedilmiştir. İkinci bölümde Türkiye’nin kentleşme süreci anlatılmış ve yaşanan kentsel yoksulluğun boyutu ortaya konulmuştur. Daha sonra Türkiye’de sosyal devlet anlayışının gelişim ve Büyükşehir Belediyeleri’nin sosyal belediyeçilik uygulamaları kanunu çerçevesinde açıklanmıştır. Türkiye’de Büyükşehir Belediyeleri dışında kentsel yoksullukla mücadele eden kurumlar ele alınmıştır. Üçüncü ve son bölümde üç Büyükşehir Belediyesi olan Ankara, İstanbul ve İzmir Büyükşehir Belediyelerinin 2023 yılı faaliyet raporları incelenmiş ve yapmış oldukları uygulamalar ve projeler hakkında bilgi verilmiştir.

1. BÖLÜM: YOKSULLUĞUN TANIMI, TÜRLERİ VE NEDENLERİ

Yoksulluk olgusunun literatürde muhtelif tanımları ve türleri bulunmaktadır. Yapılan tanımlarda genel olarak maddi imkânsızlık üzerinde durulmaktadır. Yoksulluğun yaşam içerisinde görülen çeşitli türleri de bulunmaktadır. Yoksulluğa neden olan sebepler ortaya konulmaktadır.

1.1. Yoksulluk Tanımı ve Kapsamı

Yoksulluk sosyolojik bir kavram olarak, insanlığın var oluşu ile ortaya çıkmaktadır. Geçmiş yüzyıllarda yoksulluk; savaşlar, istilalar veya doğal afetler sonucunda kendini gösteren ve belirli bölgelerde etkili olan bir durum şeklinde nitelendirilmektedir. Bu dönemlerdeki yoksulluk devletlerin veya toplumlarda bulunan varlıklı kesimlerin desteği ile kontrol altına alınabilecek düzeyde görülmektedir. Bu nedenle bu dönemlerde toplumda zengin ve fakir kesim arasında büyük uçurumlar oluşmamaktadır (Bozan, 2011, s. 36). Günümüz dünyasında ise yoksulluk çok farklı bir niteliğe bürünmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde yoksulluk, kapitalizmin etkisi ve küreselleşmenin yoksulluğa getirdiği farklı boyutlar nedeniyle daha yoğun bir şekilde görülebilir. Bu ülkelerde yaşayan fakir kesim ile zengin kesim arasındaki uçurumlar ise çok büyük boyutlara ulaşabilir.

21. yüzyılda az gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler ile birlikte gelişmiş ülkelerde dahi yoksulluğun boyutları görülebilmektedir. Yoksulluk ile mücadelede sanayileşmiş ülkelerin çoğunda bu sorunu ortadan kaldıracabilecek mücadele stratejileri ve programları geliştirilmektedir.

Dünya Bankası yoksulluk konusunda en fazla çalışmayı yapan ve muhtelif çalışmalara öncülük eden bir kuruluştur (Dumanlı, 1996, s. 1). Dünya Bankası 1990 yılında yayınladığı kalkınma raporu ile yoksulluğu; “temel yaşam gereksinimlerini karşılayamama, gıda, barınma, sağlık ve eğitim olanaklarından yoksun olma, iş gücü, sermaye, teknoloji gibi üretim faktörlerine erişememe ve asgari yaşam düzeyi için hayatını devam ettirebilecek gelirden yoksun olma hali” şeklinde tanımlamaktadır (World Development Report, 1990, s. 26). 2000’li yıllara gelindiğinde ise Dünya Bankası yoksulluğun tanımlanmasında değişikliğe giderek yoksulluğa farklı bir boyut kazandırmaktadır. Yayınladığı raporda gelir ve maddi yoksunluk üzerine yaptığı tanımlamaya hastalık, eğitimsizlik, risklere açıklık, güçsüzlük ve sesini duyuramama

gibi kavramlar ekleyip yoksulluğun tanımını genişletmektedir (Word Development Report, 2000, s. 15).

Birleşmiş Milletler (BM) ise Dünya Bankası gibi yoksullukla mücadele eden diğer bir kuruluş olarak gösterilmektedir. BM yoksulluğu; “insanın saygınlığının ihlal edilmesi, seçeneklerden ve fırsatlardan yararlanılamaması” şeklinde tanımlamaktadır. Bir bireyin temel ihtiyaçlarını karşılayacak kadar yiyecek bulamaması, ailesine yeterli kıyafet sağlayamaması, sağlık hizmetlerinden faydalanabileceği bir hastanenin bulunmaması, eğitim alacağı okula erişememesi, geçimini sağlayacak bir toprağa sahip olmaması, iş bulamaması veya finansal destek için bankalardan kredi alamaması yoksulluk olarak tanımlanmaktadır. Yoksulluk, aynı zamanda güvensizlik, çaresizlik ve toplumdan dışlanmışlık anlamına gelmektedir. Yoksulluk, özellikle kırılgan ve zorlu yaşam koşullarına sahip bireylerin, sağlık hizmetlerine ve temiz suya erişim imkânı olmadan hayatta kalmalarını da ifade etmektedir. (UN Statement, 1998, s. 1).

Ülkemizde ise Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), yoksulluk üzerine çalışmalar yapmakta, ülke genelinden şehirlere ve hatta ilçelere kadar yoksulluk haritası çıkararak istatistiksel veriler hazırlamaktadır. TÜİK ise yoksulluğu iki farklı anlamda tanımlamaktadır. TÜİK’ e göre yoksulluk dar anlamda; açlıktan ölme durumu ve barınacak bir yerin olmama durumu olarak tanımlarken, geniş anlamda ise; gıda, giyim ve barınma gibi imkânların hayatı idame ettirebilecek düzeyde olmasına rağmen, toplumdaki belirli bir refah düzeyinin gerisinde kalmayı ifade etmektedir. İnsanların temel ihtiyaçlarını karşılayamaması durumu şeklinde belirtilmektedir (http://www.tuik.gov.tr/MetaVeri.do?alt_id=1013 Erişim Tarihi: 21/04/2017). TÜİK’in yoksulluk tanımı genel ifadeyle ise; maddi imkânsızlık üzerine yapılmaktadır.

Gündoğan ise yoksulluğu; “açlık”, “barınacak bir evin olmaması”, “eğitimsizlik”, “hiçbir işe sahip olamamak”, “hasta olma ve tedavi olanaklarından yararlanamama”, “kirli sudan kaynaklı oluşan hastalıklar nedeniyle çocuğunu kaybetmek”, “umutsuzluk”, “gelecek hayali kuramama”, “eşitsizlik”, “siyasi yaşama katılamamak”, şeklinde farklı birçok boyutuyla ele alarak tanımlamaktadır (2008, s. 42-43).

Yoksulluk ile ilgili tanımlamalara yer verirken önemli bir hususa değinmek gerekmektedir. Bu husus yoksulluk ve yoksunluk olarak iki farklı olgudur. Yoksulluk ve yoksunluk arasındaki farklar, sosyal politika ve ekonomik analizlerde önemli bir yer tutmaktadır. Yukarıda belirtildiği üzere yoksulluk, genellikle gelir seviyesine dayalı bir

olgu olup, bireylerin veya grupların temel ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli düzeyde maddi kaynağa sahip olmamaları durumu olarak ifade edilmektedir. Yoksunluk ise daha geniş bir kavram olup, sadece gelirle sınırlı değildir. Bir kişi veya topluluğun, yaşam kalitesini sürdürebilmek için gerekli olan temel hizmetlere, fırsatlara veya kaynaklara erişim eksikliğini ifade etmektedir. Yoksunluk, sağlık, eğitim, barınma, gıda güvenliği, sosyal katılım gibi sosyal faktörleri de içermektedir. Bu durum, gelir düzeyine bakılmaksızın, bireylerin toplumsal yaşama etkin bir şekilde katılabilmesi için gerekli olan fırsatlardan yoksun kalmalarına yol açmaktadır. Kısaca, yoksulluk daha çok maddi eksiklikle ilişkilendirilirken, yoksunluk sosyal dışlanma ve fırsatlara erişim eksikliği gibi daha geniş bir çerçevede ele alınmaktadır. Yoksulluk, genellikle ekonomik verilerle ölçülürken, yoksunluk daha kapsamlı sosyal göstergelerle değerlendirilmektedir. (Roshani, 2024, s. IX). Yoksulluk ile yoksunluk arasındaki fark kısaca açıklanmış, çalışma konusu gereği yoksulluk olgusu ele alınmış yoksunluk konusuna başkaca değinilmemiştir.

Görüldüğü üzere yoksulluğun ortak birkaç kavram dışında, uzlaşmış nihai bir tanımı bulunmamaktadır. Yoksulluğu gelir düzeyi, maddi olanak gibi iktisadi ölçütlerle tanımlanmasının yanı sıra sosyolojik, psikolojik ve siyasi ölçütlerde dikkate alınması gerekebilir. Ancak bu çalışmada yoksulluk olgusunun açıklanmasında temel ölçüt olarak iktisadi ölçüt ele alınacaktır. Ayrıca bu çalışmada yoksulluk olgusuna maddi yoksulluk anlamı yüklenmekte ve bu maddi yoksulluğun kentte oluşan yoksulluk üzerindeki etkilerine değinilmektedir.

1.2. Yoksulluk Türleri

Yoksullukla ilgili yapılan çalışmalar, yoksulluğun türlerinin olduğunu ortaya koymaktadır. Bunlar; mutlak yoksulluk, görelî yoksulluk, objektif-subjektif yoksulluk, gelir yoksulluğu-insani yoksulluk ve kırsal yoksulluk-kentsel yoksulluk olarak yer almaktadır.

1.2.1. Mutlak Yoksulluk

Yoksulluk üzerine ilk araştırmalar Seebom Rowntree tarafından yapıldığı belirtilmektedir. Rowntree'nin yapmış olduğu yoksulluk tanımlaması aslında mutlak yoksulluğu karşıladığı görülmektedir. Rowntree yoksulluğu “Fiziksel sağlığın

korunabilmesi için gerekli olan asgari düzeyde yiyecek, giyecek ve barınma ihtiyacı” olarak tanımlamaktadır (Field, 1985, s. 5). 1940’ lı yıllarda yapılan bu tanımlama o dönemlerdeki yoksulluk için yeterli bulunmaktadır. Ancak yoksulluğun farklı boyutlar kazanması nedeniyle günümüzde bu tanım yoksulluğun bir türü olan mutlak yoksulluğu tam olarak ifade etmektedir.

Mutlak yoksulluk, hanehalkı ya da bireyin yaşamlarını idame ettirmeleri için ihtiyaç duydukları asgari gelir ve harcama düzeyini ifade etmektedir. Tanıma mutlaklık niteliğini kazandıran sebep; sadece gerekli olan besin bileşenlerinin veya kaloriyi esas almasından kaynaklanmaktadır (Aktan ve Vural, 2002, s. 5).

Mutlak yoksulluk en temel ihtiyaçların bile karşılanamaması durumu olarak açıklanmaktadır. Yardım edilmesi gereken en acil durumdaki yoksul bireyler veya haneler, temel yaşam ihtiyaçlarını bile karşılamakta zorluk çekmekte ve bu kişilere dışarıdan yardım sağlanmadığı takdirde hayatta kalma şansları ciddi şekilde azalmaktadır. Mutlak yoksulluk, dünya genelinde her yerde görülse de, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha yaygın bir şekilde ortaya çıkmaktadır. (Taş ve Özcan, 2012, s. 424).

Dünya Bankası ise mutlak yoksulluk konusunda yapmış olduğu çalışmalarda, bir bireyin hayatta kalabilmesi ve yaşamını sürdürebilmesi için gerekli asgari besin miktarı olan 2400 kaloriyi ölçüt olarak belirtmektedir. Bu kapsamda günlük gelir düzeyi 2400 k/cal gıdayı karşılama gücü olmayan bireyler “mutlak yoksul” olarak kabul edilmektedir (DPT-GİYM, 2001: 104).

Mutlak yoksulluğun ortaya çıkarılmasında hanehalkı veya bireyin yaşamlarını devam ettirebilmeleri için gerekli olan tüketim seviyesinin belirlenmesi gerekmektedir (<http://www.tuik.gov.tr/>). Bu seviyeyi belirlerken hanehalkı veya bireyin gelir düzeyi ele alınmaktadır. Bu gelir düzeyinde iki temel faktör bulunmaktadır. Bunlardan birincisi; hanehalkının büyüklüğü ile asgari düzeyde tüketilecek mal ve hizmet ihtiyaçları iken, ikincisi ise; bu ihtiyaçları karşılayacak, mal ve hizmetlerin fiyatları olmaktadır. Bundan yola çıkarak para birimi ile belirtilen miktar ise fakirlik çizgisi olarak belirlenmektedir. Belirlenen fakirlik çizgisi ile hesaplanan hanehalkı veya bireyin geliri karşılaştırılmakta, hanehalkı veya bireyin geliri fakirlik çizgisinden fazla olanlar yoksul olmayanlar, az olanlar ise yoksul olarak sınıflandırılmaktadır (Dumanlı, 1996, s. 6-7).

Özetlemek gerekirse mutlak yoksulluk; insanların yeterli kaloriyi sağlayıp karınlarını doyuramaması, doğa olaylarına veya dış etkenlere karşı kendilerini koruyabilecekleri bir evleri olmaması, asgari düzeyde hiçbir ihtiyaçlarını karşılayamaması durumu olarak ifade edilebilir.

1.2.2. Göreli Yoksulluk

Görelî yoksulluğun bir yoksulluk türü olarak kavramsallaşması mutlak yoksulluğun tanımındaki eksikliklerden kaynaklanmaktadır. Alınması gereken asgari kalori ihtiyacının yanı sıra temel toplumsal ihtiyaçlardan olan barınma, eğitim, sağlık gibi kültürel ve toplumsal ihtiyaçlar göreli yoksulluk türünü ortaya çıkarmaktadır. Bu durumda uluslararası alanda geniş bir kullanım alanı olan mutlak yoksulluk kavramı yerel düzeyde bazı durumlarda yetersiz kalmaktadır (DPT, 2001, s. 104).

Toplumu oluşturan hanehalkı veya bireylerin; içinde bulundukları ortama ayak uydurmaları, bu ortama uygun bir yaşam biçimi, harcama ve tüketim kalıpları geliştirmeleri görülebilmektedir. Bu hanehalkı veya bireyler birbirinden farklı gelir, harcama ve tüketim kalıbına da sahip olabilmektedir (Dumanlı, 1996, s. 8). Gruplar arasındaki bu farklılıklar göreli yoksulluğu işaret etmektedir.

Görelî yoksullukta, hanehalkı veya bireylerin, içinde bulunduğu sosyal grubun veya yaşadığı çevredeki diğer hanehalkı veya bireylere göre yoksulluğu incelenmekte ve karşılaştırılarak tespitlerde bulunmaktadır (Ünal, 2004, s. 14). Görelî yoksulluk sadece mutlak yoksullukta olduğu gibi yaşamın devamı için kaynaklara erişememe ve barınacak bir evin olmaması meselesi şeklinde algılanmamaktadır. Bu bağlamda göreli yoksulluk kavramı; farklı grupların sahip olduğu mutlak gelir düzeyinden çok, gelir dağılımı ve refah seviyesindeki farklılıklara odaklanmaktadır. Başka bir ifadeyle, göreli yoksulluk, bir toplumdaki hanehalkı veya birey ile aynı toplumun mensubu ve mevcut şartlarda ortalama bir gelir seviyesine sahip olan diğer hanehalkı veya birey arasındaki refah düzeyinin farkını ifade etmektedir (Aktan ve Vural, 2002, s. 5).

Görelî yoksullukta, hanehalkı veya bireyler yaşadıkları toplumda kabul edilebilir bir hayat standardının altında kalıyorsa yoksul olarak sınıflandırılmaktadır. Bundan dolayı da göreli yoksulluk ülkeden ülkeye değişmektedir. Görelî yoksulluğun ölçümünde refah ölçüsü olarak gelir ya da tüketim düzeyi seçilmektedir. Toplam geliri belirli bir seviyenin altında olanlar yoksul olarak kabul edilmektedir (Gündoğan, 2008, s. 43).

1.2.3. Objektif (Nesnel) Yoksulluk – Subjektif (Öznel) Yoksulluk

Objektif yoksulluk (refah yaklaşımı), refah ölçütü olarak bireyin hayatını idame ettirebileceği asgari ihtiyaç düzeyinin normatif ölçülerle belirlenmesi olarak ifade edilmektedir (Özsoy, 2003, s. 3). Burada bahsedilen normatif kriterler; temel tüketim harcamaları ve günlük alınması gereken kalori miktarı gibi somut göstergelerden oluşur. Bu kriterler doğrultusunda belirlenen alt sınırların altında kalmak, objektif yoksulluk olarak kabul edilmektedir. Örneğin, günlük gelirinin 2,15 ABD dolarının altında olan bireyler veya günlük 2400 kilokalori ihtiyacını karşılayamayan kişiler, objektif yoksulluk göstergeleri olarak değerlendirilir. Normatif ölçütler, yoksulluğun sebeplerini analiz etmek ve hanehalkları ile bireylerin yoksulluktan nasıl çıkarılabileceğini belirlemek için önemli bir araçtır. (Aktan ve Vural, 2002, s. 6).

Subjektif yoksulluk ise bireylerin kendi ihtiyaçlarını ve tercihlerini göz önünde bulundurarak belirledikleri ihtiyaçlar üzerinden şekillenmektedir (Özsoy, 2003). Bu yaklaşım, dışarıdan bir bakış açısını yansıtmaktan ziyade, bireylerin kendi yoksulluk algılarına dayanmaktadır. Yoksulluk, bu durumda, yalnızca temel ihtiyaçların varlığına değil, kişilerin bu ihtiyaçları nasıl algıladıklarına ve yaşamlarını sürdürebilmek için neleri yeterli gördüklerine göre değerlendirilmektedir. Bu nedenle, yoksulların kendi beyanları, evrensel veya genel geçer normlardan daha büyük bir öneme sahiptir. (Zülfikar, 2010, s. 7).

Subjektif yoksullukta hanehalkı veya bireyler, geçinebilmeleri için gerekli olduğunu düşündükleri gelir düzeyine göre yoksul sayılmakta veya yoksul sayılmamaktadır. Bunun belirlenebilmesi için anketler kullanılmaktadır ve bireylerin verdikleri cevaplara göre öznel yoksulluk çizgisi belirlenmektedir. Belirlenen bu yoksulluk çizgisinin altında kalanlar yoksul, çizginin üstünde olanlar ise yoksul sayılmamaktadır (Şenses, 2017, s. 94).

Ekonomistler genellikle objektif yaklaşımı tercih etmektedir. Çünkü bir toplumdaki bireylerin farklı faydalarını bir araya getirmeye çalışırken birçok zorlukla karşılaşmaktadır. Bu görüşü savunanlar, bireylerin her zaman kendi çıkarlarını en iyi şekilde belirleyemeyeceklerini ileri sürmektedir. Örneğin, birçok yoksulluk ölçüm aracı, gıda erişimine odaklanmaktadır. Ancak, her birey gıda tüketimini değerlendirirken; bazıları, fiziksel refahları için en uygunu olmasa bile, belirli gıda türlerine veya miktarlarına daha fazla değer vermektedir (Dessallien, 1995, s. 3).

Subjektif yoksulluk daha çok bireylerin kendi algılarına dayanmaktadır. Bu yaklaşım yoksulluğu soyut verilerle belirlemektedir. Yapılan anketler sonucu yoksulluğun haritası oluşturulmaktadır. Bu nedenle iktisatçılar subjektif yoksulluk yerine objektif yoksulluğu tercih etmektedir. Objektif yoksullukta kullanılan normatif değerlerle daha somut verilere ulaşılmaktadır. Ulaşılan somut veriler sayesinde minimum hatayla yoksulluğun sınırı belirlenmeye çalışılmaktadır.

1.2.4. Gelir Yoksulluğu – İnsani Yoksulluk

Gelir yoksulluğu, etki alanı geniş olan ve tüm ülkelerde görülen ekonomik bir sorun olarak kabul edilmektedir. Az gelişmiş ülkelerde ve gelişmekte olan ülkelerde bu sorun ciddi boyutlara ulaşmaktadır (<http://www.canaktan.org/> Erişim Tarihi: 01/08/2017). Gelir yoksulluğunda gelir merkezli yaklaşım dikkate alınmakta bu nedenle yoksulluk, salt gelir eksikliği olarak sınırlandırılmaktadır (IV. Aile Şurası Sonuç Raporları, 2004, s. 24). Gelir yoksulluğu, bireylerin veya hanehalklarının temel yaşam ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli olan asgari geliri elde edememesi durumu olarak açıklanmaktadır. Bu durum, kişinin veya ailenin yaşam standartlarını sürdürebilmesi için yeterli maddi kaynağa sahip olmaması anlamına gelmektedir. Gelir yoksulluğu genellikle, bir ülkede temel ihtiyaçları karşılayabilmek için gerekli gelir miktarının belirlenip, bu miktarın altında kalan kişilerin yoksul olarak kabul edilmesiyle ölçülmektedir. Gelir yoksulluğuna yol açan faktörler arasında hızlı nüfus artışı, iklim değişiklikleri, doğal afetler, işsizlik, düşük ekonomik büyüme ve zayıf çalışma ahlakı gibi unsurlar sayılmaktadır. (<http://www.canaktan.org/> Erişim Tarihi: 01/08/2017).

2000'li yıllardan itibaren, yoksulluk değerlendirmelerinde "gelir yoksulluğu" anlayışından "insani yoksulluk" kavramına, "tek boyutlu" yoksulluk tanımlarından ise "bileşik endekslere doğru bir dönüşüm yaşanmıştır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın önerdiği "İnsani Yoksulluk Endeksi", yoksulluğun yalnızca gelirle değil, eğitim, sağlık, temiz su gibi diğer önemli yaşam koşullarıyla da ilişkili yönlerini değerlendiren bir bileşik endeks olarak, yoksullukla ilgili politika oluşturulmasında önemli bir araç haline gelmiştir (IV. Aile Şurası Sonuç Raporları, 2004, s. 24-25). UNDP tarafından geliştirilen "insani yoksulluk" yaklaşımı, hem mutlak hem de göreceli yoksulluk tanımlarını içermekte olup, aynı zamanda yetersiz beslenme, okur-yazarlık oranlarının düşük olması, kısa yaşam süresi, önlenemez hastalıklara yakalanma ve ana-

çocuk sağlığı gibi temel insani ihtiyaçların karşılanamaması durumunu da kapsamaktadır. Bu anlayışa göre, içme suyu, hijyen, enerji, eğitim ve iletişim gibi temel hizmet ve altyapılara erişim eksikliği veya sınırlılığı, yoksulluğun "insani" boyutunu oluşturmaktadır. (Kentleşme Şurası, 2009, s. 11).

UNDP, insani yoksulluğu üç temel kriter üzerinden değerlendirmektedir (Human Development Report, 1997, s. 18).

İlk kriter, beklenen yaşam süresidir. Bu kriter, bireyin ölüm riski karşısındaki savunmasızlığı nedeniyle yaşam süresinin kısalığını ifade eder. UNDP, hesaplamalarına göre, 40 yaşını esas almakta ve bu yaştan daha erken ölüme neden olan durumları insani yoksulluk olarak kabul etmektedir.

İkinci kriter, eğitim'dir. Bu kriterde, bireylerin eğitim imkânlarından mahrum kalmalarını ve okur-yazarlık oranlarını değerlendirilmektedir. Özellikle yetişkinler arasındaki okuma yazma bilmeyen oranı, insani yoksulluğun bir başka önemli göstergesidir.

Son olarak, ekonomik ve sosyal imkânlar kriteri; bireylerin temel ekonomik ve sosyal hizmetlere erişiminin olmaması durumunu tanımlamaktadır. UNDP, bu göstergeleri değerlendirirken, şu verileri kullanmaktadır: Sağlıklı içme suyuna erişimi olmayan nüfus oranı, Temel sağlık hizmetlerinden yoksun olan nüfus oranı, 5 yaş altı çocukların yetersiz beslenme oranı olarak belirtilmektedir. Bu üç kriterin ortalaması alınarak, insani yoksulluk indeks değeri hesaplanmaktadır.

İnsani yoksulluk, mutlak yoksulluk ile göreceli yoksullukta olduğu gibi gelir yoksulluğundan doğan eksikleri gidermek amacıyla ortaya çıkmaktadır. Gelir yoksulluğu sadece gelir düzeyini ele alırken insani yoksulluk ise; eğitim, sağlık, temiz su kaynakları vs. konulara da odaklanmaktadır.

1.2.5. Kırsal Yoksulluk

Kırsal alanlar, şehirlerden uzak, daha seyrek nüfuslu, geçimin genel olarak tarım ve hayvancılıkla sağlandığı, altyapı ve eğitim gibi hizmetlerin kısıtlı olduğu, gelişmişlik düzeyinin düşük olduğu yerler olarak tanımlanmaktadır. (Tatlı vd., 2020, s. 17). Bu alanlarda yaşanan yoksulluk kırsal yoksulluk olarak ifade edilebilir. Kırsal yoksulluk yoksulluğun boyutlarının farklı mekânlarda yaşandığı yoksulluk türlerinden biri olarak ele alınabilir. Bu yoksulluk türünde mekâna göre değişkenlik gösteren nüfus büyüklüğü,

eğitim ve sağlık hizmetleri, kamu hizmetlerinden yararlanma, tarımla uğraşan kişi sayısı, hizmet ve sanayi sektöründe bulunan kişi sayısı gibi ölçütlerle kırsal yoksulluk alanı ve kentsel yoksulluk alanı belirlenebilir (Gökdayı, 2003, s. 62).

Belirlenen kırsal alanlardaki yoksullar genellikle tarım, küçükbaş veya büyükbaş hayvancılık, ormancılık, balıkçılık ve küçük ölçekli sanayi kuruluşlarında (kırsal alandan kentsel alana geçiş bölgelerinde) çalışmaktadır. Bunun yanı sıra kırsal alandaki yoksul kesimler homojen bir grup yapısına sahip değildir. Bu nedenle bu kesimler iki ana gruba ayrılmaktadır. Bunlar; tarımla uğraşan yoksullar ve tarımla uğraşmayan yoksullardır. Tarımla uğraşan yoksulları; kendi toprağını işleyenler, kendi toprağını işlemeyip kiralayanlar ve yarılıkçılar meydana getirirken, tarımla uğraşmayan yoksulları ise; köy esnafı, işçiler ve çobanlar meydana getirmektedir. Bu son grup kırsal yoksulluğun asıl temel kaynağını oluşturmaktadır. Kırsal alandaki nüfus arttıkça ve kentleşme süreci hızlandıkça bu kesim daha da çok artmaktadır (Khan, 2000, s. 7-8).

Genel olarak değerlendirildiğinde kırsal yoksulluk, tarım sektörünü veya tarım nüfusunu içine alan bir olgu olarak düşünülmektedir. Tarımsal etkinliğin yanı sıra kırsal yoksulluğu besleyen ve yoksulluğun artmasını tetikleyen bazı faktörler mevcuttur. Bunlar şu şekilde açıklanmaktadır (Khan, 2000, s. 11).

Siyasi istikrarsızlıklar ve iç çatışmalar: Siyasi istikrarsızlığın yaşandığı bir ülkede her alanda olduğu gibi ekonomik büyüme de olumsuz etkilemektedir. Bu olumsuzluk dolaylı olarak kırsal hatta kentsel yoksulluğu artırır. Bunun yanı sıra istikrarsızlık ve çatışmalardan dolayı tarım arazileri ile doğal kaynaklar üzerindeki mülkiyet hakkının tanımlanmamış olması da kırsal yoksulluğu artırmaktadır. Ancak ülkeler siyasi istikrar sağlasa da, bazı grupların dışlanmasına ve toplumdan kopmasına neden olan sınıf ayrımları, etnik ve ırksal ayrımcılık gibi uygulamalar, yoksulluğun ortaya çıkmasına sebep olabilir.

Kırsal Alanda İkilik: Kırsal kesimlerde bir tarafta büyük arazilere sahip olan ve yapmış oldukları ticari işlemlerle önemli bir gelir elde eden çiftçiler ile diğer tarafta küçük bir araziye sahip olan köylüler arasında gelir dağılımı bakımından eşitsizlik bulunmaktadır. Bu eşitsizlik kırsal kesimde yoksulluğu ortaya çıkabilmektedir. Bu fırsat eşitsizliğinin yaşandığı alanda bulunan kırsal yoksullar genellikle ev sahiplerinin, tacirlerin ve para piyasasının kurbanları durumunda bulunmaktadır. Kırsal alandaki bu eşitsiz rekabet sonucunda ise yoksulluk artmaya devam etmektedir.

Kötü Yönetim: Bir ülke yönetimi aşırı merkezileşmiş yapıda ise yerel halkın istek ve ihtiyaçlarına cevap verememektedir. Kırsal alandaki üretici maliyetlerinin artması sunulan kamusal hizmetlerini eksik ve kalitesiz yapmaktadır. Bunun sonucunda da kırsal alanda yaşayan halkın hayat standartları düşük olmaktadır. Kırsal yoksulluk, yönetim aşırı merkezileşmişse, yeterli kamu hizmetleri verilmiyorsa, yönetim şeffaf değilse, hukuk devleti ilkesine uyulmuyorsa ve yoksullar seslerini duyuramıyorlarsa sürekli artma eğilimi göstermektedir.

Kırsal Kesimi Dışlayan İktisadi ve Sosyal Politikalar: Ülke yönetimleri tarafından uygulanan politikalar genel olarak kentsel alanları kapsamaktadır. Kırsal alanlar önemli politikalardan mahrum kalmaktadır. Bu politikalara; altyapı yatırımlarında ve güvenlik hizmetlerinde kentlere öncelik verilmesi, tarımsal ihracatın doğrudan vergilendirilmesi ve ithalat sübvansiyonları, gıda ürünlerine kıyasla ihracat ürünlerine katkıda bulunulması vb. gibi örnekler gösterilebilir. Bu politikalardan kırsal kesimin yararlanamaması nedeniyle bu alanlarda yoksulluğun arttığı görülmektedir.

Kırsal alandaki yoksulluğu tetikleyen bu faktörler sonuç olarak kentsel yoksulluğa zemin hazırlamaktadır. Devletin kırsal alana yönelik izlemiş olduğu yetersiz politikalar ve stratejiler ile bu alana özgü gelir dağılımındaki eşitsizlik sebebiyle yoksul hanehalkı ve bireylerin kentlere göç etmesine neden olabilir. Kentlere doğru gerçekleşen yoğun göç hareketliliği de bu alandaki yoksulluğu en önemli nedenlerinden biri olabilir.

1.2.6. Kentsel Yoksulluk

Kentler, nüfus yoğunluğu ve büyüklüğü, sosyo-ekonomik yapısı, kültürel özellikleri, yönetim şekli açısından kırsal alanlardan farklılık gösteren; genel olarak tarım faaliyetlerinin sınırlı olduğu, hem tarım hem de sanayi üretiminin yapıldığı, iş bölümünün ileri düzeyde olduğu, teknolojik gelişmelere göre belirli bir büyüklük ve çeşitliliğe ulaşmış, toplumsal ilişkilerin daha karmaşık, uzmanlaşmanın ve toplumsal çeşitliliğin yaygın olduğu yerleşim alanları olarak tanımlanmaktadır (Kızılcıkelik, 2000, s. 120). Bu yerleşim alanlarında yaşanan yoksulluk ise kentsel yoksulluk olarak ifade edilebilir.

Kentsel yoksulluk; kentte ve kent çevrelerinde yaşayanların yeterli gelir ve kaynağa sahip olamaması, yetersiz barınma, kamusal alt yapı hizmetlerinden faydalanamama, sosyal güvenlikten yoksun olma, karar alma süreçlerine katılamama ve sosyal

dışlanmaya maruz kalma şeklinde açıklanmaktadır (Şahingöz, 2022, s. 15). Kentsel yoksulluk olgusu sadece yeterli gelir ve kaynağa sahip olamayan ve çalışmayan insanlarda görülmez. Aynı zamanda bir iş kolunda çalışan bireyler de kent ortamında yoksulluğa maruz kalabilir. Bunun nedeni çalışan bireylerin almış olduğu ücretlerin düşüklüğü ve toplumsal alandaki hizmetlerin paralı hale gelmesi gibi durumlar çalışan kesimleri yoksulluk sınırının altında bırakarak kentsel yoksulluğa sebep olmaktadır (Kentleşme Şurası 2009, s. 35). Ayrıca yaşanan ekonomik krizler, pandemiler ve salgın hastalıklar da kentsel yoksulluğa sebep olabilir.

Baker, kentsel yoksulluğu altı temel unsur üzerinden tanımlamaktadır. Bu unsurlar şunlardır (2008, s. 4-5):

- Gelir ve istihdam olanaklarının kısıtlı olması
- Yetersiz ve güvenli olmayan yaşam şartları
- Altyapının zayıf olması ve hizmetlerin eksikliği
- Çevresel riskler, doğal afetler ve özellikle gecekondü bölgelerindeki sağlık tehditlerine karşı savunmasızlık
- Hareketliliğe ve ulaşım engel olan ve zorlaştıran mekânsal şartlar
- Dışlanma ile doğrudan ilişkili olan eşitsizlikler

Kentsel yoksulluk ile ilgili olarak yapılan başka bir tanımlama da ise, kent yoksulluğunu ekonomik değerler dışında bireysel gelişim, fiziksel şartlar ve toplumsal ilişkiler bağlamında irdelenmesi gerektiğini belirtmektedir. Bireysel gelişim; gelir, gıda, sağlık, eğitim ve güvenliği kapsarken, fiziksel şartlar; konut, kentsel altyapı ve doğal çevreden meydana gelmektedir. Toplumsal ilişkilerde; aile, siyasal partiler, cemaat ilişkilerini, sivil toplum kuruluşları ve enformel örgütlenmeleri kapsamaktadır (Dinçoflaz, 2009, s. 35).

Kentsel yoksulluk yoksulluğun boyutlarının farklı mekânlarda yaşandığı bir diğer yoksulluk türlerindendir. Bu da kentsel yoksulluğu kırsal yoksulluk ile birlikte diğer yoksulluk türlerinden ayırmaktadır. Kentsel yoksulluk, gelişmiş ülkelerde ve gelişmekte olan ülkelerde kent merkezlerinde ve çevrelerinden kendini göstermektedir. Yaşanılan sanayileşme süreci ve kırdan kentlere doğru olan yoğun göçlere bağlı olarak kentlerde nüfus yoğunluğunun artmasına neden olmuştur. Bu bağlamda göçler nedeni ile istihdam alanlarının azalması, yaşam koşullarını düzeltme olanaklarının git gide daralması kentsel yoksulluğun en önemli nedenleri arasındadır (Kentleşme Şurası 2009, s. 35).

Kırdan kentlere doğru göçlerin yanı sıra ülkeden ülkeye göç edenlerin veya göç etmek zorunda kalan mülteci veya sığınmacılarında kentsel yoksulluğu beslediği ve arttırdığı söylenebilir. Göç edenlerin bir işte çalışacak istihdam olanağına ulaşamamakta veya göç eden mülteci veya sığınmacıların daha düşük bir ücretle ya da kayıt dışı istihdam yolu ile çalışabilmektedir. Buna bağlı olarak kentte bulunan yerel halkın iş imkânları azalmakta veya mevcut işinden olabilmektedir. Bu durumda işsizliğe bağlı gelir yetersizliği oluşmakta bunun sonucunda da kentsel yoksulluk düzeyi artabilmektedir.

Kentsel yoksulluğun nedenlerini toparlayacak olursak şu şekilde sıralamak mümkündür (IV. Aile Şurası, 2004, s. 60):

- Göçler (kırsal kesimden kente, yerel ve uluslararası göç hareketleri, kent içindeki hareketlilik)
- İktisadi dönüşümle birlikte ortaya çıkan işsizlik (tarımdan sanayiye, sanayiden hizmet sektörüne geçiş süreçlerinde yaşanan iş kayıpları)
- Endüstriyel dönüşüme dayalı işsizlik (emek ve insan gücü yerine, teknolojiye geçiş oradan da bilgi yoğun sektörlere geçişin etkileri)
- Kayıt dışı iş gücü ve sosyal güvencesiz işlerin yaygınlaşması
- Beşeri sermaye eksikliği
- İstihdamda kayırma ve eşitsiz fırsatlar
- Sermaye ve buna bağlı olarak ve girişim yetersizlikleri
- Makroekonomik dalgalanmalara bağlı krizler
- Eşit olmayan gelir dağılımı
- Kentsel hizmetlere erişimdeki adaletsizlik (eğitim, sağlık, altyapı gibi hizmetlere yeterli erişim sağlayamama)
- Ailelerin demografik yapıları (hızlı nüfus artışı, büyük haneler)
- Pandemiler
- Hak ve sorumluluk bilincinin eksikliği vs.

gibi açıklanan bu unsurlar, kentsel yoksulluğun temellerini oluşturur ve bu sorunun derinleşmesine yol açmaktadır.

Kentsel yoksulluk görüldüğü üzere ekonomik yetersizliğin yanı sıra çok boyutlu ve karmaşık bir olgudur. Kentsel yoksulluk farklı mekânlarda yaşanan bir yoksulluk türü olarak ifade edildiğinden, kentsel yoksulluğun her boyutu ile karşı karşıya kalan ve kent içerisinde farklı alanlarda yaşayan bu kesim “*kent yoksulları*” olarak ifade edilmektedir.

Kent yoksullarına da bu çalışma bağlamında kısaca değinecek olursak, kent yoksulları; asgari geçim standardını sağlayabilecek yeterli kaynaklara ve konuta ulaşamayan kesim olarak ifade edilmektedir (Kaylaycıoğlu ve Rittersberger-Tılıç, 2002, s. 201).

Dünya Bankası için Baharoğlu ve Kessides'in birlikte yaptıkları bir çalışmada, kentte yaşayan yoksullukların özellikleri verilmektedir. Kent yoksullarının başta ekonomik kısıtlılık olmak üzere sağlık, barınma, eğitim, güvenlik ve dışlanma gibi önemli sorunları bulunmaktadır. Buna göre kentte yaşayan yoksullarının temel özellikleri şu şekilde sıralanmaktadır (2003, s. 127).

- Konut bulmada ya da iş için finansman sağlamada zorluklar yaşarlar
- Düzenli bir gelirleri, işleri ve sosyal güvenceleri bulunmamaktadır
- Yetersiz beslenme, sağlıksız koşullarda yaşama ve sağlık sorunları vardır
- Düşük eğitim düzeylerine sahiptirler
- Düşük düzeyde kamu hizmetlerinden yararlanırlar
- Dışlanma ve ayrımcılık yaşarlar

Genel bir tanımla özetlemek gerekirse kentsel yoksulluk, barınma, eğitim, sağlık, güvenlik ve altyapı gibi temel ihtiyaçların eksikliğini içeren, dinamik ve farklı boyutlara sahip bir sorun olarak tanımlanmaktadır. Bu kavram, şehirlerin çevresinde yaşayanlarla diğer şehir sakinleri arasındaki önemli eşitsizlik ve kopuklukları açıklamak için kullanılmaktadır. Kent yoksullarının büyük bir kısmı, kırsal bölgelerin sınırlı imkânları nedeniyle şehirlere göç eden, ancak şehirleşmeyen kır halkından oluşmaktadır. Bu grup, varoşlar ve gecekondu gibi plansız ve düzensiz yerleşimlerin temel nedeni olarak, kent yaşamının genel sosyal standartlarından farklı, kendi özgün yaşam alanlarında dışlanmışlık ve yoksulluk içinde varlıklarını sürdürmektedir (Canbay ve Selim, 2010, s. 638).

1.3. Yoksulluğun Farklı Boyutları

Yoksulluk, toplumsal değişime paralel olarak gerek dönemsel gerekse mekânsal değişkenlere bağlı olarak farklılaşmaktadır. Sosyal dışlanmanın sonucu olan “*yeni yoksulluk*”, kent çevrelerine önceden gelen yoksulların sonra gelen yoksullar üzerinden kazanç sağlamasıyla “*nöbetleşe yoksulluk*” ve yoksul kesimin yaşamış olduğu toplumsal değişim nedeniyle “*yoksulluk kültürü*” gibi yeni boyutlarda incelenmektedir.

1.3.1. Yeni Yoksulluk

Yoksulluk yeni bir olgu olmamasına karşın günümüzde sosyo-ekonomik açıdan ve toplumsal geçişler bakımından farklılaşabilmektedir. Bu nedenle yoksulluk açıklanırken önüne “yeni” sıfatı eklenmekte, “yeni yoksulluk” farklı bir olgu olarak ifade edilmektedir (Gülener ve Kömürcüoğlu, 2007, s. 23).

Yeni yoksulluk, sadece maddi eksiklikler ya da günlük kalori ihtiyaçlarını karşılayamama gibi temel sıkıntılarla ilgili değil, aynı zamanda yoksulların yaşamlarını iyileştirme ve düzenleme yeteneklerinin tamamen veya kısmen kaybetmeleriyle de bağlantılıdır. Bu yeni yoksul grup, ekonomik, sosyal ve politik açıdan dışlanmış, yoksulluklarıyla mücadele etme umudunu tamamen yitirmiş olan bireylerden oluşmaktadır. (Işık ve Pınarcıoğlu, 2013, s. 72-73).

Çalışmada yoksulluk olgusu genel anlamıyla ekonomik kıstaslar bakımından ele alınmaktadır. Yeni yoksulluk olgusu ise sadece ekonomik boyutlarıyla belirlenen yoksulluk değildir. Bununla beraber bireylerin toplumsal konumları ve durumları da yeni yoksulluğun ekonomi dışındaki boyutlarına vurgu yapmaktadır. Bu boyutlar; *kenardarlık (marginality)*, *alt-sınıf (underclass)*, *toplumsal dışlanma (social exclusion)* olarak ifade edilir (Buğra ve Keyder, 2003, s. 20). Kenardarlık (marginality), kırsal kesimden göç edip kent çevrelerine yerleşen yoksulları işaret etmektedir. Özellikle Latin Amerika bağlamında kullanılmakta olup etnik ayrımcılığa işaret eden bir boyutu da vardır. Kent kenarlarında kalan yoksulların ekonomik, politik, ve kültürel anlamda sisteme entegre olamadıklarını belirtmek için kullanılan bir kavramdır (Özbudun, 2002, s. 56). Alt-sınıf (underclass) kavramı ABD bağlamında gündeme gelmektedir. Kavram, ilk kez Gunnar Myrdal tarafından kullanılmıştır. Bu kavram yoksulları çalışmayan, avare olan hatta suça meyilli olan tehlikeli kişiler olarak açıklamaktadır (Özbudun, 2002, s. 56-57). Sosyal dışlanma kavramı ise AB ülkelerinde kullanılmaktadır. Kavram tanım olarak; bireyin toplumla entegrasyonunu sağlayan ve onun geleceğini şekillendirecek fırsatlara tam erişimini engelleyen temel ihtiyaçlardan yoksun kalması, toplumsal bağlarının zayıflaması ve sivil, politik, ekonomik ve sosyal haklardan mahrum edilmesi sürecini tanımlar. Bu durum, bireyin toplumsal hayattan dışlanmasını ve haklardan yoksun bırakılmasını içermektedir. (Sapancalı, 2005, s. 53).

Bu açıklamalar ışığında yeni yoksullarla ilgili bu kavramlar yoksul kesim ile toplumdaki diğer kesim arasında niteliksel bir ayrımı belirtmektedir. Önceden içimizden

biri olarak kabul edilen yoksullar günümüzde yeni kavramlar ve yeni boyutlarla dışlanmakta ayrıca ötekileştirilmektedir (Gülener ve Kömürcüoğlu, 2007, s. 27).

Özetle yeni yoksulluk olarak ifade edilmeye çalışılan kavram özellikle kentlerde görülen, çoğunluğunu kırsal alandan göç edenlerin oluşturduğu, kent yapısına ve sistemine ayak uyduramayan, toplum tarafından dışlanan, kenarda kalmış yoksul kesimi nitелеmektedir.

1.3.2. Nöbetleşe Yoksulluk

Nöbetleşe yoksulluk, resmi ve gayri resmi sektörlerin bir araya geldiği bir kavramdır. Bu durum, resmi grupların yasal ya da yasal olmayan yollarla artan kazançlara müdahale ettiği süreçlerle, yoksulların da gayri resmi ağlar aracılığıyla bu sürece dahil oldukları bir durumu ifade etmektedir. (Işık ve Pınarcıoğlu, 2013, s. 79).

Nöbetleşe yoksulluk süreci esas itibariyle kırsal alandaki yoksul hanehalkı ve bireylerin kentlere doğru yaptıkları ilk göç hareketiyle başlamaktadır. Göç eden yoksullar kentlerin kenar bölgelerine yerleşerek ve enformel işgücü piyasasında niteliksiz işler bularak çalışmaktadır. İlerleyen zamanda bu yoksul hanehalkı ve bireylerin yerleşmiş oldukları gecekondu bölgelerinin kent içerisindeki konumları değişmekte diğer bir ifadeyle bu bölgelerin formel piyasanın ilgi alanına girmesi sonucunda değeri artmasına ve gelişmesine ön ayak olmaktadır. Bununla beraber yoksul kesim daha önceden gelip yerleştikleri bu arsa ve araziler üzerinde hak iddia edip yoksulluktan kurtulmakla kalmayıp hatta zenginleşebilmektedirler (Işık ve Pınarcıoğlu, 2013, s. 77-78). Görüldüğü üzere yoksulluğun devrinin söz konusu olduğu nöbetleşe yoksulluğun döngülerinin esas temeli arsa işgali, parselleme ve satış sürecinden gelmektedir. Bu süreçte ilk göç edip gelen yoksul kesim yerleştiği arsa ve/veya arazilerden rant sağlaması sonucunda yoksulluktan kurtularak birikim sahibi ve konut(lar) sahibi olmaktadır. Daha sonra göç edenler yoksulluktan kurtulan kesimin himayesi altına girerek bir nevi onların kiracısı olarak yaşamaktadır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2013, s. 78-79).

Kısaca ifade etmek gerekirse nöbetleşe yoksulluk; kente önceden gelen yoksul göçmen kesimin işgal ettikleri arsaların değeri artmasıyla kazanç elde ederek mal ve mülk sahibi olmaları, kente daha sonra gelen kesime bu mülklerini kiralayıp onların üzerinden zenginleşmeye devam etmeleri ve yoksulluklarını bu kesime devretmeleridir.

1.3.3. Yoksulluk Kültürü

Yoksulluk kültürü, Oscar Lewis' in 1950'ler ve 1960'larda geliştirdiği bir terimdir. Lewis, bu kavramla, yoksulluğun sadece ekonomik değil, aynı zamanda kültürel boyutlarının da göz önünde bulundurulması gerektiğini vurgulamayı amaçlamış ve yoksul kesimlerin yaşadığı sorunları, toplumsal değişimlerin ışığında daha kapsamlı bir şekilde incelemeyi hedeflemiştir. (Lewis, 1971, s. XXII).

Yoksulluk kültürü, geçmişten günümüze yoksullukla karşı karşıya kalan kesimlerin ortak inanç değerlerinin ve kültür sistemlerinin birbirine olan bağlılığıdır. O bakımdan yoksulluk kültürü, bir toplumun yapısında kötü yönetim, ekonomik bunalım, savaş vb. durumlar nedeni ile ortaya çıkan bir olgu değildir (Türkdoğan, 2003, s. 106).

Yoksulluk kültürü muhtelif tarihi olaylar sonucunda ortaya çıkmaktadır. Çoğu kez de ayrılmış bir sosyo-ekonomik sistemin yıkılması ve yerine bir başkası kurulması sonucunda oluşmaktadır. Örneğin; feodaliteden kapitalizme geçişte ya da sanayi devrimi sonucunda kendini göstermektedir. Bunun yanı sıra bir imparatorluk yönetimi altına giren ve o zamandan beri yönetim altında köle muamelesi gören halklarda görülmektedir. Yoksulluk kültürü bazen de kabilelerin ortadan kaldırılması sonucunda vuku bulabilmektedir (Lewis, 1971, s. XXIV).

Lewis yoksulluk kültürünün oluşmasına neden olan temel faktörleri şu şekilde açıklamaktadır (Lewis, 1965, s. LI).

- Para odaklı ekonomi, kar amacı güden üretim ve ücretli iş gücü,
- Sürekli ve yaygın işsizlik,
- Düşük maaşlar,
- Dar gelirli grupların sosyal, ekonomik ve politik alanda zayıf örgütlenme düzeyleri,
- Aile içi ilişkiler ve dayanışmanın, bireysel ilişkilerden daha belirgin olması,
- Dar gelirli olmanın, bireysel eksiklikler ve yetersizlikler olarak görüldüğü, egemen sınıf ve kültürün oluşturduğu bir yapı.

Yoksulluk kültürü, yoksul topluluklar içinde, kişisel endişelerin öne çıktığı, marjinal koşullara ve çevreye hem uyum sağlama hem de bunlara karşı bir tepki olarak şekillenmiştir. Bu kültür, yoksul kesimlerin egemen kapitalist toplum yapısında kabul edilen hedeflere ve değerlere ulaşmanın imkânsızlığı karşısında yaşadıkları umutsuzluk ve çaresizlikle başa çıkma çabalarının bir yansıması olarak ifade edilmektedir (Lewis, 1965, s. LII).

Lewis yoksulluk kültürünün hem ekonomik hem de toplumsal ve psikolojik özelliklerinin olduğunu belirtmektedir. Buna göre yoksulluk kültürünün ekonomik özellikleri şu şekilde sıralanmaktadır (Lewis, 1971, s. XXV):

- Yetersiz becerilerle kişilerin uygun olmayan işlerde çalışmaya kalkışmaları,
- Çocukların erken yaşta çalıştırılması,
- Parasal birikim yapamama, sürekli maddi sıkıntılar,
- Sürekli yiyecek ihtiyacının evde var olması,
- Değerli eşyaların borç karşılığında rehin verilmesi,
- Elden alınan eski eşyaların ve giysilerin kullanılması.

Yoksulluk kültürünün toplumsal ve psikolojik yönleri ise şöyle sıralanabilir:

- Sıkışık ve kalabalık alanlarda yaşanması,
- Bireysel mahremiyetin kaybolması,
- Kalabalık gruplar halinde yaşam ve sosyal aktiviteler,
- Sürekli kavga ve şiddet eğilimleri,
- Yüksek alkol tüketimi,
- Çocukların fiziksel şiddete maruz kalması,
- Aile içi şiddetin yaygın olması,
- Çocukların erken yaşlarda cinsel konularla tanışması.

Yoksulluk kültürü her zaman zengin kesimin yaşam değerlerine tepki anlamına gelmemektedir. Yoksulluk kültürünün oluştuğu andan itibaren çocuklar üstündeki etkisi nedeniyle kuşaktan kuşağa geçmektedir. Kentin kenar köşelerinde yaşayan çocuklar altı veya yedi yaşlarına geldiklerinde bu kültürün başlıca değer ve davranışlarını yutarlar ve psikolojik bir destek alma imkânları olamadığı için yoksulluk kültürünün olumsuz etkilerini hayatları boyunca hissederek yaşamaktadır (Lewis, 1965, s. LII).

Yoksulluk ve yoksulluk kültürü kavram bakımından birbirinden bağımsız olarak ifade edilmektedir. Yoksulluk, bir bireyin geçirmiş olduğu elim bir kaza sonucu işgücü dışında kalması ve başka bir gelirinin olmaması sonucu oluşabilmektedir. Ancak yoksulluk kültürü toplumsal yapıdaki değişimler sonucu ortaya çıkan ve kuşaktan kuşağa aktarılan bir süreçtir.

1.4. Yoksulluğu Ortaya Çıkaran Nedenler

Yoksulluk olgusu ile ilgili yapılan tanımlamalarda genellikle yoksulluğun çok boyutlu ve kapsamlı olduğu vurgulanmaktadır. Bu çok boyutluluk ve kapsamlılık yoksulluğun nedenleri de çeşitlendirmektedir.

Yoksulluk ülke ekonomilerinde meydana gelen bunalım ve istikrarsızlıklardan, az gelişmişliğinden, üretim kapasitesi, düşük ücretler ve istihdam yaratma konusundaki yetersizliklerinden kaynaklanabileceği gibi, bireylerin sosyal statülerinden, niteliklerinden, sosyal dışlanmaya neden olan kişisel ve sosyal problemler gibi nedenlerden de kaynaklanabilmektedir. Bu nedenlerin çeşitliliği ve etki alanı ülkeden ülkeye, şehirden şehre hatta köyden köye göre değişebilmektedir (Şenses, 2017, s. 146-148).

Özellikle son dönemlerde, siyasi ve ekonomik konjonktürde hızlı değişimlerin ve dönüşümlerin yaşandığı görülmektedir. Başta küresel ısınma kaynaklı olmak üzere ekosistem büyük zararlar görmekte, doğal kaynaklar adaletsiz bir şekilde tüketilerek israf edilmektedir. Aynı zamanda aşırı tüketim kültürünün egemen olması da yoksulluğu tetikleyen gelişmeler arasında yer almaktadır. Ekonomik krizler, bunalımlar ve çevresel problemler, bu sürecin önemli bileşenleri olup, yoksulluk seviyesinin yükselmesine neden olmaktadır. Güçlü ülkeler yeni pazarlar elde etmek amacıyla sebepsiz savaşlar başlatmakta, buna bağlı olarak insanlar başka yerlere göç ederek sefil bir şekilde yaşamaya devam etmektedir. Ayrıca sosyal devlet anlayışının zayıflaması ve kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi, halkın temel ihtiyaçlarını karşılamada büyük zorluklar yaratmaktadır. Bu koşullar altında, küreselleşmenin etkisiyle, üretim ve zenginlik artarken, yoksulluk ve açlık daha da yaygınlaşmaktadır. (Örs, 2007, s. 194).

1.4.1. Ekonomik Nedenler

Yoksulluğun tanımlanmasında ve yoksulluğu ortaya çıkaran sorunların esas kaynağı olarak ekonomik nedenler gösterilmektedir. Mevcut ekonomik sistemlerde meydana gelen gelir dağılımındaki eşitsizlik, büyüme, krizler, işsizlik ve istihdam sorunu yoksulluğu arttırmaktadır.

1.4.1.1. Gelir Dağılımı Eşitsizliği ve Büyüme

Gelir dağılımı, bir ülkenin ekonomisinde belirli dönemler içerisinde oluşturulan gelirin ülke vatandaşları, toplumsal gruplar ve üretim faktörleri arasında paylaştırılması şeklinde açıklanmaktadır (DPT, 2001, s. 3). Yapılan bu paylaşımın adil olmaması da gelir dağılımındaki eşitsizliği meydana getirmektedir.

Gelir dağılımında eşitsizliği doğuran faktörlere bakıldığında bunların; ekonomik büyüme, enflasyon, işsizlik, kamu gelirleri, küreselleşme, ve teknoloji faktörlerinin olduğu belirtilmektedir (Güder, 2019, s. 200). Bu kapsamda aslında gelir dağılımı eşitsizliğini doğuran faktörlerin yoksulluğa da neden olduğu bilinmektedir. Kısacası gelir dağılımı eşitsizliği ile yoksulluk arasında doğrudan bir ilişki olduğu görülmektedir. Bir ülkedeki gelir dağılımındaki eşitsizlik arttıkça, yoksulluk içinde yaşayan insanların sayısı da paralel olarak yükselmektedir. Gelir dengesizliğinin derinleşmesi ve adil olmayan paylaşım, yoksul bireylerin sayısındaki artışı tetiklemektedir. Bu durum, gelir dağılımındaki eşitsizliğin aynı zamanda yoksulluğun sebeplerini belirlediğini gösterir. Gelir adaletsizliğinin güçlü olduğu bir ortamda, yoksulluğu azaltmak ve bu sorunu çözmek daha da zorlaşmaktadır (Karluk ve Ünal, 2017, s. 2).

Gelir dağılımının eşitsizliği toplumsal bütünlüğü de etkilemektedir. Gelir dağılımının eşit olmadığı ülke toplumlarında kötü ve sağlıksız beslenme, kötü sağlık koşulları, düşük eğitim ve kültür seviyesine rastlanılmaktadır. Bir taraftan yoksul kesim sefaleti yaşarken diğer taraftan geliri yüksek kesim gösterişli bir hayat yaşamaktadır. Böyle bir toplumda sosyal düzen ve barışı sağlamak mümkün olmamaktadır (Şahin, 1997, s. 387). Geniş bir perspektiften bakıldığında gelir dağılımı eşitsizliği yoksulluğu doğurmakta ve meydana gelen bu yoksulluğun sonucunda da toplumsal bütünlüğün bozulmasından söz edilebilir.

Ekonomik büyüme ise, bir ülkenin GSYİH' da, yaşam standartlarını yükseltme eğiliminde olan istikrarlı, uzun vadeli bir artış demektir (Sullivan ve Sheffrin, 2007, s. 318). Gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde uygulanan yapısal uyum programları ve ekonomik büyüme stratejileri, genellikle bilinçsizce planlandığından gelir dağılımındaki uçurumların derinleşmesine yol açmaktadır. Ekonomik istikrarı sağlamak amacıyla uygulanan büyüme politikalarının ve piyasa odaklı stratejilerin başarısızlıkla sonuçlanması, yoksulluk sorununu daha da büyüten bir etki yaratmaktadır (Kömürcü, 2014, s. 16).

Gelir dağılımı ve büyüme esas itibariyle birbiri ile ilişkili kavramlardır. Gelir dağılımının başlangıçta dengesiz olduğu toplumlarda, genellikle daha düşük ekonomik büyüme oranları gözlemlenmektedir. Bu büyüme yalnızca dar bir kesime yarar sağlamakta ancak küçük esnaf, mikro girişimciler ve vasıfsız işgücü için istihdam yaratmamaktadır. Örneğin, gelir dağılımındaki eşitsizliğin yüksek olduğu bir ülkede, yoksul kesim ekonomik büyümeden neredeyse hiç yarar sağlayamamaktadır. Bir toplumda gelir dağılımı hem başlangıçta hem de zaman içinde daha da dengesizleşiyorsa, yoksulluğun ortadan kaldırılabilmesi için daha yüksek büyüme oranlarına ihtiyaç duyulmaktadır (Addison ve Cornia, 2001, s. 2). Kısaca, bir ülkenin ekonomisi büyüme ve gelişim gösterse bile, temel insani gelişim göstergeleri ile kişi başına düşen gelir arasında dengeli ve adil dağıtım söz konusu değilse, ekonomik büyümede yaşanan gelişmelere rağmen yoksulluk artmaya devam etmektedir (Duman, 2014, s. 25-26).

1.4.1.2. Ekonomik Krizler

Ekonomik krizler çeşitli şekillerde kendini gösterir ve genellikle beklenmedik, ani gelişmeler sonucu ortaya çıkar. Yerel, bölgesel veya küresel düzeyde etkiler yaratabilen ekonomik krizler mikro ve makro düzeyde, işletmeler ve hanehalkları üzerindeki olumsuz etkileri bulunmaktadır. Fiyatlar genel seviyesinde ani düşme, üretimde hızlı bir daralma, borsada çöküş, işsizlik oranında ani artış, iflaslar, ekonomik krizlere örnek niteliğindedir (Aktan ve Şen, 2001, s. 1226-1227).

Ekonomik krizler hem yoksulluğu ortaya çıkaran hem de mevcut yoksulluk durumunu arttıran bir etkisi bulunmaktadır. Özellikle ekonominin bütününe kapsayan krizler milli hâsılanın düşmesine, milli gelirin azalmasına ve en önemlisi de işsizliğin artmasına neden olmaktadır (<http://www.canaktan.org/yonetim/kriz-yonetim/kriz-yoksulluk.htm>, Erişim Tarihi: 01/08/2017).

Ekonomik krizler, hem yoksul hem de yoksul olmayan kesimleri olumsuz etkilemektedir; ancak bu etkinin boyutu orantılı olsa da, krizlerden en fazla etkilenenler yoksulluk sınırındaki ve düşük gelirli gruplardır. Yoksul bireylerin veya hanelerin refah kayıpları, diğer gruplara göre çok daha büyük olmaktadır. Yoksul halk, kriz dönemlerinde kendilerini güvence altına alacak birikime sahip olmadığından, sosyal

güvenlik sistemlerinden de yeterince yararlanamamakta veya hiç fayda görememektedir (Bilge, 2009, s. 126-127).

Ekonomik krizler, düşük gelirli ya da yoksulluk sınırındaki bireylerin yaşam koşullarını farklı şekillerde olumsuz etkilemektedir. Bu etkiler şunlardır:

- Ekonomik krizler, iş gücüyle kazanılan gelirleri düşürür, gerçek ücretleri geriletir ve işsizlik oranlarının artmasına yol açar.
- Krizler nedeniyle ekonomik faaliyetlerin daralması, emekle elde edilmeyen diğer gelirlerin azalmasına sebep olur ve yoksul kesimin ürettiği mal ve hizmetlerin fiyatları, genel piyasa fiyatlarına göre düşüş gösterebilir.
- Ülkenin her yerinde yoksul veya yoksul olmayan kesimin yaşam standardında gerileme görülür.
- Yoksulluk sınırında olan kesimin sahip olduğu yetersiz varlıklar, kriz dönemlerinde aşırı yükselen enflasyon ile birlikte değerlerinde büyük bir kayıp meydana gelir.
- Ekonomik krizler, yoksul kesimlerin beşeri sermaye, fiziki sermaye ve finansal birikimini yavaşlatır (Bilge, 2009, s. 127)

Ekonomik krizlerin bir sonucu da meydana gelen sürekli fiyat değişiklikleridir. Bu durumdan en fazla etkilenen kesim yoksul olan kesimdir. Yoksul kesimin yanı sıra hem tüketim hem de üretim fiyatlarındaki sürekli değişiklikler yoksul olmayan kesimi de etkilemektedir. Yüksek enflasyon, özellikle gıda fiyatlarında görünen artışlar, yoksul tüketicilerin eğitim ve yatırım gibi gıda dışı ürünlere harcayabilecekleri kaynakları azaltmaktadır (Eroğlu vd., 2022, s. 48)

Ekonomik krizler, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyal açıdan da olumsuz etkiler yaratmaktadır. Krizler, hem çalışan hem de çalışmayan bireyleri ekonomik zorluklarla karşı karşıya bırakırken, yoksulluğa sebep olmasının yanı sıra toplumsal huzursuzluk ve panik ortamının oluşmasına da neden olmaktadır. (Yalçın, 2008, s. 9).

1.4.1.3. İşsizlik ve İstihdam Sorunu

İşsizlik ve istihdam sorunu, az gelişmiş, gelişmekte olan hatta gelişmiş ülkelerde bile hem ekonomik ve sosyal yapının hem de uygulanmakta olan makro-ekonomik politikalarla ilişkili olarak kendini göstermektedir. Ekonomi yapılarının yeterince güçlü olmadığı ülkelerde, kırdan kente olan göç hareketliliğinin yaşanması sonucunda bu sorun daha da ağırlaşmaktadır (Gediz ve Yalçınkaya, 2000, s. 161).

İşsizlik, istihdam ve yoksulluk arasında üçgensel bir bağ görülmektedir. Yoksul kesim içerisinde yer alan kişiler, çalışma isteği ve gücünde olsalar dahi işgücü piyasasında düzenli ve sürekli bir iş içerisinde olmadıkları için işsiz ya da eksik istihdam sorunları ile karşı karşıya kalmaktadırlar. İşsiz kalan bu kişiler başka gelire sahip olmadıkları için devamlı bir yoksulluk içerisinde yaşamaktadır. Ayrıca toplum genelinde işsizliğin artması durumunda tüketim-üretim dengesinin bozulacağından işsizlik ve istihdam yoksulluğun sonucu olarak görülecektir (Arpacıoğlu, 2012, s. 34).

Teknolojinin hızla ilerlemesiyle birlikte, emek yerine teknoloji kullanılmakta ve performansa dayalı istihdam ile ücret sistemleri uygulanmaktadır. Bu durum, istihdamın azalmasına yol açmakta ve dolayısıyla yoksullaşmayı tetiklemektedir. Sonuç olarak, işsiz kalan bireyler yoksullaşırken, iş gücü fazlası nedeniyle çalışanların maaşlarında da düşüşler yaşanabilmektedir (Müftüoğlu, 2007).

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde; sermaye birikimi yetersizliği, mevcut iş gücünün modern sanayi ihtiyaçlarına ayak uyduramaması, kamu ve özel sektör yatırımlarının yeterince arttırılamaması, mesleki eğitim-işgücü piyasası arasındaki uyumsuzluk, hızlı gelişen teknoloji, iç ve dış göçler, hızlı nüfus artışı ve bölgelerarası gelişme farklılıkları gibi faktörler işsizlik ve istihdam sorununun boyutunu arttırmaktadır (Gediz ve Yalçınkaya, 2000, s. 161).

İşsizlik ve istihdam sorunları, sadece yoksulluğu derinleştirmekle kalmamakta, aynı zamanda birey ve toplum için geri dönüşü zor ekonomik, siyasal ve sosyal sorunlara yol açmaktadır. Çünkü bir bireyin çalışma hayatında yer alması, ona sosyal bir statü kazandırmakta ve toplumla entegrasyonunu sağlamaktadır. Sosyal statüye sahip olmayan bir kişi, genellikle yoksulluk ve fakirlik içinde olduğunu gösteren bir durumdadır. (Duman, 2014, s. 26).

1.4.2. Demografik ve Sosyal Nedenler

Ülke içerisinde yaşayan hanehalkı ve bireylerin yoksul olmasına ekonomik nedenlerin dışında diğer faktörlerde etkili olmaktadır. Bu faktörler hızlı artan nüfus, çoğunlukla kırdan kente yapılan göç, eğitim düzeyi ve sosyal tecrit olarak sıralanabilir.

1.4.2.1. Hızlı Nüfus Artışı

Nüfus artış hızını kontrol edemeyen ülkelerde yoksulluk oldukça şiddetli yaşanmaktadır. Genellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde görülen hızlı nüfus artışı bir yoksulluk nedeni olmaktadır. Gelişmiş ülkelerde nüfus artış hızı belirli bir seviyede tutulması daha istikrarlı bir yapı sağlarken, nüfus artış hızının yoğun olduğu az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ise yoksulluğu arttırmaktadır (Kule, 2004, s. 18).

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde nüfusun aşırı artışı, kişi başına düşen milli gelirde azalmaya yol açmaktadır. Bu durum, ülkelerin daha fazla tüketim kaynağına ihtiyaç duymasına neden olmaktadır. Yüksek nüfus artışı, kalkınma ve refah seviyesinin yükseltilmesi için gerekli yatırımların yapılmasını engelleyerek, mevcut seviyeyi sürdürebilmek için yeni nesillerin eğitim ve gelişimlerine yöneltilecek kaynakları zorunlu kılmaktadır. Nüfus artışının hızla devam etmesi ve buna paralel olarak ekonomik büyüme ile iş alanlarının yetersiz kalması, yoksulluğu daha da derinleştirmektedir (Yılmaz, 2006, s. 33).

Hızlı nüfus artışı hem yoksulluğu arttırmasına hem de çevresel tahribata neden olmaktadır. Nüfusun yoğun şekilde büyümesiyle beraber ihtiyaç duyulan gıda talebi de artmaktadır. Buna bağlı olarak gıda talebinin karşılanması için doğal ve çevresel kaynaklara başvurulması sonucunda çevresel yıkımlara yol açmaktadır.

1.4.2.2. Kır-Kent Arası Yaşanan Göç

Göç “bir fiziksel yer değiştirme süreci”dir (Tümtaş ve Ergun, 2014, s. 2-3). Yoksulluk ve göç arasındaki ilişki incelendiğinde, ilk göze çarpan, birbirleriyle karşılıklı etkileşim halinde olduklarıdır. Göç hem yoksulluğun oluşmasına neden olmakta hem de yoksulluktan etkilenmektedir (Çağlayan, 2008, s. 301). Bu konuda iki temel tez öne sürülmektedir. Bunların ilki, yapılan göç hareketinin kentsel yoksulluğu ortaya çıkardığını, ikinci tez ise; yoksul hanehalkı ve bireyler yoksul oldukları için bir yerden başka bir yere gidemeyeceklerini belirtmektedir. Diğer bir ifadeyle yoksulluğun hanehalkı ve bireyin hareketini kısıtlamasıdır. Birinci teze göre, kırsal alanlardaki gelir ve geçim sıkıntısı, mahrumiyet ve işsizlik gibi etkenler yoksul hanehalkı ve bireylerin kentlerin cazip ve çekiciliğinden dolayı bu alanlara göç etmelerine neden olmaktadır. Fakat yaşanan yoğun göç hareketine karşı kentsel alanların barınacak yer, istihdam sağlamada yetersiz kalması bu alanlarda da yoksulluğu arttırmaktadır. Kısacası kırsal

yoksulluk kentsel yoksulluğun sebebi olarak görülmektedir. İkinci teze göre de yapılacak olan bir göçün yoksul hanehalkı ve bireylere çok maliyetli olması göç etmelerini engellemektedir (Güneş, 2009, s. 450).

Göç, mülksüzleşmeden kaynaklı kırsal alanların itici olması ve istihdam olanakları dolayısıyla kent alanlarının çekici olması nedeniyle tüm önlemlere rağmen kaçınılmaz olmaktadır. Ancak göç eden kesimin yerleştikleri yerlerde ve kentlileşme sürecinde bir takım sorunlarla karşılaşmakta ve bu sorunlar dönemlere göre farklılık göstermektedir. Ayrıca kentlileşme sürecinde kent içindeki zengin kesim ile yoksul kesim arasındaki gelir dağılımı makası gittikçe açılmakta ve yoksullara artık bir yük gözüyle bakılmaktadır (Akkaya, 2002, s. 203-204).

1.4.2.3. Eğitim Düzeyi

Eğitim, bireylerin bilgi ve becerilerini geliştirmelerini, yeteneklerini ve verimliliklerini artırmayı sağlamaktadır (Çalışkan, 2007, s. 294). Bir ülkede yaşayanların ekonomik gelişmişlik seviyeleri, işsizlik durumları, elde ettikleri gelir düzeyleri eğitim seviyesi ile doğru orantılıdır. Yoksulluğa neden olan ekonomik nedenlerin temeli eğitim ile ilişkilidir. Eğitim seviyesi düşük olan birey yüksek gelirli bir işte istihdam sağlayamadığı gibi düşük gelir ile hayatını idame ettirmeye çalışmaktadır. Böylece yoksul olarak hayatını sürdürmeye devam etmektedir. Bu bağlamda bir ülkede eğitim seviyesi ne kadar yüksek olursa yoksullukta o kadar düşük olabilir. Yoksulluğun bu şekilde büyümesinin temelinde eğitim eksikliği vardır. Yoksulluk, düşük eğitimle; düşük eğitim, düşük ücretle; düşük ücret, kalitesiz ve kötü yaşam standartları şeklinde birbirini takip eden halkalardan oluşmaktadır (Karayılmazlar, 2006, s. 214).

Eğitim, bireylerin gelir düzeylerini, yaşam kalitelerini, iş bulma şanslarını, sağlık durumlarını, aile yapısını ve entelektüel birikimlerini doğrudan etkilerken, aynı zamanda bir ülkenin ekonomik ve sosyal refahını da şekillendirmektedir. Eğitim, yalnızca maddi ihtiyaçları karşılayanın ötesinde, bireylerin kişisel gelişimlerini, sosyal yaşamlarını iyileştirmelerini ve toplumda daha güçlü bir yer edinmelerini sağlamaktadır (İzgi ve Dineri, 2018, s. 1064).

Eğitim ile yoksulluk arasında ilişki şu şekilde açıklanmaktadır. Birincisi eğitim amaçlı yatırımların, yoksul bireylerin becerilerini ve üretkenliğini artırarak istihdam olanağı sağlar ve bireylerin gelir düzeyleri artırttıkça yaşam standartları da yükseltmektedir.

Eğitim, bireylerin gelir seviyelerini ve verimliliklerini artırarak, daha yüksek maaşlı işlere erişmelerini sağlar ve bu sayede yoksullukla mücadeleye yardımcı olmaktadır. Diğer taraftan, yoksulluk eğitime erişimi kısıtlayan bir engel oluşturmaktadır. Birçok birey, içinde bulundukları yoksulluk nedeniyle finansal kaynaklardan mahrum kalmakta ve bu durum, kendilerini geliştirecek eğitim fırsatlarına erişimlerini engellemektedir. Ayrıca, yoksulluğun yarattığı sosyal baskılar, bireylerin zihinlerinde eğitimle ilgili engeller yaratmasına yol açmaktadır. Bu engelleri aşmak için insan sermayesine yapılan yatırımlar büyük önem taşımaktadır. Eğitim yatırımları ve politikalarının güçlendirilmesi, uzun vadede yoksulluğun azaltılması konusunda belirleyici bir rol oynamaktadır. (İzgi ve Dineri, 2018, s. 1064).

Eğitimin yoksulluğa neden olacak süreçleri incelendiğinde; kalkınma düzeyi düşük ülkelerde eğitim bütçelerine ayrılan payların yetersizliği ve eğitime verilen önemin azalması gibi faktörler öne çıkmaktadır. Ayrıca, çocuklar ve bireyler için sunulan eğitimde nicelik ve nitelik eksiklikleri de yoksulluğu körüklemektedir. Bu eksiklikler arasında, yeterli okul olmaması, mevcut okulların düşük eğitim kalitesine sahip olması, okulların eğitim ihtiyaçlarına uygun olmayan fiziksel yapıları, nitelikli öğretmen eksikliği veya öğretmenlerin verimli bir şekilde istihdam edilmemesi, etkili eğitim yöntemlerinin kullanılmaması, araç-gereç yetersizlikleri ve eğitim programlarının bireylerin farklı ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalması gibi problemler bulunmaktadır (Güçlü, 2016, s. 18-19). Bu bağlamda yukarıda belirtilen süreçler bireylerin kaliteli ve iyi bir eğitim almasını engelleyebilir bu da bireyin bilgi ve becerilerini geliştirememesine, verimliliğini artıramamasına neden olabilir. Bunun sonucunda birey düşük gelirli işlerde istidam edilebilir ve bireyin yaşam standartları düşük olabilir. Böylece birey yoksul bir hayat sürdürebilir.

Eğitim seviyesinin yüksek olması hem gelir düzeyini iyileştirir hem de yoksulluğun diğer faktörlerini de etkileyerek yoksulluğun azaltılmasında önemli rol oynamaktadır (Ahmad vd., 2005, s. 3).

1.4.2.4. Sosyal Tecrit (Ayrımcılık)

Yoksulluk, birçok olumsuz sonuçları olan bir olgudur. Yoksulluk sonucu sosyal hayatta ortaya çıkan olumsuzluklar bazen farklı kavramlara daha yakın duran çeşitli manalara yer vermektedir. Bunlardan en önemlisi yoksullukla beraber ortaya çıkan sosyal tecrit

(toplumsal dışlanma) kavramıdır. Sosyal tecrit, yoksulluk nedeniyle hanehalklarının ve bireylerin sadece temel yaşam ihtiyaçlarını karşılayamamalarını değil, aynı zamanda toplumun tüm katmanlarından dışlanmalarını ve sosyo-ekonomik faaliyetlere katılımlarının kısıtlanmasını ifade etmektedir. Yoksul bireylerin, toplumun kültürel değerlerinden ve teknolojik gelişmelerin sunduğu imkânlardan yoksun kalmaları, yoksulluğun temel nedenlerinden biri olarak ortaya çıkmakta ve bu durum sosyal tecridin ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Seyyar, 2003, s. 42-43).

Sosyal tecrit “ırk/etnik kökenli ayrımcılık” ile “cinsiyete dayalı ayrımcılık” olmak üzere iki farklı boyutuyla kişileri yoksulluğa itmektedir. Irk/etnik kökenli ayrımcılığı birçok ülkede görmek mümkündür. Kişiler etnik yapılarına göre çoğu ülkede ayrımcılıkla karşı karşıya kalmaktadır. Etnik kökenleri dolayısıyla bu kişiler toplumun bazı kesimleri tarafından dışlamakta ve toplum imkânlarından yararlanamamaları sonucunda yoksulluğa itilmektedir (Sapancalı, 2005, s. 99). Ayrıca toplumdan dışlanan kişiler kendileri gibi dışlanan kişilerle aynı alanlarda ikamet ediyor ise mekânsal ayrımcılık da hayatlarını kısıtlayan bir diğer unsur olarak kendini göstermektedir (Adaman ve Keyder, 2007, s. 83). Cinsiyet temelli ayrımcılık çoğunlukla kadınlara yönelik olup, özellikle iş gücü piyasasında daha belirgin hale gelmektedir ve bu durum kadınları ciddi şekilde olumsuz etkilemektedir. Cinsiyet ayrımcılığı, kadınların ekonomik durumları ve toplumsal statüleri üzerinde derin etkiler bırakmakta, gelir eşitsizliği, yoksulluk, doğum oranları ve yaşam süresi gibi çeşitli alanlarda kendini göstermektedir (Erdut, 2000, s. 355).

Hem etnik kökenli hem de cinsiyete dayalı yapılan ayrımcılık yoksulluğun artmasına neden olabilir. Ayrıca bu ayrım nedeniyle toplumsal bütünleşmeyi sağlamak oldukça zor gözükmektedir.

1.4.3. Coğrafi Nedenler

Dünyanın dönme hareketi, şekli, kıta ve denizlerin dağılımı ile enlem konumu, farklı coğrafi koşulların oluşmasında önemli rol oynamaktadır. Ayrıca, her ülke ve bölgenin yeryüzü şekilleri, iklimi, akarsuları, toprak yapısı ve bitki örtüsü gibi doğal özellikleri farklılık göstermektedir. Bu çeşitlilik, coğrafi koşullar ile yoksulluk arasındaki ilişkiyi güçlendirmekte ve doğal çevre, bir ülkenin zenginliğini ya da yoksulluğunu belirlemede önemli bir faktör olmaktadır. (Özey, 2003, s. 137).

Coğrafi konum ve özelliklerden dolayı her ülkenin tarım ve hayvancılık potansiyeli değişmektedir. Her ülkede eşit maden ve enerji kaynakları bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu ülkelerin coğrafi durumları nedeniyle yoksulluk boyutları değişmektedir (Özey, 2003, s. 138).

Dünya yoksulluk haritası ile doğal coğrafi şartlar haritası karşılaştırıldığında, ideal yaşam alanı olmayan soğuk ve sıcak bölgelerde yer alan ülkelerin çoğunluğunda yoksulluk kendini her boyutuyla göstermektedir. Buna göre coğrafi şartlar, ülkelerin kaderini belirlemede ana faktör olmaktadır (Özey, 2003, s. 138).

Coğrafi şartlar dışında dünya genelinde meydana gelen deprem, tsunami, seller, fırtınalar vb. gibi doğal afetler de yoksulluğa neden olmaktadır. Yaşanılan bir doğal afet sonunda evini, toprağını, işini kaybeden bireyler başka bir geliri olmadığı sürece yoksullukla karşı karşıya kalmaktadır.

1.4.4. Diğer Nedenler

Yoksulluk; savaşlar, terör olayları, kötü yönetim ve hanehalkı reisinin bir kaza veya hastalık sonucu ölmesi veya işsiz kalması sonucunda da ortaya çıkabilmektedir. Savaşlar nedeniyle ülkelerde halk sefil duruma düşmekte ve yoksulluğa itilmektedir. Açlık ve sefalet içinde kalan halk ya yaşamını yitirmekte ya da başka ülkelere göçmektedir. Ayrıca bazı ülkelerin belirli bölgelerinde yaşanan terör olayları nedeniyle yöre halkı yerini yurdunu bırakarak çözümü kaçmakta aramaktadır. Başka şehirlere kaçan halkın buralarda istihdam sorunu yaşaması ve toplumla bütünleşememesi onları yoksullukla karşı karşıya getirmektedir.

Yoksulluğa ortaya çıkaran bir başka neden ise ülke yönetimlerindeki istikrarsız yapıdır. Sürekli değişen ülke yönetimi sonucunda bir istikrarın yakalanamaması, ülkeyi kaosa sürüklemekte ve buna bağlı olarak ülke politikalarının yürütülmemesine sebebiyet vermektedir. Dolayısıyla kötü yönetimden kaynaklı ülke genelinde yoksulluğun yaşanması kaçınılmaz olmaktadır.

Yoksulluk, hanehalkı içindeki çalışan bireylerin kaza veya hastalık sonucu işsiz kalmaları sonucunda da görülebilmektedir. Hanehalkı içerisindeki nüfus sayısı ne kadar yüksekse yoksulluk o oranda ağırlaşmaktadır.

Yoksulluk, salgın hastalıklar sonucunda da ortaya çıkmaktadır. Yayılan salgın hastalıklar nedeniyle örneğin yakın zamanda yaşanan tüm dünyayı etkisi altına alan

Covid-19 pandemisi sonrası ülkeler olağanüstü hal ilan etmişler, bunun yanı sıra uzun süreli sokağa çıkma yasakları ilan edilmiş, bu nedenle insanlar çalışamamış ve ekonomik bir kriz meydana gelmiş, bu süreç çoğu kişilerin işyerlerini kapatmasına veya küçülmeye gitmesine neden olmuş ayrıca birçok kişi işinden çıkmak zorunda kalmıştır. Bu yaşanan pandemi süreci sonrası ülkelerde yoksulluğun yükselmeye başladığı görülebilir.

1.5. Yoksulluk Sınırı

Yoksulluk sınırı yoksulluğun ölçülmesinde kullanılan bir araçtır. Yoksulluk ölçümlerinin en önemli parçası olan bu yaklaşım yoksulu yoksul olmayandan veya aşırı yoksul olandan ayırt etmek için kullanılmaktadır. Çoğu yoksulluk sınırı gelir ve tüketim verilerine dayanmaktadır. Hanehalkı ve bireylerin yaşam standartları yoksulluk sınırı olarak kabul edilen seviyenin altında kaldığında bu hanehalkı ve bireyler fakir kabul edilmektedir (World Bank, 1993, s. 13-14).

Ravallion yoksulluk sınırını "Bir kişinin belirli bir yer ve zamanda refah seviyesinin parasal maliyeti" olarak tanımlamış ve bu maliyetin refah seviyesinin altında olması sonucunda kişinin yoksul sayılacağını belirtmiştir (1998, s. 3).

TÜİK ise yoksulluk sınırını; "Bir kişinin sağlıklı bir şekilde beslenebilmesi ve aynı zamanda giyim, barınma, ulaşım, haberleşme gibi temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için gerekli mal ve hizmetleri temin edebilmesi amacıyla yapması gereken harcama miktarı. Bu, kişinin asgari yaşam kalitesini sürdürebilmesi için gerekli olan minimum bütçeyi ifade eder." şeklinde açıklamaktadır (2008, s. 35);

Ayrıca TÜİK'e göre yoksulluk sınırının temelini oluşturan gıda sepetinde şu maddelere yer vermektedir (2008, s. 36): Ekmek ve tahıllar (bulgur, makarna, pirinç), et (dana, koyun, tavuk eti), süt, yumurta, peynir, yoğurt, balık, katı ve sıvı yağlar, sebzeler, meyveler, salça, çikolata, şeker, bal, reçel, çay, kahve, kakao, alkolsüz içecekler (su, meyve suyu).

Yoksulluk sınırının belirlenmesinde; Alınması Gereken Minimum Kalori Miktarı, Gıda Oranı Yaklaşımı, Temel Gereksinimler Yaklaşımı, Ortalama Gelirin Yarısı Yaklaşımı, Harcamaların Besin Gruplarına Ayırıştırılması Yaklaşımı, Fakirlik Açlığı Endeksi, Leyden Yoksulluk Sınırı, Thomas Yoksulluk Endeksi, Gelir Aktarımı Yöntemi, Sen

Yoksulluk Endeksi ve Dünya Bankası tarafından belirlenen 1 ya da 2 dolarlık yoksulluk sınırlarından faydalanılmaktadır (Kasalak, 2013, s. 9).

2. BÖLÜM: TÜRKİYE’DE KENTSEL YOKSULLUK VE SOSYAL BELEDİYESİLİK ANLAYIŞI

Türkiye’de kentsel yoksulluktan bahsetmeden önce Türkiye’ de yoksulluğun genel görünümünden, nedenlerinden ve yoksulluğun boyutlarından söz etmek gerekmektedir. Sonrasında Türkiye’ de yaşanan kentleşme süreci ile kentsel yoksulluk arasındaki ilişki ele alınmaktadır. Kentleşme süreci sonrası kentlerde görünen yoksulluğun nedenleri açıklanmaktadır. Daha sonra Türkiye’de en önemli yerel yönetim birimi olan belediyelerin sosyal devlet yapısının yansıması olarak sosyal belediyeçilik kapsamında yoksullukla mücadelesinden söz edilmektedir.

2.1. Türkiye’de Yoksulluğun Genel Görünümü ve Nedenleri

Yoksulluk, dünyanın her yerinde olduğu gibi Türkiye’ de de en önemli sorun olarak görülmektedir. Türkiye’de tarihin hemen her döneminde muhtelif şekillerde kendini göstermiş olan yoksulluk olgusu toplumun da her kesimini etkilemiştir. Bağımsızlık için büyük bir savaştan çıkan Türk milleti tabiri caizse varını yoğunu vermiş ve yoksulluğu oldukça belirgin şekilde yaşamıştır. Savaşın etkilerini ortadan kaldırmayı ve ekonomik kalkınmayı hedefleyen Türkiye, Cumhuriyetin ilk yıllarında yaşanan ve tüm dünyayı etkileyen 1929 krizi ile karşı karşıya kalmıştır. Tüm dünyada yaşanan bu kriz zaten savaş sonrası toparlanmaya çalışan Türkiye ekonomisini de önemli ölçüde etkilemiştir. Ardından 1939’ların sonlarına doğru gerçekleşen İkinci Dünya Savaşı da ülke ekonomisine bir darbe daha vurmuştur. Yaşanılan bu süreçler Türkiye’de yoksulluğun bu yıllarda yoğun bir şekilde görülmesine neden olmuştur (Aydos, 2020, s. 47).

1950’li yıllarda Türkiye’ de toplumsal ve sosyo-ekonomik yapıyı etkileyen gelişmeler kendini göstermiştir. Bu dönemde sanayileşme süreci hız kazanırken, tarımda da makinelerin kullanılmaya başlanmasıyla büyük bir dönüşüm yaşanmıştır. Kırsal alanlardaki istihdam olanaklarının azalması, özellikle İstanbul ve Ankara gibi sanayileşmiş şehirlere yoğun bir göç dalgasına yol açmıştır. Bu durum kırdan kente göçler, çarpık kentleşme, gecekondulaşma, işsizlik ve sosyal dışlanma gibi yeni sorunları beraberinde getirmiş ve bu sorunlar yoksulluğun derinleşmesine yol açmıştır. (Ceren ve Erdem, 2018, s. 10).

Türkiye’ de 1960 askeri darbesinden 1980 askeri darbesine kadar ki aralıkta yine birçok süreç yaşanmış; 1974 Kıbrıs Barış Harekatı, 1977 Petrol Krizi, sokak olayları, iktidarın

sürekli değişmesi bir istikrarın olmayışı Türkiye'nin ekonomisini oldukça olumsuz etkilemiş ve yoksulluk bu dönemde de kendini göstermiş ve artarak devam etmiştir (Aydos, 2020, s. 47-48).

1980'li yıllara gelindiğinde Türkiye' de yapısal bir dönüşüm sürecine girilmiş, neoliberal ekonomik politikaları hayata geçirilmiştir. Bu dönem ve sonrasında uygulamaya konan ekonomi programları ile ekonomik ve toplumsal alanda radikal bir değişimler gerçekleştirilmiştir. 1990' lı yıllarda yaşanan krizler sonrasında birçok olumsuzluk yaşanmış, ekonomik krizler sonrasında ekonomide küçülme meydana gelmiş ve işsizlik artış göstermiştir. Sürekli yükselen enflasyon oranları, gelir dağılımındaki dengenin bozulması Türkiye'nin ekonomisini geriletmiş ve yoksulluğun artmasına da neden olmuştur. Ülkede gelir dağılımında meydana gelen bozulmalardan dolayı zengin ile yoksul arasındaki uçurum genişlemiştir (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011, s. 68).

Tablo 1'de yoksulluk oranları 1968 yılında %51,5, 1973'te %38,4 ve 1987'de %22,5 olarak saptandığı ve mutlak yoksulluk oranının 1968-87 dönemi boyunca yarı yarıya azaldığı ifade edilmektedir (DTP, 2001, s. 111).

	1968	1973	1987
Yoksulluk Sınırı (TL)	6.940	12.000	1.357.000
En Yoksul %40'ın Toplam Gelirden Aldığı Pay (%)	9.5	11.5	14.8
En Yoksul %60'ın Toplam Gelirden Aldığı Pay (%)	20.6	24.0	28.9
Ortalama Gelirin Yarısından Gelir Elde Eden Yoksul Hanelerin Oranı (%)	49.1	41.6	34.2
Mutlak Yoksulluk (%)	51.5	38.4	22.5

Tablo 1: Yoksulluk Sınırında Haneler

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı, 2001, s. 111

Tablo 2' de 1990-2005 yılları arasında Türkiye' nin temel refah göstergeleri verilmiştir. Ortalama enflasyon oranları 1990-2000 yılları arasında sürekli artış göstererek % 80 oranına kadar yükselmiştir. 2002 yılından sonra enflasyon oranlarında büyük bir düşüş meydana gelerek enflasyon oranı 2000-2005 yılları arasında % 30 seviyesine kadar düşmüştür. Ortalama işsizlik oranlarına bakıldığında ise % 9 oranlarını aşan büyük artışlar olmuştur. Bu dönemde yoksulluğun en önemli nedeni olarak işsizlik gösterilmektedir (Kabaş, 2009, s. 248).

	1990-1994	1995-1999	2000-2005
Ortalama İşsizlik Oranları %	8	7,1	9,4
Ortalama Enflasyon Oranları %	73,5	80,7	32,8

Tablo 2: 1990-2005 Yılları Arasında Türkiye'nin Temel Refah Göstergeleri

Kaynak: Kabaş, 2009, s. 247

2000' li yıllara gelindiğinde Türkiye ekonomisi tarihinin en büyük krizlerinden biri ile karşı karşıya gelmiş ve yaşanan siyasi kriz ile ekonomik kriz kendini göstermiştir. Bu kriz etkisi ile Türkiye ekonomisinde önemli bir küçülme yaşanmış, değer kaybeden Türk lirası ile birlikte milli gelir azalmıştır. Yaşanan kriz ve etkileri nedeni ile yoksulluk oranları önemli derecede artırmıştır (Yaşar ve Taşar, 2019, s. 125). 2001 yılında yaşanan ekonomik ve siyasal krizden sonra 2002 yılından itibaren siyasal istikrarın sağlanması bir güven ortamının oluşmasına paralel olarak Türkiye ekonomisi toparlanmaya başlamış bu da yoksulluğun azalmasına katkı sağlamıştır (Ceren ve Çelik, 2015, s. 582). Tablo 3'de görüldüğü gibi 2005 yılında yoksulluk oranı %20,5 iken bu oran 2009 yılında %18,1'e gerilemektedir.

Yıllar	2005	2006	2007	2008	2009
Yoksulluk Oranı (%)	20,5	17,8	17,8	17,1	18,1

Tablo 3: Türkiye'nin 2005-2009 Yılları Arasındaki Yoksulluk Oranı (%)

Kaynak: Ceren ve Çelik, 2015, s. 582

2008-2009 yıllarında ise gerçekleşen küresel ekonomik kriz Türkiye ekonomisini teğat geçse de yine etkileri hissedilmiştir. Krizin ilk aylarında ihracat, yatırım ve tüketim verilerinde düşüşler gerçekleşmiştir. Bankacılık sektörünün küresel kriz karşısında güçlü kalması nedeni ile küresel krizin Türkiye üzerindeki etkisi sınırlı kalmıştır (Yaşar ve Taşar, 2019, s. 125).

2010' lu yıllara gelindiğinde de yine Türkiye hareketli bir süreç içerisinde yer almıştır. Bu süreçler siyasi kaynaklı olmasına rağmen Türkiye ekonomisini önemli ölçüde etkilemiştir. 2013 yılı ile başlayan siyasi aksiyon ve toplumsal olaylar ekonomide güven ortamını zedelemiş, akabinde 15 Temmuz 2016 yılında askeri darbe girişimi yaşanmış, 2020 yılının başlarında ise de Türkiye' de Covid-19 pandemisi kendisini göstermiş ve yayılmaya başlamıştır. Özellikle pandemi nedeni ile olağanüstü hal ilan edilmiş ve

belirli aralıklarla uzun süreli sokağa çıkma yasakları getirilmiştir. Yaşanılan bu süreçler Türkiye ekonomisi olumsuz yönde etkilemiş, yaşam şartları zor bir hal almış, enflasyon, işsizlik giderek artmış ve buna bağlı olarak yoksullukta artmaya başladığı söylenebilir. Tablo 4’te Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %50’si dikkate alınarak belirlenen görelî yoksulluk oranı, Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %60’ına göre hesaplanan sürekli yoksulluk ve maddî yoksunluk oranları verilmiştir. Görüldüğü üzere görelî yoksulluk oranı 2014 yılında 15,0 iken 2015 ile 2018 yılları arasında düşüş eğilimi göstermiş fakat 2019 yılından sonra tekrar yükselmiş ve ülkede yoksulluk oranı 2022 yılında %14,4 oranında belirlenmiştir. TÜİK’ in dört yıllık panel verilerini kullanarak hesaplamış olduğu “sürekli yoksulluk” oranı, eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %60’ına göre son yılda yoksul olan ve aynı zamanda önceki üç yıldan en az ikisinde de yoksul olan fertleri kapsamaktadır (TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2014). Buna göre, 2014 yılında sürekli yoksulluk oranı %15,1 olarak hesaplanırken, dört yılda %12,7 oranlarına düşmüş 2022 yılında %14,0 oranına yükseldiği görülmektedir. Yine TÜİK tarafından hesaplanan maddî yoksunluk oranı, ciddi finansal zorluklarla karşılaşan kişilerin oranını ifade etmektedir. Bu oran, beklenmedik masrafları karşılayamama, bir hafta süreyle tatil yapamama, ödeme güçlüğü, her iki günde bir et, tavuk veya balıkla yemek hazırlayamama, evin ısınma ihtiyacını karşılayamama, çamaşır makinesi, renkli televizyon, telefon ve otomobil gibi temel ihtiyaçlara sahip olamama gibi dokuz farklı kriterin en az dördünü karşılayamayan bireylerin oranı olarak belirlenmektedir (TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2014). Buna göre 2014 yılında maddî yoksunluk oranı %29,4 iken, 2016 yılında %32,9 seviyesine çıkmış, 2019 yılında 6,6 oranında düşüş eğilimi göstererek 26,3 seviyesine gerilemiş fakat 2022 yılında maddî yoksunluk oranı yükselerek 28,4 seviyesine çıktığı görülmektedir. Özetlemek gerekirse 2013 yılından itibaren girilen art arda kendini gösteren siyasi süreçler ve pandemi ülke ekonomisine etkilerini göstermiş, görelî yoksulluk, sürekli yoksulluk ve maddî yoksunluk oranları istikrarlı bir şekilde düşüş eğilimine girememiş, oranlar düşüş eğilimi gösterdikten sonra bir sonraki yıl yükselişe geçtiği görülmektedir.

Yıllar	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Görelî yoksulluk oranı (%)	15,0	14,7	14,3	13,5	13,9	14,4	15,0	14,4	14,4
Sürekli yoksulluk oranı (%)	15,1	15,8	14,6	14,0	12,7	12,7	13,7	13,8	14,0
Maddî yoksulluk oranı (%)	29,4	30,3	32,9	28,7	26,5	26,3	27,4	27,2	28,4

Tablo 4: Görelî Yoksulluk, Sürekli Ve Maddî Yoksulluk Oranları (2014-2022)

Kaynak: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2021-45581>

Erişim Tarihi: 20/09/2024

Genel olarak Türkiye’de yoksulluğun nedenlerine bakıldığında; çeşitli ekonomik politikalar, ülkede yaşanan ekonomik krizler, işsizlik, bireyler arasındaki gelir dağılımındaki eşitsizlikler, yüksek enflasyon oranları, kayıt dışı ekonomi gibi görülmektedir (Yayla, 2018, s. 34). Özellikle 2020’ li yıllara girildiğinde Türkiye’de adaletsiz gelir dağılımının arttığı ve ulusal gelirin paylaşımındaki sorunlar nedeni ile toplumda orta kesim kavramının ortadan kalkmaya başladığı sadece zengin ve yoksul kesim olarak toplumunun yeniden şekillendiği söylenebilir.

2.2. Türkiye’de Kentleşme Süreci ve Kentsel Yoksulluk

Kentleşme, sanayi devrimi ile doğrudan ilişkili bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Sanayileşme süreci sonucunda oluşan istihdam olgusu, beraberinde mekânsal değişimi de getirmektedir. Nüfusun sanayinin bulunduğu alanlara doğru hareketi kentleşme sürecinin oluşumunu başlattığı söylenebilir.

Keleş (2012, s. 31), kentleşme, dar anlamda "kentlerin sayısının ve kentlerdeki nüfusun artması" olarak tanımlanırken, geniş anlamda ise "sanayileşme ve ekonomik gelişimle paralel olarak kent sayısının artması ve mevcut kentlerin büyümesi, toplumsal yapıda artan örgütlenme, iş bölümü ve uzmanlaşma gibi değişimlere neden olan, insan ilişkileri ve davranışlarında kente özgü dönüşümlere yol açan bir nüfus yoğunlaşma süreci" olarak açıklanmaktadır. Kentleşme süreci ile ekonomik kalkınma ve toplumsal gelişme

yakın bir ilişki içerisinde. Planlı ve istikrarlı kalkınmanın yaşandığı bir ülkede kentleşme, sanayileşmeye paralel gelişirken aynı zamanda katalizör görevi yüklenerek ekonomik kalkınmayı arttırmada da önemli bir rol oynamaktadır. Bunun aksine, plansız ve istikrarsız bir kalkınma ise kentleşmenin olumsuz etkilerinin oluşmasına neden olabilmektedir (Kayan, 2017, s. 158).

Gelişmiş ve sanayi olarak ilerlemiş ülkelerde kentleşme, tarihsel gelişimi içinde genellikle kalkınmayla beraber hızlı bir ilerleme göstermektedir. Bu ülkelerde sanayide çalışan nüfus kentli nüfusunun iki üç katı arasında değişebilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ise bu durumun tam tersi bir ilişki mevcuttur. Bu bağlamda gelişmekte olan ülkelerde sanayileşme, kentleşmeyi yavaş bir hızla arkadan takip etmektedir (Keleş, 2012, s. 35). Kısacası gelişmiş ülkelerde gelişmişlik göstergesi olan sanayileşmenin bir sonucu olarak kentleşme sürecine girildiği, gelişmekte olan ülkelere ise sanayileşme ve ekonomik refaha erişilmeden kentleşmenin arttığı söylenebilir.

Türkiye’de ise kentleşme süreci, gelişmiş ve sanayileşmiş Avrupa ülkelerine göre farklılık göstermektedir. Bu farklılığın en önemli nedenleri yukarıda bahsedildiği üzere; Türkiye’de sanayileşme olgusunun geç oluşmasından ve teknolojik gelişmelerin önemli ölçüde takip edilememesinden kaynaklanmaktadır. Türkiye’de yaşanan kentleşme süreci, ülkenin toplumsal, kültürel ve ekonomik yapısını şekillendiren temel öğelerin başında yer almaktadır. Buna göre kentleşme süreci sadece kırsal alanlarda yaşanan değişimlerin ve sanayileşme sürecinin bir sonucu değil, aynı zamanda toplumsal değişim sürecinin de bir göstergesi olmaktadır (Niray, 2002, s. 9).

Keleş (2012, s. 67), Türkiye’ye özgü kentleşme sebepleri, itici, iletilici ve çekici faktörler olarak üç ana grupta ele alınmaktadır. İtici faktörler, genellikle kırsal alanlardan kentlere göçü tetikleyen unsurlar olup, tarımda yaşanan sorunlar ve köylerden şehir merkezlerine doğru kayma eğilimi yaratmaktadır. İletici faktörler ise göç eden nüfusun kırsaldan kente ulaşabilmesini sağlayan ulaşım altyapısındaki gelişmeler ve imkanlardır. Çekici faktörler ise, kentlerin sunduğu ekonomik fırsatlar, yaşam standartları ve sosyal olanaklar gibi, nüfusun kentsel alanlara çekilmesini sağlayan unsurlar olarak açıklanmaktadır.

Bu çerçevede Türkiye’de kentleşme sürecine bakıldığında, 1950 yılı öncesi ve sonrası olarak iki farklı dönem ele alınmaktadır. 1950 yılına kadar yavaş bir artış kaydeden (kendi iç dinamikleriyle) ülke kent nüfusunda, 1950 yılından sonraki dönemde özellikle

kırsal alanlarda teknolojik gelişmelerin etkisiyle görülen yapısal değişimlerden dolayı kentlere olan yoğun göç sonrası hızlı bir artış gözlenmektedir. 1950 yılından sonra kırdan kente doğru yapılan göç dalgalarının meydana getirdiği hızlı bir kentleşme süreci, günümüzde de devam etmektedir (Işık, 2005, s. 58).

1950 öncesi dönemde Türkiye’ de kentleşme sürecinin gelişimi 1923 yılında Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra başlamaktadır. Buna neden olarak ise bağımsızlık savaşları sonrası mevcut sınırlarını büyük ölçüde çizen Türkiye’nin ulusal bir ekonominin inşa edilmesi yönünde adımlar atması gösterilmektedir (Ataay, 2001, s. 56).

Bu dönem aralığında Türkiye’deki kentleşme oranı oldukça düşük olduğu belirtilmektedir. Bunun yanı sıra kır ve kent nüfus artış hızı birbirinden farklı olarak gelişim gösterdiği ifade edilmektedir. Bu dönemdeki nüfus hareketliliğinde büyük ölçüde Türk-Rum mübadelesinin etkisinin olduğu bildirilmektedir. Cumhuriyet dönemindeki kentleşme çabaları 2. Dünya Savaşı’na denk geldiği için düşük bir oranda seyretmektedir (Niray, 2002, s. 12).

Tablo 5’ te görüldüğü üzere 1927 yılında kentsel nüfus sayısı 3 milyon 305 bin iken, kırsal nüfus sayısı 10 milyon 342 bin olarak açıklanmaktadır. Kentte yaşayanların oranı % 24,2 iken kırsal alanda yaşayanların oranı % 75,8 olarak görülmektedir. 1950 yılına gelindiğinde ise kentleşme oranı % 0,8 puan artarak % 25’e, kırsal alanda yaşayanların oranı % 0,8 puan kaybederek % 75 seviyesine inmektedir.

Yıllar	Kentsel Nüfus	%	Kırsal Nüfus	%
1927	3 305 879	24,2	10 342 391	75,8
1935	3 802 642	23,5	12 355 376	76,5
1940	4 346 249	24,4	13 474 701	75,6
1945	4 687 102	24,9	14 103 072	75,1
1950	5 244 337	25,0	15 702 851	75,0

Tablo 5: Türkiye’de kentsel - kırsal nüfusun gelişimi ve oranları, 1927-1950

Kaynak: Işık, 2005, s. 60

1923-1950 yılları arasında kentleşme oranının düşük olmasına bağlı olarak, dönemin mevcut hükümetleri nüfusun ve yatırımların belli bölgelere yayılması için bazı yöntemler uygulamaktadır. Bu yöntemlerin ilki; Ankara’nın başkent yapılması, diğeri

ise; Anadolu'nun birkaç seçilmiş kentinde fabrikalar kurulmasına yönelik çalışmalardan oluşmaktadır. Bunların dışında yine birçok kent ve kasabanın, Başkent ve İstanbul ile ulaşım ağlarının kurulmasına çalışılmaktadır. Sanayi kuruluşlarının çoğu da Marmara ve Ege Bölgesi dışında, nüfusu on bini geçmeyen ve demiryolu bağlantısı bulunan yerleşim alanlarına kurulmaktadır (Keleş, 2012, s. 353).

Tablo 6' da gösterilen verilere bakıldığında Trakya'da 1936 yılında nüfus artış oranları kentte % 2,9 iken kırsal alanda % 63,1 gibi yüksek bir oran görülmektedir. 1950 yılında ise kent ve kırsal alanın nüfus artış hızı % 16,8 oran ile eşitlenmektedir. Doğu Anadolu bölgesinde ise 1936 yılında % 54,8 oran ile yüksek bir kentsel nüfus artış hızı gözlenmektedir. Kırsal alandaki nüfus artış hızı ise % 22,4 oran düzeyindedir. 1950 yılına gelindiğinde ise Doğu Anadolu'da kentsel nüfus artış hızı % 16,6 iken kırsal nüfus artış hızı % 29,6 seviyesinde seyretmektedir. 1945 yılının oranlarına bakıldığında genel olarak hem kentsel hem de kırsal alanlarda nüfus artış hızı düşmektedir. Buna nedeni ise 2. Dünya Savaşı döneminin etkileri Türkiye'de de hissedilmesinden kaynaklanabilir.

	1936		1940		1945		1950	
	KENT	KIR	KENT	KIR	KENT	KIR	KENT	KIR
Trakya	2,9	63,1	23,9	63,1	3,3	-21,0	16,8	16,8
Karadeniz	16,3	14,0	16,3	14,0	18,2	10,7	23,0	17,9
Marmara ve Ege	19,9	12,5	19,9	12,5	15,4	9,7	17,5	22,0
Akdeniz	64,3	49,5	64,3	49,5	20,2	14,5	36,9	28,4
Batı Anadolu	15,7	9,7	15,7	9,7	19,7	14,4	21,8	16,4
İç Anadolu	23,1	12,2	23,1	12,2	32,1	11,5	30,3	21,6
Güneydoğu Anadolu	24,8	12,7	24,8	12,7	0,3	-5,9	22,6	26,8
Doğu Anadolu	54,8	22,4	54,8	22,4	-1,0	10,5	16,6	29,6

Tablo 6: Bölgelerin Yıllık Nüfus Artışları: Kır-Kent (%), 1936-1950

Kaynak: İçduygu ve Sirkeci, 1999, s. 251

1950 öncesi dönemde görüldüğü üzere Türkiye’de ciddi bir oranda kentleşme hareketi yaşanmamaktadır. Kentlerin nüfusu kendi iç dinamiklerinden kaynaklanan başka bir deyişle kentlerdeki doğum ve ölüm oranlarıyla artış veya azalış göstermektedir. Bu dönemde Türkiye’de spesifik bir kentleşme modeli bulunmamaktadır. Sadece nüfus mübadeleleri, Ankara’nın Başkent olması ve belirli yatırım alanlarının belirlenmesinden kaynaklanan bir kentleşme hareketinin yaşandığı gözlenmektedir (Işık, 2005, s. 61).

1923-1950 yılları arasında kentsel yoksulluğun durumuna bakıldığında yukarıda Türkiye’ de yoksulluğun genel görünümü bölümünde belirtildiği üzere bu yıllar arasında savaşın etkilerini atlatmaya çalışan Türkiye’ de kent ve kırsal ayrımı olmaksızın yoğun bir yoksulluğun yaşandığı görülmektedir.

Cumhuriyetin ilanından sonra, kentlerin gelişimi adına önemli adımlar atılmış ve sosyal yardımların yönetimi merkezi hükümetlerden yerel yönetimlere devredilmiştir. 1930 yılında kabul edilen 1580 sayılı Belediyeler Kanunu, yerel yönetimlere ve özellikle belediyelere, yoksullukla mücadele kapsamında çeşitli görevler yüklemiştir. Bu kanunla birlikte belediyelere, ayni ve nakdi yardımlar yapmak, asker ailelerine yardım sağlamak, doğum yapacak ya da yoksul hastalara bakım hizmeti sunmak, yoksul cenazelerini kaldırmak gibi sorumluluklar verilmiştir. (Koşar, 2000, s. 69). Ancak bu dönemde hem devletin hem de belediyelerin gelir ve gider bütçeleri arasında dengesizliğin olması ve belediyelerin personel ve kaynak yetersizliği nedeni ile kendilerine devredilen sosyal yardım ve hizmetleri etkin ve verimli bir şekilde sağlamadığı ifade edilmektedir (Ersöz, 2011, s. 107).

1950’ yılından önce önemli bir ilerleme kaydedemeyen kentleşme süreci 1950 yılından sonra ise Türkiye’de farklı bir boyuta bürünmektedir. Bu boyuttan kasıt, kentleşmenin mevcut dönemde büyük bir hızla gelişme gösterdiği ve kent merkezlerinde yoğun bir nüfus artışının görüldüğünü ifade etmektedir. Kentleşme oranlarının 1950 yılından sonra büyük bir patlama yapmasında hem ülkenin hem de dünya siyasal konjonktüründen etkilendiği belirtilmektedir. 2. Dünya Savaşı’nın etkileri tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de bir takım değişikliklerin yaşanmasına neden olmaktadır. Türkiye’de demokrasi, insan hakları ve refah devleti ilkeleri ön plana çıkmakta ve ülkenin siyasi yönetim yapısı buna göre şekillenmektedir. Bu dönem de Türkiye çok partili hayata geçişi gerçekleştirerek, önceki dönemlerde uygulanan devletçi politikalar

yerini Demokrat Parti'nin önderliğinde liberal söylemlere bırakmaya başlamaktadır (Niray, 2002, s. 12).

Bu dönemde savaş nedeniyle ekonomide uygulanan ithal ikameci politikalardan vazgeçerek dışarı açılan Türkiye'de geçte olsa sanayileşme ile birlikte kentleşme de gelişme göstermektedir. Sanayileşmeden kaynaklı kentlerde fabrika sayılarında artış meydana gelmekte ve fabrikaların artması sonucu kırsal kesimde işsiz kalanlar kentlere göç ederek istihdam sağlamaya çalışmaktadır. Bunun beraberinde de kırdan kente göç yaşanmasıyla kentleşme süreci etkili bir şekilde başlamaktadır (Koçak ve Terzi, 2012, s. 164).

Tablo 7' de verilen verilere göre Türkiye'de 1950 yılından sonra kentsel nüfusun hızlı bir şekilde arttığı görülmektedir. 1950 yılında 5 milyon 244 bin olan kent nüfusu 1960 yılında 8 milyon 859 bine yükselmektedir. Kentsel nüfus oranı da % 25,0 dan % 31,9'a çıkmaktadır. 1950 yılında kırsal nüfus oranı % 75,0 iken 1960 yılında % 68,1'e düşmektedir.

Yıllar	Kentsel Nüfus	%	Kırsal Nüfus	%
1950	5 244 337	25,0	15 702 851	75,0
1955	6 927 343	28,8	17 137 420	71,2
1960	8 859 731	31,9	18 895 089	68,1

Tablo 7: Türkiye'de kentsel - kırsal nüfusun gelişimi ve oranları, 1950-1960

Kaynak: Işık, 2005, s. 60

Bu döneme özellikle tarımdaki yapısal ve ekonomik dönüşümler damgasını vurmaktadır. 1950'li yılların başında dış yardımlar sonucu tarım alanlarında insan gücü yerine traktörlerin kullanılmaya başlandığı görülmektedir (Özer, 2004, s. 55). Keleş, tarıma traktörün büyük ölçüde girmiş olması buna bağlı olarak makinenin insan gücünün yerini almasına olanak hazırladığını belirtmektedir. Keleş, bir traktörün tarımdan bu işle geçimini sağlayan işçileri ayrılmaya zorladığı ve bunun sonucunda işçilerin yerlerini terk etmek zorunda kaldığını bildirmektedir. Keleş, 1950-1960 dönemleri arasında hızlıca artan kentleşme oranını büyük ölçüde traktörün tarım alanlarına girmiş olmasına bağlamakta yani bu durumun hanehalkı ve bireyleri kırsal kesimden iten bir güç olarak ifade etmektedir. Keleş, tarımda modernizasyonun

kentleşme hareketlerini hızlandıran, hızlı kentleşmeyi belirleyen faktörler arasında en önemli nedenlerden biri olduğunu kabul etmektedir (2012, s. 70).

Tekeli ise tarımda makineleşmenin kentleşmeyi hızlandıran etkenlerin başı olduğunu savunmamaktadır. Tekeli'ye göre bu durum bir ilizyondan ibarettir. 1948 yılında ekili, dikili ve nadasa bırakılan alanlar 15.408 hektardan 1956 yılında ise 24.329 hektara yükseldiği ve Türkiye'de ekilebilecek toprağın sınırlarına ulaşıldığı bildirilmektedir. Bu yükselişte traktörle sürülen toprakların payı % 40 oranında artış göstererek 13.788 hektardan 19.173 hektara yükselmektedir. Bu rakamlar baz alındığında tarım alanlarına traktörün girmesi sonucu üretim artmış bunun sonucunda toplam talebinde arttığı söylenmektedir. Bu çerçevede tarımda makineleşmenin, kırsal kesimdeki hanehalkı ve bireylerin kente göç etmelerine sebep oluşturmadığı söylenmektedir (Tekeli, 2008). Kısacası Tekeli'nin savunduğu görüş, tarımda makineleşmenin kentleşme hareketinin artmasına neden olmadığı yönündedir.

Savunulan görüşlerden bağımsız olarak tarımda makineleşmenin kentleşmeyi arttırdığı görülebilir. Tarım alanlarına traktör girmeden önce kırsal kesimdeki büyük toprak sahipleri topraklarını işletebilmek için işçilere ihtiyaç duymaktadır. Bu işçiler yapmış oldukları iş sonucunda emeklerinin karşılığını almakta zor da olsa geçimini sağlamaktadır. Fakat traktörün tarım alanlarına girmesiyle bu işçi kesim bu istihdam şeklinden de mahrum bırakılmaktadır. Bunun üzerine bu kesim çareyi kentlere göç etmekte bulmaktadır. Kırsal kesimden kentte doğru yaşanan yoğun göçler neticesinde kentleşme oranlarının hızla arttığı görülebilir. Kısacası tarımda makineleşme, kentleşmeyi arttıran nedenler arasında yer alabilir.

1950-1960 yılları arasında yukarıda değinildiği üzere kentleşme süreci hız kazanmış, kentlerin nüfus sayıları artmaya başlamıştır. Buna bağlı olarak kentsel yoksullukta bariz bir şekilde kendini göstermeye başlamıştır. Çünkü 1950'li yıllarda Türkiye'deki sanayileşme süreci hız kazanmış ve makineleşmenin tarım alanlarına girmesiyle tarım sektöründe büyük değişimler kendini göstermiştir. Bu gelişmeler üzerine özellikle, İstanbul ve Ankara başta olmak üzere sanayinin geliştiği kentlere kırsal alanlardan yoğun göç hareketi bu dönemde başlamıştır. Göç hareketi, kent merkezlerinde ve kent çevresinde önemli değişikliklere neden olmuş; çarpık kentleşme, gecekondulaşma ve altyapı gibi sorunları doğurmuştur (Açıkgöz & Yusufoglu, 2012, s. 82). Kısacası kırsal kesimlerde meydana gelen makineleşme hareketleri ayrıca kentlerde hız kazanan

sanayileşme girişimleri kentlere göçü hızlandırmıştır. Kentlerde yeteri kadar iş imkânının olmaması bunun üzerine kentlerde yaşanan hareketliliğin olumsuz yansımaları yoksulluk olarak kendini gösterebilir.

1960-1980 yılları arasında hızla gelişen kentleşme sürecine siyasi müdahalelerde bulunarak kontrol altına alınmaya çalışılmaktadır. Bu dönem aralığında yapılan 27 Mayıs askeri darbesinden sonra 1961 Anayasası yürürlüğe girerek bu anayasa ile beraber sosyal devlet ilkesi benimsenmektedir. Dolayısıyla bu ilke devlete vatandaşlara karşı sorumlu olduğu bazı görevler yüklemektedir (Altaban, 1990, s. 317-318). Sosyal devlet ilkesi doğrultusunda devlet vatandaşların barınma ihtiyaçlarını karşılamak için projeler geliştirmektedir. Çünkü 1961 Anayasası'nın 49. maddesinde¹; dar gelirli veya yoksul ailelerin sağlık şartlarına elverişli konut ihtiyaçlarını gidermek için önlem alınacağı hükmü bulunmaktadır. Bu sayede gecekondulaşmanın azda olsa önüne geçilmeye çalışılmaktadır (Arslan, 2016, s. 14).

1960'lı yıllardan itibaren Türkiye'de kentleşme süreci sürekli bir ivme kazanmıştır. Bu dönemde, mevcut şehirlerin nüfusu hızla artarken, birçok yerleşim alanı da kent kimliği kazanmaktadır. 1960'a kadar olan süreçte, kent sayısı 66'dan 102'ye çıkmış, 50 binin üzerinde nüfusa sahip şehir sayısı ise 5'ten 11'e yükselmiştir. Aynı dönemde, Türkiye genelindeki kent sayısı 147'ye, orta ve büyük şehirlerin sayısı ise 27'ye ulaşmıştır. 1960-1975 yılları arasında ise kent sayısı 288'e ulaşırken, 50 binin üzerinde nüfusu olan şehirlerin sayısı 65'e, 100 binden fazla nüfusa sahip şehirlerin sayısı ise 36'ya çıkmıştır. (Sencer, 1979, s. 73-74).

Tablo 8' e bakıldığında 1960 yılında kentsel nüfus 8 milyon 859 bin iken on yıl sonra yani 1970 yılında 13 milyon 691 bine ulaşmaktadır. Kentleşme oranı % 31,9'dan % 38,5'e yükselmektedir. Kırsal kesimdeki nüfus oranı ise 1960 yılında % 68,1 iken 1980 yılında % 61,5'e düşmektedir. 1980 yılında ise kentsel nüfus 19 milyon 645 bine yükselerek, kırsal nüfus 25 milyon 091 bin olarak belirlenmektedir. 1980 yılında kentleşme oranı % 43,9 seviyesine çıkmaktadır. Kırsal nüfus oranı ise % 56,1 seviyesine inmektedir.

¹ Bakınız: <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm>

Yıllar	Kentsel Nüfus	%	Kırsal Nüfus	%
1960	8 859 731	31,9	18 895 089	68,1
1965	10 805 817	34,4	20 585 604	65,6
1970	13 691 101	38,5	21 914 075	61,5
1975	16 869 068	41,8	23 478 651	58,2
1980	19 645 007	43,9	25 091 950	56,1

Tablo 8: Türkiye'de kentsel - kırsal nüfusun gelişimi ve oranları, 1960-1980

Kaynak: Işık, 2005, s. 60

1950 ile 1980 arasındaki dönemde yaşanan kentleşme süreci, özellikle 1950-1960 yılları arasında hızlanan ulusal kalkınma politikalarının sanayileşmeye ivme kazandırmasıyla önemli bir gelişim göstermiştir. Bu dönemde ortaya çıkan iç göç, daha çok kırsaldan kentlere yönelmiş ve bu göç hareketi, yerel değil ulusal çapta gerçekleşmiştir. Tarımda modernleşme çabaları, sektörde fazla iş gücünün birikmesine neden olmuştur. Kırsal alanda geçim sıkıntısı çeken nüfus, 1950'lerin başlarından itibaren kentlere göç etmeye başlamış, özellikle 1960'lar ve 1970'lerde bu hareketlilik hızlanmıştır. (Şengül, 2009, s. 122).

1950-1980 arası döneme genel olarak bakıldığında bu dönemin kentleşme hareketlerini 1950 yılından önceki dönemden ayıran temel nokta; kentlerdeki nüfus artışının kendi iç dinamiklerinden kaynaklanması değil daha çok kırsal kesimden kentlere olan göçler sonucu oluşmaktadır. Bu bağlamda 1950 yılından önceki dönemde toplam nüfus artışı ve kentsel nüfus artışları arasında önemli bir fark mevcut değil iken, 1950 yılından sonraki dönemde ise toplam nüfus artışı kentsel nüfus artışının önemli bir oranda gerisinde kaldığı gözlenmektedir (Işık, 2005, s. 62).

1960-1980 yılları arasındaki dönemde, Türkiye'deki kentleşme süreciyle birlikte kentsel yoksulluk önemli bir sorun haline gelmiştir. Bu dönemde, konut ve altyapı sorunları başta olmak üzere, kente göç eden ya da kentte yaşayan bireylerin kentleşme süreçlerinde yaşadıkları zorluklar ve en önemlisi kırsal alandan şehirlere göç edenlerin iş bulamama gibi sorunlar ile karşılaştığı ifade edilmektedir. Göç eden bireyler, özellikle yoksulluktan kurtulmak için kentlere yönelirken, bu süreçte gerekli ekonomik ve sosyal desteklerden yoksun kaldığı belirtilmektedir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2015). Buna bağlı olarak ise, kırsal yoksulluktan kurtulmak için kentlere göç eden ve kentlerde de

kentsel yoksulluğa yakalanan kesim, hâlihazırda kentte yaşayan kesimi de olumsuz yönde etkileyerek yoksulluğu derinleşmesine neden olmuştur (Saltık, 2020, s. 45).

1960 sonrası dönemde ayrıca Türkiye’ de özellikle Demokrat Parti son döneminde kendini gösteren yüksek enflasyon, yapılan devalüasyon ve sosyal hayatın bozulması kötüye gitmesi gibi süreçlerin akabinde hükümete el konulmasına 1960 askeri darbenin gerçekleşmesine neden olmuştur. Bu bağlamda ekonomik sorunların artması, enflasyonun yükselmesi, işsizlik vs. gibi sorunlar ayrıca siyasi hayatta meydana gelen olumsuz süreçler gibi nedenler kentsel yoksulluğun tetiklenmesine ve artmasına neden olmuştur (Saltık, 2020, s. 45-46).

1980 yılı sonrasında ülke içinde yaşanan sosyal, ekonomik ve siyasi gelişmeler kentleşme sürecini de etkilemektedir. Bu etki belirli dönemlerde kentleşme oranının düşmesine neden olsa da genel duruma bakıldığında kentleşme süreci artarak devam etmektedir. Nitekim kentleşme sürecinin bu dönemden sonra boyut atladığı görülmektedir.

1980 ve sonrasındaki kentleşme süreci, bazı önemli değişikliklerle belirginleşmiştir. Tekeli, bu dönemin özelliklerini üç ana başlıkta ele almaktadır. İlk olarak, nüfus hareketleri ve kentleşme sürecinin belli bir doyum noktasına ulaşmış olması, ikinci olarak küresel politikadaki dönüşümle dünyanın yeniden yapılanma sürecine girmesi, üçüncüsü ise 12 Eylül askeri darbesinin ardından Türkiye’deki siyasal yapıdaki değişiklikler ve 24 Ocak kararlarıyla ekonomideki liberalleşme eğilimlerinin kentleşmeye yeni bir boyut kazandırmasıdır (2009, s. 128).

1980’lerin başlarından itibaren Türkiye’deki siyasal ve ekonomik yapının değişmesi, kentleşme sürecinde yeni bir evreyi başlatmıştır. Şengül, 1980 öncesi kentleşmeyi "emek gücünün kentleşmesi" olarak ifade ederken, 1980 yılı ile birlikte siyasi iktidarların büyük ölçekli kaynakları konut, alt yapı, ulaşım gibi alanlara yönlendirmesi sonucu, 1980 dönemi kentleşme süreci "sermayenin kentleşmesi" olarak nitelendirilmektedir (Şengül, 2009, s. 138).

Kentleşme açısından bu dönemin önemini arttıran yine birçok gelişmeler yaşanmaktadır. Bu gelişmelerden ilki; Toplu Konut İdaresi’nin kurulması, diğeri ise; İmar İskân Bakanlığı’nın kaldırılmasıdır. Ayrıca, 1983-84 yıllarında çıkarılan düzenlemelerle belediyelerin mali kaynakları önemli ölçüde artırılmış, merkezi yönetimin denetimi bir ölçüde gevşetilmiş ve imar planlarının hazırlanması ile

onaylanmasına dair yetkiler belediyelere devredilmiştir. Ayrıca, bu dönemde Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük şehirler, 3030 sayılı yasa çerçevesinde "Büyükşehir" statüsü kazanmıştır. (Tekeli, 1998, s. 22-23).

Bu dönemim istatistiksel verilerine bakıldığında ise; Tablo 9' da 1985 yılında kentsel nüfus sayısı 26 milyon 865 bin iken kırsal nüfus sayısı 23 milyon 798 bin olarak görülmektedir. Cumhuriyet'in kuruluşundan 1985 yılına kadar kırsal nüfus sayısı kentsel nüfus sayısının önünde seyrederken bu dönemden sonra kırsal nüfus sayısı düşüşe geçmektedir. 1990 yılında kentleşme oranı % 59,0 seviyesinde kırsal nüfus oranı % 41,0 seviyesinde bulunmaktadır. 2000 yılında ise kentsel nüfus 44 milyon 006 bine ulaşırken, kırsal nüfus 23 milyon 797 bine gerilemektedir.

Yıllar	Kentsel Nüfus	%	Kırsal Nüfus	%
1980	19 645 007	43,9	25 091 950	56,1
1985	26 865 757	53,0	23 798 701	47,0
1990	33 326 351	59,0	23 146 684	41,0
2000	44 006 274	65,0	23 797 653	35,0

Tablo 9: Türkiye'de kentsel - kırsal nüfusun gelişimi ve oranları, 1980-2000

Kaynak: Işık, 2005: 60

Bu dönem sonrasında kentleşme sürecine olan yaklaşım değişmektedir. 1980 yılından önceki süreçte kentleşme sanayileşme ile birlikte anılmaktadır. Sanayileşme süreci geliştikçe kentleşme sürecinin de o doğrultuda gelişim göstereceği görüşü savunulmaktadır. Ancak 2000'li yıllar itibarıyla bu görüş yeniden güncellenmektedir. Güncellenmiş olan görüşe göre; kentleşme, sadece ülkenin sanayileşmiş olmasının bir göstergesi değil, aynı zamanda ülkenin modernleşmesinin de bir göstergesi olarak gelişmeye devam etmektedir (Çiftçi, 2010, s. 60).

Yeni görüş bağlamında, 1980 sonrasındaki dönemde, özellikle kentlere yönelik uygulanan teşvik yasaları ile şehirler ve kentsel alanlar, ulusal ekonomik kalkınmanın merkezine yerleşmiştir. Türkiye'nin son yıllarda yaşadığı dönüşüm sürecinin önemli bir parçası olan kentleşme olgusunun bu aşamasında meydana gelen "kentsel dönüşüm" sonucunda, şehirler artık sadece ekonomik faaliyetlerin yürütüldüğü alanlar değil, aynı

zamanda kültürel, siyasi ve sosyo-ekonomik etkinliklerin de yoğunlaştığı yaşam merkezlerine dönüşmektedir. (Keyman ve Lorasdağı, 2010, s. 33).

Türkiye’de 1980’ li yıllar sonrası yaşanan ekonomik sorunlar çoğu hükümetin hızla geliştirdiği ve programına aldığı çözüm önerileri ile desteklenmiştir. Acil Eylem Planları, 500 günlük uygulamalar gibi öneriler tüm programlarda kentlerde yoksulluğun arttığının bir göstergesidir. Siyasi istikrarın olmayışı buna bağlı olarak koalisyon hükümetleri tarafından uygulanan programların başarısızlığı yoksulluğun artmasına neden olmuştur. Yaşanılan ekonomik ve siyasal krizler nedeni ile iç ve dış borç yükü artmış, on binlerce işyerinin kapanmış, yüz binlerce insan işini kaybetmesine sebep olmuştur. Bu dönem de nüfusun % 15’inin açlık sınırının altında olduğu söylenmektedir (Yılmaz, 2012, s. 302).

1990’lı yıllarda Türkiye, BM kriterlerine göre 24 OECD ülkesinin içinde ekonomik açıdan hem en pahalı hem de en yoksul ülke olarak tanımlanmıştır. Aynı dönemde, işsizlik oranı en yüksek olan, kişi başına düşen otomobil ve telefon sayısının en düşük olduğu ülkeler arasında yer aldığı ifade edilmiştir. Bu ekonomik koşullar, Türkiye’yi dünyada gelir dağılımı en dengesiz ülkelerden biri yapmış ve nüfusunun yarısı sosyal güvenlikli mahrum kalırken, aynı zamanda dünyanın en borçlu ülkeleri arasında da bulunmasına yol açmıştır (Yılmaz, 2012, s. 301).

2.3. Türkiye’de Yaşanan Kentsel Yoksulluğun Boyutları ve Nedenleri

Yoksulluk sorunu giderek etkisini arttırmakta ve çeşitli boyutları ile kendini göstermektedir. Buna bağlı olarak günümüz kentlerinde, bu sorunun yoğunlaştığı, somutlaştığı ve sorunlaştığı görülmektedir. Kentlerde değişik boyutlarıyla tezahür eden bu yoksulluk, gelişmiş veya gelişmemiş tüm ülkelerde ortaya çıkmaktadır (Aytaç ve Akdemir, 2003, s. 58).

Türkiye’de kentsel yoksulluğu ortaya çıkaran nedenler bulunmaktadır. Bu nedenler; göçler, ülkede yaşanan istihdam sorunu, işsizlik ve ekonomik krizler ve diğer faktörler (Hızlı Nüfus Artışı, Kayıt Dışı Ekonomi, Eğitim ve Ayrımcılık) olarak açıklanmakta ve kentlerde yaşanan yoksulluğun boyutunu ortaya koymaktadır.

2.3.1. Göçler

Göçler, kentlerde yaşanan yoksulluğu belirleyen en temel faktörlerden biridir. Göç genel olarak uzun süreli kalıcı olarak yerleşmek amacı ile bir yerden, başka bir yere doğru gerçekleşen mekân değiştirme eylemi olarak tanımlanmaktadır. Bu mekan değişikliği de toplumsal yapıda önemli değişiklikleri beraberinde getirmektedir (Taş ve Özcan, 2013, s. 289). Bireysel açıdan daha yaşam standartlarına veya iyi bir yaşam arayışına sahip olma gereksinimiyle ortaya çıkan bu olgu, sonuçları itibarıyla sosyo-ekonomik, psikolojik ve kültürel birçok kavramı da içinde barındırmaktadır (Tümtaş ve Ergun, 2014, s. 4). Yoksulluktan kurtulma, daha iyi bir yaşam sürme ve ekonomik fırsatlardan yararlanma arzusuyla ya da savaş, zorunlu göç, sürgün ve doğal afetler gibi sebeplerle başlayan göç hareketleri, özellikle büyük şehirlere yönelen ekonomik odaklı göçlerle farklı bir boyuta ulaşmıştır. Bu tür göçler, insanların daha iyi iş imkânları ve refah düzeyi arayışında olduğu, büyük kentlerdeki yaşam fırsatlarının cazip hale geldiği bir süreci başlatmıştır (Es ve Şengül, 2007, s. 356). Örneğin kırsal alanlarda tarım arazilerinin azalması, verimliliğin düşmesi ve teknolojinin tarım sektörüne entegre olmasıyla iş gücüne olan ihtiyacın azalması gibi etmenler, kırsal bölgelerden göçü hızlandıran faktörler arasında yer almaktadır. Öte yandan, şehirlerde sunulan yeni iş imkânları, daha iyi eğitim, sağlık hizmetleri ve sosyal-kültürel fırsatlar, kentsel yaşamın çekiciliği kırsaldan kente doğru yoğun bir göç hareketine yol açmaktadır. (Es ve Şengül, 2007, s. 361).

Göçün, göç eden bakımından yeni bir hayat şekli yaratma, birçok imkânlardan yararlanma, yeni ve çeşitli iş alanlarına ulaşma, mesleki ve sosyal hayatında hareketlilik sağlama gibi olumlu yönlerinin yanı sıra beklenen yaşam standartlarına ulaşamaması, işsizlik, bulunulan çevreye uyum sağlanamaması, sosyal dışlanma, psikolojik sorunlar, göç edilen yerlerde hızlı nüfus artışı ve bölgelerarası yatırım eşitsizlikleri gibi çeşitli olumsuzlukları da bulunmaktadır (Yalçın, 2008, s. 29). Örneğin, az gelişmiş ülkelerde göç hareketinin yoksulluğa neden olduğu ve yoksulluğun en çok etkilediği kesimin de yine göç eden kesimin olduğu belirtilmektedir (Kaygalak, 2001, s. 132). Bu kesim, şehir merkezlerinde yer bulamadıkları için kendilerini genellikle kentin dış mahallelerine veya çevresine yönlendirmekte, böylece şehrin sosyal, ekonomik ve kültürel fırsatlarının dışında kalmakta ve kentin üretim süreçlerine katılım sağlayamamaktadırlar (Yayla, 2018, s. 23). Bu bağlamda bu kesimin çoğunun hayatını idame ettirebilecek

düzenli bir işi ve geliri olmadığından, bu kesim yoksul bir hayat sürebilir ve bunun sonucunda da kentsel yoksulluk ortaya çıkabilir.

Türkiye’de iç göç hareketlerinin tarihi incelendiğinde, özellikle kentleşme oranının hızlı arttığı 1950 sonrasındaki dönemde bu hareketliliğin yoğunlaştığı görülmektedir. Bu dönemde, tarımsal yapılardaki değişiklikler ve sanayileşme çabaları ile birlikte, özellikle ülkenin kuzey ve doğusundan batı, güney ve kuzeybatıya doğru önemli iç göç hareketleri gerçekleşmiştir (Dücan, 2016, s. 171). Kente göç eden bireyler, kalacak yer ve iş bulma gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak için genellikle dayanışma ve destek ağlarından faydalanmışlardır. Bu ilişki ağları, Türkiye'nin göç sürecinde, hangi kente hangi mahalleye göç edileceğinden, konut ve iş sorunlarının çözülmesine kadar birçok alanda, aynı zamanda yabancılaşma ve yoksullukla mücadelede önemli bir rol oynamıştır (Zanbak ve Özgür, 2019, s. 151). Ayrıca bu dönemin en büyük sorunu yoğun göçler sonucunda kent çevrelerinde gecekondu yapıları artmış, buna bağlı olarak kent yapılarında düzensiz, çarpık kentleşme ve altyapı sorunları gibi önemli değişiklikler meydana gelmiştir (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2012, s. 82). Öyle ki gecekondu sorunu büyük bir kriz halini almış buna bağlı olarak 1966 yılında çıkarılan ve günümüzde de uygulanmakta olan 775 sayılı Gecekondu Kanunu ile gecekonduların bir konut sorunu olduğu kabul edilmiştir (Demirkıran, 2008: 17). Bu yıllarda yaşanan yoksulluk da makro düzeyde ekonomik bir büyüme sorunu olarak algılandığından buna karşı sosyal politika uygulamaları görülmemektedir (Zanbak ve Özgür, 2019, s. 151).

1980’li yıllardan itibaren yaşanan göç hareketliliği, hem ekonomik sebepler hem de kentlerin çekiciliğiyle birlikte, zorunlu göç olgusunu da barındırmaktadır. Bu dönemde, kırsaldan kente göçün yanı sıra, kentler arası göç de hız kazanmış ve 1950’lerde başlayan kırsaldan kente olan kitlesel göç, özellikle 1990’lardan sonra farklı bir boyut kazanmıştır. 1990’lı yıllarda, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki terör olaylarının artması, önceki dönemdeki gönüllü iç göçlerden farklı olarak zorunlu göç hareketlerini tetiklemiş ve kaçınılmaz bir göç dalgası başlamıştır. Bu dönemde, göç eden bireyler genellikle tüm aileleriyle birlikte göç ettiklerinden, zincirleme göçün sunduğu esnek ve aşamalı uyum imkânlarından faydalanamamışlardır. 1990 sonrasında ise, göç ve yoksulluk birbirini derinden etkileyen kavramlar haline gelmiştir; çünkü kentlerde yoksulluk içinde yaşayan bireylerin yaklaşık %70’i, bu dönemde kente göç edenlerden oluşmaktadır. Yeni gelen bireylerin güvenceli ve düzenli iş bulma imkanları

her geçen gün azalmış, buna karşın işsizlik, düzensiz, geçici ve düşük ücretli işler ise artarak yoksulluğun daha da derinleşmesine yol açmıştır (Zanbak ve Özgür, 2019, s. 151). Bununla beraber 2000’li yıllardan itibaren göç hareketliliği hız kesmiş, İstanbul, Ankara, İzmir, Tekirdağ, Kocaeli, Bursa ve Antalya gibi iller sektörel yapıları itibariyle birer cazibe merkezi olmaya devam etmiştir (Dücan, 2016, s. 171).

Günümüzde Ortadoğu’da etkili olan siyasi ve terör odaklı çatışmalar nedeniyle Türkiye’ye yoğun bir şekilde bu bölgeden sığınmacı göçleri gerçekleşmektedir. Suriye’den gelen sığınmacılar sınır bölgelerimizdeki kentlerde veya diğer büyük kentlerimize yerleşmektedir. 03.10.2024 tarihi itibari ile Göç İdaresi Başkanlığı verilerine göre; Türkiye’de bulunan Suriyeli sığınmacı sayısı 3 milyon 089 bin 904 kişi olarak kayıt edilmektedir (<https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> Erişim Tarihi: 08/10/2024). Bunun yanı sıra kayıtlı olmayan Suriyeli sığınmacı sayısı da oldukça yüksek olduğu ifade edilmektedir. Türkiye’deki Suriyeli sığınmacıların yoksulluk düzeyiyle ilgili çeşitli istatistikler bulunmaktadır. Bu verilerden birine göre, Suriyelilerin yüzde 57’si yoksulluk sınırının altında, yüzde 31’i ise açlık sınırının altında yaşamaktadır. Diğer bir kaynağa göre, Suriyeliler de dâhil olmak üzere, Türkiye’deki mültecilerin yaklaşık yüzde 70’i yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Genel olarak, Türkiye’deki Suriyeli sığınmacıların yoksulluk oranının %50’nin üzerinde olduğu söylenmektedir (Demirbilek ve Keskin, 2016, s. 58). Çatışmalardan kaçıp gelen Suriyeli sığınmacıların yarısının yoksul olması Türkiye’yi de etkilemektedir. Kent etrafına yerleşen sığınmacılar bu alanlardaki yoksulluğu arttırabilir.

2.3.2. İstihdam Sorunu, İşsizlik ve Ekonomik Krizler

Yoksulluğun mekânsal olarak yaşandığı kentsel yoksulluğun diğer bir nedeni olarak kabul görülen işsizlik; hükümetlerin istihdam ve ekonomi politikaları, küreselleşme ve ekonomik krizler nedeniyle gün geçtikçe artış göstermektedir. Kentlerde yetersiz istihdam olanakları ve buna paralel olarak işsizlik sorunu, yoksulluğun artmasına neden olmaktadır (Kule, 2004, s. 124).

Türkiye’de dönemsel olarak farklı ekonomik politikalarının uygulandığı görülmektedir. Öyle ki kentleşmenin başladığı dönem olarak kabul edilen 1950’li yıllardan 1960 yılına kadar özel sektöre öncelik veren bir ekonomik politika izlenmektedir. 1960 yılından 1980 yılına kadarki dönemde ise kalkınmanın planlarla gerçekleştirilmesi düşüncesine

bağlı olarak ithal ikameci politikalar uygulanmaktadır (Takım, 2011, s. 155). Dört adet kalkınma planları çerçevesinde, ilk iki plan döneminde büyüme hızının %7 oranında gerçekleştiği ve enflasyonun normal seviyede kaldığı belirtilmektedir. İkinci planın sonlarına doğru ise vergi gelirlerinin artırılmaması bunun sonucunda bütçe açığının oluşması, enflasyonun artması, ödemeler bilançosu açıklıkları, dış borçlar ve dönemin siyasi istikrarsızlıkları nedeniyle ekonomide dış kaynak ihtiyacı artmaktadır. 1980’lerde dış borçların ödeme süresinin kısılması, borç ertelemeleri de dâhil olmak üzere Türkiye’nin dış borçlarını ödeyemez konuma geldiği ifade edilmektedir (Takım, 2011, s. 173). Türkiye’nin genel ekonomik yapısı bu şekilde iken, bu durumun ülke içindeki yansıması yoksulluğun artması olarak görülmektedir. 1980 yılına gelindiğinde ise Türkiye’de yeni bir ekonomik politika dönemine girilmektedir. 1970’li yılların sonlarına doğru oluşan olumsuz ekonomik durum sonrasında uygulanan 24 Ocak kararları Türkiye’nin ekonomi tarihinde yeni bir süreci başlatmaktadır. Bu yeni süreç nedeniyle 1960’lı yıllardan sonra uygulanan ithal ikameci politikalar, yerini serbest piyasa ekonomisinin egemen olduğu, dışa açılmayı ve ihracat odaklı sanayileşmeyi amaçlayan yeni ekonomi politikalarına bırakmıştır (Çınar, 2015, s. 71).

1980 yılı itibarıyla dış borçların ödenememesi, iç kaynak açığı ve dış ticaret açığının yüksek seviyelere ulaşması, hızla büyüyen kara para ve kayıt dışı ekonomi nedeniyle devlet iç ve dış dengesizlikleri gidermek için IMF ile temeli yapısal uyum programları olan stand-by anlaşmaları imzalanmaktadır (Kazgan, 2002, s. 115-116). Bu anlaşmalar kapsamında IMF, sağladığı fonlarla neoliberal politikaların uygulanmasını zorunlu kılmaktadır (Uçkaç, 2010, s. 423). Neoliberal politikaların, siyasi ve ekonomik özgürlükleri zayıflattığı ve güçlü merkez ekonomilerine bağımlı bir yapı yarattığı ifade edilmektedir. Bu politikaların Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri ise; devletin rolünün azaltılması, kamusal harcamaların kısılması ve özelleştirmelerin hayata geçirilmesi olarak şekillenmektedir. Ancak, bu ekonomik dönüşümler, eksik istihdam sorununu artırmakta ve gelir dağılımındaki eşitsizliği daha da derinleştirmektedir (Uçkaç, 2010, s. 429). Özellikle eksik istihdam sorunu kentlerde görülmekte ve zamanla işsizliğe neden olabilmektedir. Oluşan işsizlik sonucunda da kentlerde yoksulluk artabilmektedir. Çünkü yoksulluk, işsizliğin bir sonucu olarak ortaya çıkabilir ve işsizliğin yoksulluğu derinleştirdiği kabul edilmektedir. İşsiz kalan bireyler, gelir elde edemedikleri için hem kendi hem de ailelerinin temel ihtiyaçlarını karşılamakta

zorlanmaktadır. Bu bağlamda yüksek işsizlik oranları yoksulluğun artmasına neden olabilmektedir (Sancar ve Polat, 2021, s. 213).

2000' li yıllardaki kentsel yoksulluk ile işsizlik ilişkisini istatistiksel veriler ile açıklamak uygun olacaktır. Buna göre Tablo 10' de 2002-2007 yılları arasında Türkiye'de kent, kır ve genel işsizlik oranları verilmektedir. Buna göre 2002 yılında Türkiye genelinde işsizlik % 10,3 iken, kentte görülen işsizlik % 14,2 ve kırdaki % 5,7 oranında belirlenmektedir. 2007 yılına kadar işsizlik Türkiye genelinde inişli çıkışlı bir seyir izlemektedir. Kent alanlarında ise işsizlik oranları gittikçe düşüş göstermektedir. Kırsal kesimlere bakıldığında ise düzenli bir artış veya düşüş görülmektedir. 2007 yılında genel işsizlik % 10,3 iken bu oran kentlerde % 12,0 ve kırsal alanlarda % 6,8 oranında gözlemlenmektedir.

Yıllar	Türkiye	Kent	Kır
2002	10,3	14,2	5,7
2003	10,5	13,8	6,5
2004	10,8	13,6	5,5
2005	10,6	12,8	6,3
2006	10,2	12,2	6,2
2007	10,3	12,0	6,8

Tablo 10: Türkiye'de İşsizlik Oranları (%), 2002-2007

Kaynak: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007 (Erişim Tarihi: 14/11/2017).

Tablo 11' de 2016 yılına ait ayların çeyrek dilim ortalamaları hesaplanarak istihdam ve işsizlik oranları gösterilmiş, Tablo 12' de ise 2015-2023 yılları arasında istihdam, işsizlik ve maddi yoksunluk oranları verilmektedir. Buna göre tablo 12' de 2015 yılında istihdam oranı % 46,0, işsizlik oranı % 10,3 ve maddi yoksunluk oranı da % 30,3 olarak belirlenmiştir. 2016 yılında istihdam oranı % 46,3, işsizlik oranı % 10,9 ve maddi yoksunluk oranı da % 32,9 olarak hesaplanmış, 2019 yılında istihdam oranı % 45,7, işsizlik oranı % 13,7 ve maddi yoksunluk oranı da % 26,3 olarak açıklanmıştır. 2020 yılında istihdam oranı % 42,8, işsizlik oranı % 13,2 ve maddi yoksunluk oranı da % 27,4 olarak belirlenmiştir. 2023 yılında istihdam oranı % 48,3, işsizlik oranı % 9,4 ve maddi yoksunluk oranı da % 26,4 olduğu bildirilmiştir. 2016 yılında gerçekleşen 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında özellikle kamu kurumlarında hızlı bir tasfiye işlemi

başlamıştır. Bu sürecin etkisi de tablo 11’ de gösterildiği gibi darbe girişimi öncesi 2. çeyrekte istihdam oranı % 47,3 iken işsizlik oranı da 9,63 olarak belirtilmiş, darbe girişimi sonrasında 4. çeyrekte ise istihdam oranı % 1,6 düşerek % 45,7 seviyesinde, işsizlik oranı ise % 1,5 artarak % 12,2 olarak hesaplanmıştır. Tablo 12’ de ise 2016 yılı maddi yoksunluk oranı önceki yıla göre % 2,6 artarak % 32,9 seviyesine yükselmiştir.

Dilimler	İstihdam Oranı	İşsizlik Oranı
Çeyrek (Ocak-Mart)	45,5	10,7
Çeyrek (Nisan-Haziran)	47,3	9,63
Çeyrek (Temmuz-Eylül)	46,8	11,1
Çeyrek (Ekim-Aralık)	45,7	12,2

Tablo 11: Türkiye’ de istidam ve işsizlik oranları (%), 2016

Kaynak: <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=istihdam-issizlik-ve-ucret-108&dil=1> (Erişim Tarihi: 08/10/2024).

2020 yılında Covid-19 salgını nedeni ile birçok kişi işsiz kalmış ve yine birçok kişi uygulanan tedbir ve yasaklardan dolayı işyerleri kısa süreli kapatmak zorunda kalmıştır. Tablo 12’ de 2020 yılında istihdam oranı % 42,8 iken salgın sonrası normalleşme dönemine girildiği 2021 yılında istidam oranı % 45,2 seviyesine çıkmış, yine 2020 yılında işsizlik oranı % 13,2 iken 2021 yılında % 12,0 seviyesine düşmüştür. 2020 yılında maddi yoksunluk oranı % 27,4 iken 2021 yılında % 0,2 oranında düşerek % 27,2 oranı olarak hesaplanmıştır. Görüldüğü üzere meydana gelen darbe girişimi ve salgın hastalık istihdam ve işsizlik oranlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Genel olarak ise istihdam oranının düşmesi işsizliğin artmasına, işsizlik oranının artması ise yoksulluğun artmasına neden olabilir.

Yıllar	İstihdam Oranı	İşsizlik Oranı	Maddi Yoksunluk Oranı
2015	46,0	10,3	30,3
2016	46,3	10,9	32,9
2017	47,1	10,9	28,7
2018	47,4	11,0	26,5
2019	45,7	13,7	26,3
2020	42,8	13,2	27,4
2021	45,2	12,0	27,2
2022	47,5	10,4	28,4
2023	48,3	9,4	26,4

Tablo 12: Türkiye’ de istidam, işsizlik ve maddi yoksunluk oranları (%), 2015-2023

Kaynak: <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=istihdam-issizlik-ve-ucret-108&dil=1> (Erişim Tarihi: 08/10/2024).

Ekonomik krizler bağlamında değerlendirildiğinde ise Türkiye ekonomisi peş peşe krizlerle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Türkiye; 1994, 2000, ve 2001 krizleri ile önemli ölçüde olumsuzluklar yaşadığı görülmektedir. Krizlerin, başta ekonomik olmak üzere siyasal, sosyal ve kültürel açıdan da etkileri bulunmaktadır (Kasalak, 2013, s. 33). Çalışmada 1994 yılı ve günümüze yakın zamanda ortaya çıkan ekonomik krizler ele alınmakta ve krizlerin ekonomik etkileri üzerine durulmaktadır.

1994 yılı, Türkiye ekonomisi için finansal açıdan büyük bir dönüm noktası olmuş ve ülke ekonomisi derin bir durgunluk sürecine girmiştir. Yaşanılan bu kriz ile birlikte enflasyon oranı %114 seviyesine kadar yükselirken, döviz rezervleri azalmış ve dış kredilerin kısıtlanmasıyla birlikte hazine açıkları Merkez Bankası tarafından finanse edilmiştir. Döviz talebin artmasıyla birlikte döviz kurları yükselmiş ve Türk Lirası %100’ün üzerinde değer kaybetmiştir. Bankalar arası gecelik faiz oranları ise %1000 seviyelerine ulaşmıştır. Krizi aşmak için 5 Nisan kararları çerçevesinde sıkı maliye politikaları uygulanmış, ancak bu önlemlerle birlikte seçim dönemi popülist uygulamalar ve IMF ile yapılan stand-by anlaşmalarıyla sağlanan krediler sayesinde ekonomi 1994’ün ikinci yarısı ile 1995’te büyümeye başlamıştır. Ancak büyüyen bütçe açıkları, işsizlik oranlarındaki artış ve gelir dağılımındaki dengesizlikler, küçük ücretlilerle dar gelirli kesimler aleyhine gelişmeye devam etmiştir (Kule, 2004, s. 69).

Hızlı nüfus artışı ile birlikte ülke % 1,6 yoksullaşmış ve çözüm için alınan 5 Nisan 1994 kararları döneminde ülkede büyüme oranı % -6,1 seviyesini görmüştür (Yücel, 2022, s. 21-22)

Türkiye’de yaşanan 1994 krizinden sadece 6 yıl sonra ülke tarihinin en büyük krizleri sayılabilecek Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri kendini göstermektedir. Bu krizlerin anahtar kelimesi “yüksek borç stoğu” olarak belirlenmektedir. 2000 yılına gelindiğinde Türkiye en yüksek dış borç stoğu olan 10 ülke arasında yer almaktadır. Yaşanan bu ekonomik krizler sonucu Türkiye’de, ulusal gelir düzeyinde kayıplar, ek dış borçlanma yükü, iç borç ve faizlerde ek yükler, iş yeri kapanışları, üretim düşüşleri ve artan işsizlik sorunları görülmektedir. İstihdam edilenlerin sayısı 2000 yılı 4. üç aylık dönem itibariyle 20.182.000 kişi iken, 2001 yılı 1. üç aylık dönemde bu sayı 19.222.000 kişi olarak belirlenmektedir. Buna göre aynı dönem için toplam istihdamda 960 bin kişinin işsiz kaldığı görülmektedir (Kule, 2004, s. 70-71). 2001 yılında Türkiye’deki işgücünün % 44,6’sı kırsal kesimde ve % 55,4’ü kentlerde iken, işsiz nüfusun % 25,2’si kırsalda ve % 74,8’i kentlerde yaşamaktadır. Bu verilere göre işsizlik oranı kırsalda % 4,8 iken, kentlerde % 11,5 seviyesinde seyretmektedir (Yılmaz, 2005, s. 49). Verilerden yola çıkarak Türkiye’de yaşanan 2000-2001 krizlerinde birçok vatandaşın işsiz kaldığı görülmektedir. Alt ve düşük gelirli kesimlerin yoksulluğu ciddi anlamda artarken, orta ve yüksek gelirli kesim arasında ise servetin dağılımı yeniden yapılmaktadır (Kule, 2004, s. 72).

Tablo 13’ de Türkiye’ nin 1998-2001 yılları arasındaki işsizlik oranları verilmektedir. Buna göre 1998 yılında işsizlik oranı % 6,9 iken, 1999’ a % 7,7 seviyesine yükseldiği görülmektedir. Krizin ortaya çıktığı 2000 yılında işsizlik oranı % 6,5 oranına düşse de krizin etkilerine yeni bir kriz daha eklenerek 2001 yılında işsizlik oranı % 1,9 artarak % 8,4 oranına yükselmiştir.

Yıllar	1998	1999	2000	2001
İşsizlik Oranı	6,9	7,7	6,5	8,4

Tablo 13: Türkiye’ de işsizlik oranları (%), 1998-2021

Kaynak: Yücel, 2022, s. 24

2002 yılında Türkiye ekonomisi krizin etkilerini sonlandırmak için önemli atılımlar gerçekleştirmektedir. 2003 yılından itibaren uluslararası kuruluşların da desteği ile güçlü bir büyüme dönemine girilmektedir. 2002-2007 yılları arasında büyüme oranları yüksek seviyelere ulaşmakta, enflasyon oranları düşmekte hatta bazı yıllarda tekli sayılara gerilemekte, ihracatta ve üretimde artışlar görülmekte, mali disiplin kısmen de olsa sağlanmaktadır (Acar, 2013, s. 17).

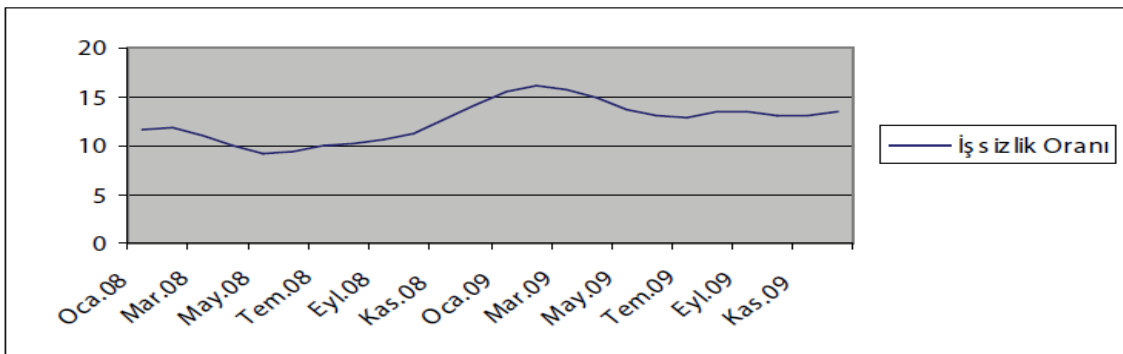
2007 yılından sonra ABD’de ortaya çıkan ve dünya genelinde etkisi gösteren küresel mali kriz, 2008 yılının son çeyreğinden sonra hızlı ve yıkıcı bir şekilde etkisini göstermektedir (Togan, 2009, s. 7). ABD kaynaklı bu küresel krizi geçmiş dönemlerde görülen krizlerden ayıran en önemli fark, geçmişte görülen krizler az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeleri etkisi altına almasına rağmen 2008 küresel krizi daha çok gelişmiş ülkeleri etkilediği görülmektedir. Küresel krizin, Avrupa ve Asya ülkelerini etkisi altına alması bu ülkelerin yanı sıra Türkiye ekonomisini de etkilemesi ve bunun sonucunda ekonomide daralmaların yaşandığı belirtilmektedir (Ertuğrul vd., 2010, s. 60).

2001 yılından 2008 yılına kadar Türkiye ekonomisi belirlenen büyüme oranlarını göreceli olarak ulaşılarak istikrarlı bir ekonomik yapıyı hedeflemektedir. Fakat 2008 yılı sonrası ortaya çıkan küresel kriz sonrası Türkiye’nin ekonomik göstergelerinde önemli bir düşüşün olduğu gözlenmektedir. Türkiye ekonomisi 2008’in ikinci çeyreğinde % 3,5-4 arasında hedeflediği büyüme oranı % 1,9 olarak gerçekleşerek, son 6 yılın en düşük büyüme oranı olarak ifade edilmektedir. Ayrıca enflasyon oranı % 10,06 değer ile 2003 yılından sonra tekrar çift haneli sayılara ulaşmaktadır (Apak, 2009, s. 27).

Küresel mali kriz, dünya genelindeki ekonomik dengesizlikleri derinleştirerek, emek piyasalarını olumsuz yönde etkilemiştir. Türkiye’ de dâhil olmak üzere birçok ülkenin emek piyasası, krizin etkisiyle ciddi zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Dünya genelinde ekonomik faaliyetlerin daralması, talep-arz dengesinin bozulması Türkiye’nin de ekonomik yapısını etkilemekte hedeflenen büyüme oranlarına ulaşamadığı

görülmektedir. Düşük büyüme oranı, enflasyonun artması iş sektörünü de etkilemekte bu nedenle bazı kurum ve kuruluşlar çareyi işçi çıkarma yoluyla aramaktadır (Altuntepe, 2009, s. 142). Bunun yanı sıra, Türkiye’de kayıt dışı istihdamın yaygın olması, krizin iş gücü piyasasında yarattığı etkilerin tam olarak belirlenmesini zorlaştırmaktadır. Ancak mevcut ekonomik göstergelere bakıldığında, özellikle ihracat odaklı üretim yapan beyaz eşya, otomotiv ve tekstil gibi sektörlerde işten çıkarmaların yaşandığı görülmektedir. Krizin bu sektörlerdeki olumsuz yansımaları, istihdam kayıplarını artırmış ve çalışanlar üzerinde ek ekonomik zorluklar yaratmıştır (Ertuğrul, İpek ve Çolak, 2010, s. 65). Bu bağlamda, şu yorum yapılabilir: 2008 küresel krizinin Türkiye’de sadece yoksul kesimi etkilememektedir. Yoksul kesimin yanı sıra işi olan, standart bir hayat süren hanehalkı veya bireyleri de etkilemektedir. Hanehalkı veya bireyler yaşanan kriz sonrası işlerinden çıkarılması onların yoksullaşmasına neden olabilmektedir.

Şekil 1’ de göre, küresel krizin üçüncü çeyreğin sonu, yani 2008 Eylül ayından itibaren etkisini göstermesiyle işsizlik oranının devamlı artış içerisinde olduğu görülmektedir. İşsizlik oranı 2009 Şubat ayında % 16,1 ile en yüksek seviyeyi görmektedir. 2009 Mart ayından sonra ise % 13 seviyelerine düşen işsizlik oranı azalma eğilimi göstermektedir. Söz konusu dönemde, kapasite kullanım oranı ve sanayi üretim endeksinde artışlar görülmesine rağmen, işsizlik oranının % 13-14 aralığı gibi yüksek bir seviyede olması, Türkiye’de işsizlik sorununun kalıcı ve yapısal olduğunu, küresel krizin etkisi ile de bu sorunun daha da derinleştiğini göstermektedir (Ertuğrul vd., 2010, s. 65).

Şekil 1: 2008 Küresel Krizi Döneminde Türkiye’de İşsizlik

Kaynak: Ertuğrul vd., 2010, s. 65

Türkiye’de özellikle kentlerde ciddi boyutlara ulaşan yoksulluğa; ekonomi politikaları, krizler, istihdam sorunları sonucunda işsizliğin yaratmış olduğu yoksullukta eklenmektedir (Kule, 2004, s. 124). Bu bağlamda kentsel alanlarda yaşanan

yoksulluğun boyutu, sadece işsiz kesimler değil, çalışan kesimler tarafından da artmaktadır. Şehirlerdeki istihdam sorunları, ekonomik krizlerin etkisiyle maaşların azalması ve toplumsal hizmetlerin özel sektöre açılarak ücretli hale gelmesi, çalışan grupları yoksulluk sınırının altına itmektedir. Aynı şekilde, işsizler, engelli bireyler, yaşlılar, kadınlar, çocuklar ve gençler gibi evde ücretsiz emek veren kesimler de yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır (Dündar, 2011, s. 118). Genel olarak bakıldığında; ülke genelinde yaşanan belirli dönemlerdeki olumsuz süreçler (darbe girişimi, covid-19 salgını v.b) istidam oranını etkilediği, bununla birlikte istidam ile işsizlik arasında da ters bir orantının olduğu söylenebilir. İstidam oranı yükseldikçe işsizlik oranı düşüş eğilimi göstermekte ayı şekilde istihdam oranı azalıkça işsizlik oranın arttığı belirtilebilir. Bunun yanı sıra işsizlik arttıkça yoksullukta artış eğilimine geçtiği görülebilir. Ülkede yaşanan ekonomik krizler ise yine istihdam ve işsizlik oranlarını etkilemekte kriz öncesi dönemlerde ve kriz sonrası dönemlerde işsizlik oranları artan ve azalan değişkenlik göstermektedir. Bu bağlamda istihdam sorunu ile ekonomik krizler işsizliğin artmasına neden olmakta işsizliği arttığı bir kentte ise yoksulluk oranlarının arttığı söylenebilir.

2.3.3. Diğer Faktörler

Kentsel yoksulluğun diğer faktörleri olarak ele alınacak nedenler çalışmanın 1. Bölümünde yer alan yoksulluğun nedenleri başlığında yer verilen faktörler ile eş özellikteki nedenlerdir. Bu başlık altında açıklanacak nedenlerin kent özelinde değerlendirilmesi yapılacaktır.

Hızlı Nüfus Artışı: Hızlı nüfus artışı ile doğru orantılı olarak yoksulluğun artması, ülke ekonomisi ve refah düzeyini de doğrudan etkilemekte ve şehirlerde zorlu yaşam koşulları oluşmasına neden olmaktadır (Arpacıoğlu, 2012, s. 39). Hızlı nüfus artışı ile beraber istidam olanakları da aynı düzeyde artış göstermediğinde; eğitim sorunu, konut yetersizliği, çarpık kentleşme ve gecekondulaşma gibi sorunlara yol açmakta bu sorunlar da yoksulluğun artmasına neden olmaktadır (Yalçın, 2008, s. 10). Kentlerde meydana gelen hızlı nüfus artışına karşı yeni istihdam alanları yaratılmadıkça kentsel yoksulluğun artmaya devam ettiği görülebilir.

Kayıt Dışı İstihdam: Vergilendirilmeyen, resmi kayıtlara yansımayan ekonomik faaliyetlere kayıt dışı ekonomi denir. Kayıt dışı ekonomi toplanan vergilerde ciddi

kayba neden olmaktadır. Ülkenin ihtiyaçlarını karşılamak için vergiler kullanılmakta ancak kayıt dışı ekonominin sebep olduğu vergi kaybıyla gelir-gider dengesi sağlanamamaktadır. Bu sebeple ihtiyaçların karşılanması adına vergi oranları arttırıldığında orta ve alt sınıf ekonomik sorunlar yaşamaya başlamaktadır. Aynı zamanda kayıt dışı ekonomi istatistiksel verilere yansımadığından dolayı ekonomi politikaları da olumsuz etkilenmektedir (Yalçın, 2008, s. 12-13). Kayıt dışı istihdamın kentsel yoksulluğa yansması ise özellikle büyükşehirlerde yoğun olan mülteci ve geçici koruma altında olanlar kayıt dışı istihdam edildiği bilinmektedir. Bu kişilerin daha az maaş karşılığı işe alınması kentin yerlisi fakat yoksul bireylerin işsiz kalmasına neden olmaktadır. Bunun sonucunda da kentsel yoksulluğun artmasına neden olmaktadır.

Eğitim: Kentsel yoksulluğa neden olan faktörlerden bir diğeri ise, kentte yaşayanların eğitim durumudur. Eğitim düzeyi ile birlikte bireyin işgücü piyasasında yer edinebilmesi ve kazanç elde etme becerisi gelişmektedir (Ökten ve Kale, 2009, s. 61). Eğitim düzeyi düşük olan bir bireyin ise işgücü piyasasındaki konumuna bağlı olarak elde ettiği gelir seviyesinde bir azalma olmakta ve bu durumda yoksulluğa zemin hazırlamaktadır (Yılmaz, 2006, s. 38). Kentlerdeki istihdam fırsatları, bireylerin eğitim düzeyine bağlı olarak gelir elde etme becerilerini ve çalışma verimliliğini doğrudan artırırken, aynı zamanda işsizlik riskini azaltmakta ve işsiz kaldığında hızlıca yeni bir iş bulma şansını artırmaktadır (Yalçın, 2008, s. 16).

Ayrımcılık: Barınma, istihdam, eğitim, kültür ve kamu hizmetlerine erişim gibi birçok alanda yaşanan ayrımcılık, kentsel yoksulluğu etkileyen başlıca etmenlerden biridir. Dil, din, ırk, milliyet ve cinsiyet gibi farklılıklar, bu ayrımcılığın temel sebeplerini oluşturmakta ve özellikle büyük şehirlerde bu sorunlar giderek daha büyük boyutlara ulaşmaktadır (Şenses, 2014, s. 173). Ayrımcılık yaşayan birey olumsuz iş şartlarında veya düşük maaşlar karşılığında çalışmaya zorunlu bırakılmaktadır (Temiz, 2008, s. 75). Çeşitli sebeplerle ayrımcılığa maruz kalmış bireyler kamu hizmetlerinin veya ekonomik olanakların dışında tutulmuş, bu durum karşısında onların eğitim, sağlık ve gelir bakımından yoksullaşmalarına zemin hazırlamıştır. Ayrımcılık yaşayan bireyler diğer bireylere göre sahip oldukları imkân bakımından gelirlerini artırabilme ve yoksulluktan kurtulabilme fırsatları bakımından eksiktir. Bu nedenle, ülkenin ekonomik göstergeleri düzelmiş olsa da dışlanmış ve ayrımcılığa uğramış olan bireyler bu iyileşmenin gerisinde kalmaktadır (Temiz, 2008, s. 65).

2.4. Sosyal Devlet Anlayışının Gelişimi ve Amaçları

Ortaçağda Batı'da meydana gelen savaşlar, açlık, bulaşıcı hastalıklar ve feodal sistemin çöküşü ile birlikte insanların bakıma ve korunmaya ihtiyaç duymasını artırmıştır. Söz sahibi soylu ailelerin ve kiliselerin yardım ve koruması olmadan hayatlarını idame edemeyecek kişilerin ihtiyaçlarının karşılaması yeterli görülmemiştir. Bu durum, devletlerin sosyal sorunlara müdahale etme gerekliliğini doğurmuştur. İlk kez, merkezi otoriteler, halkın ihtiyaçlarını karşılamak ve toplumsal düzeni sağlamak amacıyla sosyal hizmetler ve yardım sistemleri geliştirmeye başlamıştır. Bu bağlamda sosyal devlet öncesi dönemde sosyal devlet uygulamalarına örnek gösterilecek sosyal yardım ve hizmetlerin ilk kez düzenlendiği ülke İngiltere olduğu belirtilmektedir (Erdal, 2012, s. 54). İngiltere'de bu süreç, 1601 yılında Kraliçe I. Elizabeth döneminde kabul edilen "Yoksulluk Kanunu" (The Act for the Relief of the Poor) ile kurumsal bir yasal bir dayanağa oturtulmuştur. Bu yasa ile yoksullara yardım sağlamak amacıyla sosyal yardım ve hizmetlerin temelleri atılmış ve benzer uygulamalar Amerikan kolonilerinde de hayata geçirilmiştir (Ersöz, 2011, s. 34). Böylece sosyal devlet anlayışının ilk adımları, bu yasayla birlikte atıldığı savunulmuştur (Türkoğlu, 2013, s. 277).

19. yüzyılın sonlarına doğru ise sosyal devlet anlayışı, Almanya'da sosyal güvenlik alanında alınan birtakım önlemler sonucunda kendini hissettirmeye başlamıştır. Sosyal devletin gelişimi ve yaygın olarak uygulanması ise II. Dünya Savaşı sonrasına denk gelmektedir. Sanayileşme ile ortaya çıkan sorunlar, artan eşitsizlik ve güvensizlik ortamı karşısında siyasal hakların da gelişmesiyle beraber devletin bu duruma daha fazla seyirci kalamaması sonucunda sosyal devlet uygulamaları yaygınlaşmıştır (Koray, 1995, s. 20). İkinci Dünya Savaşı sonrasında sosyal devlet anlayışı, ekonomik yeniden yapılanma ve sosyal refahı artırma amacıyla daha da güçlenmiştir. Bu dönemde, tam istihdam hedefi ve devletin ekonomik hayata müdahalesi ön planda olmuştur. Sosyal politikalar, bireylerin refah düzeyini yükseltmeyi ve toplumsal eşitsizlikleri azaltmayı amaçlamıştır (Seyyar, 2002, s. 498). Birinci Dünya Savaşı sonrası birçok ülkenin anayasasında sosyal devletle ilgili maddelerin yer alırken, İkinci Dünya Savaşı sonrası ise sosyal devlet ilkeleri, özellikle Avrupa'da yeniden inşa süreçlerinde daha belirgin hale gelmiş ve uluslararası düzeyde de yaygınlaşmıştır. Sosyal devlet anlayışı, bireylerin sosyal haklarını güvence altına almayı ve kamu hizmetlerini geliştirmeyi hedeflemiştir (Şaylan, 2003, s. 94-95).

Bu bilgiler kapsamında sosyal devlet, ekonomik ve sosyal yaşama müdahalede bulunarak piyasanın işleyişini değiştiren bir dizi uygulamadır. Bireylerin belirli bir yaşam standardının altına düşmeden hayatlarını devam ettirebilmeleri ve sosyal ve ekonomik haklarla desteklenmeleri şeklinde iki önemli temel üzerine kurulmaktadır. Bunun yanı sıra, sosyal devlet modelinde, toplumda birliğin ve bütünlüğün sağlanması, toplumdaki bütün bireylerin ekonomik özgürlüklerinin artırılması, toplumsal eşitliğin ve adaletin gerçekleştirilmesi görüşü de benimsenmiştir (Gül, 2004, s. 147-148).

Flora ve Heidenheimer sosyal devleti “bireyler ve hanehalklarına asgari gelir güvenliği sunarak, işsizlik, hastalık ve yaşlılık gibi toplumsal risklere karşı koruyan aynı zamanda sosyal güvenlik imkânları tanıyan ve tüm vatandaşlarına, statü veya sınıf farkı gözetmeksizin, sosyal hizmetlerde en yüksek standartları temin eden bir devlet” şeklinde tanımlamaktadır (1998, s. 29).

Seyyar'a göre sosyal devlet, sosyal ve ekonomik hayata yön vererek muhtaç, aciz ve güçsüz kişileri koruyan, bu amaçla sosyal kurum ve kuruluşlar kuran, koruyucu tedbirlerle toplumsal sorunları önlemeye çalışan bir yapı olarak tanımlanmaktadır. Bu devlet, sosyal sorunların etkisi altındaki bireyleri ve grupları şefkatle desteklemeyi amaçlamakta ayrıca sosyal adaleti sağlamak ve toplumsal dengeyi korumak için çeşitli hizmetler sunmaktadır (2002, s. 498).

Aktan ve Özkıvrak, sosyal devletin başlıca amaçlarını şu şekilde belirlemektedir (2008, s. 29):

- Bireylere asgari gelir güvencesi sağlanması,
- Temel ihtiyaçların karşılanmasında minimum standartların oluşturulması,
- Vatandaşların yaşam koşullarının geliştirilmesi,
- Yoksullukla etkin mücadele,
- Gelir dağılımında adaletin sağlanması,
- Sosyal adaletin tesis edilmesi,
- Sosyal güvenlik veya koruma hizmetlerinin sunulması.

Aktan ve Özkıvrak, ayrıca sosyal devletin esas amacının “bireylerin yasalar karşısındaki eşitlik ve özgürlüklerinin somut bir şekilde işlevsel hale getirilmesini sağlamak ve bu yönde gerekli olanakları temin etmek” olduğunu belirtmektedir (2008, s. 29-30).

Sosyal devlet, gelir dağılımındaki dengeyi sağlamak ve yoksullukla mücadele etmek amacıyla kamu gelirleri ve harcamalarını kullanmaktadır. Bu çerçevede, toplumsal

eşitsizlikleri azaltarak zenginden fakire doğru geliri yeniden dağıtmaktadır. Ayrıca, milli gelirin adaletsiz dağılımı nedeniyle yoksul düşen bireyleri, güçsüzleri ve bakıma muhtaç çocukları koruyarak toplumsal dengeyi sağlamaya çalışmaktadır. Bu süreç, sosyal adaletin temin edilmesi ve toplumsal refahın artırılması için kritik öneme sahiptir (Aktan ve Özkıvrak, 2008, s. 45).

Sosyal devletin temel amaçları arasında işsizliği azaltmak ve tam istihdamı sağlamak önemli bir yer tutmaktadır. Bu, bireylerin kendi geçimlerini temin edebilecekleri işler bulmalarını desteklemeyi içermektedir. Yasalar önünde bireyler eşit olsa da, sosyal ve ekonomik koşullar arasındaki eşitsizlikler, fırsat eşitliği sağlamak için ek önlemler almayı gerektirmektedir. Sosyal devlet, bu fırsat eşitliğini sağlamak suretiyle bireylerin yasalar karşısındaki eşitliklerini daha somut hale getirmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda, eğitim, sağlık hizmetleri ve sosyal yardımlar gibi alanlarda da düzenlemeler yapmak sosyal devletin hedefleri arasında yer almaktadır (Göze, 1995, s. 117).

Sosyal devletin bir diğer önemli amacı, her bireye insan onuruna yakışır bir yaşam standardı sağlamaktır. Bu amaçla, kamu düzenlemeleri aracılığıyla bireylerin hastalık, kaza veya yaşlılık gibi olumsuz durumlara karşı korunması hedeflenmektedir. Böylece, sosyal devlet, bireylerin hayatlarının her döneminde en az bir gelir seviyesi elde etmelerini güvence altına alarak sosyal güvenliği ve refahı artırmayı amaçlamaktadır. Bu tür önlemler, toplumsal dayanışmayı güçlendirmekte ve bireylerin yaşam kalitesini yükseltmektedir (Yay, 2014, s. 149).

Sosyal devletin başlıca hedeflerinden biri, ekonomik büyüme ve kalkınmayı desteklemektir. Bu amaca ulaşmak için, sermaye yatırımlarını özendirmekte ve ekonomik faaliyetlerin tam istihdam seviyesinde gerçekleşebilmesi için gereken şartları sağlamaktadır. Ekonomiye müdahale ederek üretim kapasitesini artırmayı hedefleyen sosyal devlet, bu müdahaleler aracılığıyla toplumsal refahı yükseltmeyi amaçlamaktadır (Aktan & Özkıvrak, 2008, s. 51). Böylece, ekonomik büyüme sadece sayısal olarak değil, aynı zamanda sosyal adalet ve eşitlik perspektifinden de değerlendirilmektedir. Bu yaklaşım, sürdürülebilir kalkınmayı destekleyerek bireylerin yaşam standartlarını yükseltmeyi hedeflemektedir.

Sosyal devletin temel amaçlarından biri de, sosyal dengeyi ve barışı sağlamaktır. Sosyal devlet, ekonomik eşitsizlikleri azaltarak, toplumsal adaleti gözeterek ve bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayarak bu dengeyi kurmayı hedeflemektedir. Böylece sosyal devlet,

bireyler arasında uyum ve dayanışmayı teşvik ederek, toplumda barış ortamının oluşmasına katkıda bulunmaktadır (Yay, 2014, s. 150).

Sosyal devlet uygulamaları, her ülkenin kendine has sosyo-ekonomik, politik ve kültürel şartlarına bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir. Bu durum, çeşitli sosyal devlet modellerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Sosyal devlet modelleri bakımından literatürde birçok çalışma Gosta Esping-Andersen'in üç sınıfa ayırdığı sosyal devlet modellerini ele almaktadır. Gosta Esping-Andersen, sosyal devleti: "Liberal Sosyal Devlet", "Muhafazakar Sosyal Devlet" ve "Sosyal Demokrat Sosyal Devlet" olarak üç kategorizeye ayırmıştır (Yay, 2014, s. 150).

Liberal sosyal devlette piyasa mantığı ön planda olup refahın sağlanmasında öncelikle piyasa dinamiklerine güvenilmektedir. Bu modelde, birey her şeyi deneyip (aile ve özel sektör) çözüme ulaşamadığında en son çare devlet müdahalesi olarak görülmektedir. Kısacası sosyal sorumluluğun paylaşılmasını öne sürmektedir. ABD, Kanada, İngiltere, Avustralya ve Yeni Zelanda gibi ülkeler, liberal sosyal devlet modelinin tipik örnekleri olarak kabul edilmektedir (Özdemir, 2010, s. 61).

Muhafazakar sosyal devlette piyasa etkinliğine önem verilmesinin yanı sıra bu modelde sosyal güvenlik sistemleri daha belirgin bir rol oynamaktadır. Çalışma hakkının yanı sıra, çalışamayan bireylere yönelik sosyal güvenlik hakkı sağlamaktadır. Almanya, İtalya, Fransa, Belçika ve Avusturya gibi ülkeler, muhafazakar sosyal devlet modelinin örnekleri arasında yer almaktadır (Yıldırım ve Şahin, 2019, s. 2532-2533).

Sosyal demokrat sosyal devlet modelinde ise evrenselliği, sosyal dayanışmayı ve eşitliği ön planda tutmaktadır. Bu model, bireylerin en yüksek standartlara ulaşabilmesi için eşitlik sağlama prensibine dayanmaktadır. Devlet, geniş kapsamlı sosyal hizmetler ve yardımlar sunarak toplumsal eşitsizlikleri azaltmayı hedeflemektedir. İsveç, Finlandiya, Danimarka ve Norveç gibi ülkeler, sosyal demokrat sosyal devlet modelinin örnekleri olarak gösterilmektedir (Aktan & Özkıvrak, 2008, s. 70).

2.4.1 Sosyal Yardım ve Hizmet Kavramı

Sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin geçmişi oldukça eski dönemlere dayanmaktadır. İlk zamanlarda yoksul ve muhtaçların ihtiyaçları aileler ve komşular tarafından karşılanmış zamanla, bu yardımların organize edilmesi için sivil toplum kuruluşları ortaya çıkmıştır. Günümüzde ise sosyal yardım ve hizmetler, devletin temel görevlerinden biri haline

gelmiştir (Çöpoğlu, 2014: 229). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra refah devleti kavramı gelişmeye ve yayılmaya başlamış, böylece sosyal yardım ve hizmet konusunda belediyelerin de önemi artmıştır (Koçak vd., 2017, s. 122).

Sosyal belediyeçilik anlayışı, yerel yönetimlerin sosyal hizmetler alanındaki rolünü vurgulamakta ve sosyal yardım ve hizmetlerin bu anlayışın temel unsurlarından biri olarak kabul etmektedir. Belediyeler, sosyal yardımları, belirli kurallar çerçevesinde ve planlı bir şekilde, ihtiyaç sahibi bireylere nakdi ve ayni olarak sunmaktadır. Bu yardımlar, vatandaşlardan toplanan vergilerle finanse edilmekte ve toplumsal dayanışmayı güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Yoksullukla mücadelede önemli bir sosyal hak olarak kabul edilen sosyal yardımlar, ihtiyaç sahiplerine geri dönüş beklenmeden sunulmakta, böylece toplumda eşitlik ve adalet sağlanmaya çalışılmaktadır. Sosyal yardımlar, kamu kuruluşları aracılığıyla yürütülmekte ve yerel düzeyde sosyal hizmetlerin etkinliğini artırmaktadır (Tanrıkut, 2022, s. 73).

Sosyal yardımların özelliklerini şu şekilde belirtilmektedir:

- Sosyal yardımlar, yoksulluk, işsizlik, engellilik gibi zorlayıcı durumlarla karşılaşan bireylere ekonomik destek sunarak sosyal güvenlik sisteminin işlevselliğini sağlayan bir araçtır.
- Bu yardımlar, sosyal hizmetlerin sunduğu hizmet biçimlerini ve kapsamını belirler.
- Sosyal yardımlar yalnızca devlet tarafından yetkilendirilmiş resmi ve yarı resmi kurumlar aracılığıyla sunulduğunda sosyal güvenlik kapsamında değerlendirilir.
- Yardımlar, maddi destekle sınırlı kalmayıp, tedavi, rehabilitasyon ve bakım gibi çeşitli hizmetlerle de sağlanabilir.
- Bu yardımların verilmesinde bireylerin yoksulluk seviyeleri göz önünde bulundurulmalıdır.
- Sosyal yardımların temel amacı, ihtiyaç sahibi kişilerin en kısa sürede kendi başlarına yaşamlarını sürdürebilecek duruma gelmelerine yardımcı olmaktır.
- Sosyal yardımlarda bireyler aldıkları yardım karşılığında ücret ödemezler, ihtiyaçlar karşılık beklemeden karşılanmaktadır (Çengelci, 1993, s. 9).

Sosyal hizmet ise; insan onurunu ve yaşam standartlarını korumayı, iyileştirmeyi artırmayı hedefleyen sistematik bir anlayıştır. Koruyucu, önleyici, iyileştirici ve rehabilite edici programlarla bireylerin ve toplulukların yaşam kalitesini artırmayı amaçlamaktadır. Bu faaliyetler, sosyal adalet ve eşitlik ilkeleri doğrultusunda

yürütülerek, toplumda daha sürdürülebilir ve destekleyici bir yapı oluşturma hedeflenmektedir (Akyüz, 2019, s. 11). Sosyal Hizmetler Kanunu'nda sosyal hizmetler; bireylerin ve ailelerin, hem içsel hem de dışsal etmenlerden kaynaklanan maddi, manevi ve sosyal eksikliklerinin ortadan kaldırılmasına, ihtiyaçlarının karşılanmasına, karşılaştıkları sosyal problemlerinin çözülmesine ve engellenmesine aynı zamanda bireylerin yaşam kalitesini artırmayı ve sosyal refahlarını iyileştirmeyi hedefleyen planlı ve düzenli bir hizmetler olarak açıklanmaktadır (Sosyal Hizmetler Kanunu, md.3/a).

Sosyal hizmet, 19. yüzyılda kentlerde artan sosyal sorunlar karşısında ortaya çıkmıştır. İşsizlik, ailesizlik, sosyal güvenceden yoksunluk, sokakta yaşam gibi sorunlar, mevcut sistemin sürdürülebilirliğini tehdit eder hale gelmiş ve geleneksel sosyal yardımların yetersizliği belirginleşmiştir. Bu bağlamda, sosyal hizmet anlayışı, sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi değişimlerin yoğun olduğu bir toplumda, bu sorunları çözümleme ve bireylerin ihtiyaçlarına yanıt verme amacıyla gelişmiştir. Böylece, sosyal hizmetler daha yapılandırılmış ve sistematik bir yaklaşım benimsemiştir (Artan, 2011, s. 15-16).

Sosyal hizmetler, insanların refahını artırmayı ve bireylerin mutluluğunu gözetmeyi amaçlamaktadır. Bu hizmetler, bireylerin toplumla sağlıklı bir iletişim kurmasını desteklemektedir. Dolayısıyla, sosyal hizmetler sadece düşük gelirli bireylerle sınırlı değildir; aileler, çocuklar, kadınlar, yaşlılar, engelliler, afete uğramış kimseler, madde bağımlıları ve şiddet mağdurları gibi dezavantajlı gruplara yönelik bakım, ekonomik, psikolojik ve sosyal takviye benzeri hizmetler sağlamaktadır. Sosyal hizmetler, toplumun genel refahını artırmayı, sosyal sorunların üstesinden gelmeyi ve toplumsal değişimi desteklemeyi hedeflemektedir. Bu süreçte, ekonomik kazanç bir amaç değil, sosyal problemleri çözme odaklı bir yaklaşım benimsenmektedir (Tanrıkut, 2022, s. 80-81). Sonuç olarak, sosyal hizmetler, toplumsal sorunların olumsuz etkilerini azaltmayı ve bireylerin daha iyi bir yaşam sürmelerini sağlamayı amaçladığı söylenebilir.

Sosyal hizmet, bireylere yardım sağlamanın yanı sıra, onların kendi sorunları ile başa çıkma ve çözme yeteneği kazandırmayı, yardım alabilecekleri kişi ve kuruluşlarla bağlantı kurmalarını sağlamayı ve sosyal çevreleriyle ilişkilerini iyileştirmeyi amaçlamaktadır. Bu çabalar, sosyal hizmetlerin ve politikaların etkinliğini artırmayı hedeflemektedir. Sosyal hizmetlerin finansmanı genellikle vergilerden ve devlet gelirlerinden elde edilen kaynaklarla sağlanmaktadır. Bu durum, varlıklı kesimden yoksul kesime bir gelir aktarımı olarak değerlendirilmekte ve sosyal devlet anlayışının

bir uygulaması olarak görülmektedir (Akyüz, 2019, s. 12-13). Bu bağlamda, sosyal hizmetler, toplumsal eşitliği ve refahı artırmayı amaçlayan bir mekanizma işlevi gördüğü belirtilebilir.

Sosyal hizmet disiplini, sosyal adaletin sağlanması ve eşitsizliklerle mücadelede önemli bir rol üstlenmektedir. Sosyal hizmetlerin temel özelliği, toplumu, aileyi ve grupları oluşturan bireylere odaklanmasıdır. Sosyal hizmetler, yaşam standartlarını yükseltmek ve toplumsal refahı artırmak amacıyla bireylere yönelik çalışmaları öncelik vermektedir. Sosyal hizmetlerin diğer özelliği, finansmanı genellikle devlet tarafından sağlanmaktadır. Bu nedenle, hizmetten yararlanan bireyler herhangi bir ücret ödeme zorunluluğu bulunmamaktadır. Sosyal hizmet programları, kâr amacı gütmeyen, Refah devleti fonksiyonu çerçevesinde, gerekli hizmetleri sağlamakla yükümlüdür. Sosyal hizmetlerin diğer bir özelliği de, hem muhtaç ve yoksul kesimlere hem de toplumun tüm kesimlerine hizmet sunmaktadır. Bu durum, sosyal hizmetlerin geniş bir kapsamda toplumun genel refahını artırma amacını taşıdığını göstermektedir (Akyüz, 2019, s. 19-20). Bu nedenle, sosyal hizmetler, sosyal değişim ve toplumsal dayanışmayı destekleyerek önemli bir görev üstlendiği söylenebilir.

2.4.2 Sosyal Belediyeciliğin Tanımı, Gelişimi ve Ülke Örnekleri

Sosyal politikaların yürütülmesi ve sosyal hizmetlerin yerine getirilmesi halka en yakın olan yerel yönetimler tarafından sağlanmaktadır. Merkezi yönetim tarafından sağlanan yetki, görev ve kaynak aktarımı ile yerel yönetimlere yerel hizmet alanlarında önemli bir sorumluluk yüklemektedir. Yerel yönetimler içerisinde özellikle belediyeler, alınan bu yetki karşılığında yerel düzeydeki sosyal sorunlara karşı daha aktif politikalar yürütmektedir. Yürütülen bu politikalar ise sosyal belediyecilik anlayışı çerçevesinde uygulanmaktadır. Belediye yönetimleri, sosyal belediyecilik anlayışı doğrultusunda, yerel kalkınmayı destekleyerek, istihdamı artırma ve uygulanan girişimcilik politikaları ile işsizlikle mücadele etmeyi ve böylece yoksulluğu hafifletmeyi amaçlamaktadır. Aynı zamanda, sağlık, eğitim, sosyal yardım gibi alanlarda da genişleyen sorumluluklar ve hizmetlerle toplumun refahını iyileştirmeye yönelik önemli işlevler üstlenmektedirler (Kesgin, 2008, s. 55).

Eryılmaz, sosyal belediyeciliği; düşük gelir gruplarına ekonomik destek sağlanması, yerel kamu hizmetlerinden faydalanırken onlara çeşitli yardımlar, indirimler ve

kolaylıklar sunulması olarak tanımlamaktadır. Ayrıca, Eryılmaz; toplu taşıma hizmetlerinden, yoksullar, yaşlılar, emekliler ve öğrenciler gibi grupların ücretsiz ya da indirimli faydalandırılmasını ve yoksullara yönelik gıda, yakacak veya barınma gibi yardımların sosyal belediyeçiliğin temel uygulamaları arasında yer aldığını belirtmektedir. (2013, s. 108).

Akdoğan'ın yapmış olduğu sosyal belediyeçilik tanımlaması ise literatürde yaygın olarak kullanılmaktadır. Akdoğan, sosyal belediyeçiliği; yerel yönetimlerin sosyal alanlarda planlama ve düzenleme yaparak, kamu kaynaklarını konut, sağlık, eğitim ve çevre koruma gibi sosyal amaçlar doğrultusunda yönlendirmesini sağlayan bir anlayış olarak açıklamakta yine bu modelin, işsizler ve kimsesizlere yardım yapılması, sosyal dayanışma ve bütünleşmenin sağlanması, ayrıca sosyo-kültürel etkinliklerin düzenlenebilmesi için gerekli altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca, zayıflayan sosyal güvenlik ve adalet kavramlarını güçlendirmeyi amaçlayarak, yerel yönetimlere sosyalleştirme ve sosyal kontrol işlevleri yükleyen bir yaklaşım olarak da belirterek (Akdoğan, 2002, Akt. Es vd., 2013, s. 32), sosyal belediyeçiliğe geniş bir boyut kazandırmaktadır. Tanımdan yola çıkarak sosyal belediyeçilik; kentsel alt yapı hizmetleri, kimsesizlere ve yoksullara yardım hizmetlerinin dışında sosyal dışlanmanın önüne geçilerek yoksul kesimin psikolojik açıdan desteklendiği, kentle bütünleşme sağlanarak yine düşük gelirli kesimin yönetime katılımının arttırıldığı düşünülebilir. Bu bağlamda yoksul kesimde oluşan yoksulluk kültürü anlayışını da ortadan kaldırılmak istendiği söylenebilir.

Merkezi yönetimin yereldeki temsilci yerel yönetimler olarak kabul edilmektedir. Bunun üzerine sosyal devletin ise yereldeki temsilcisi olarak sosyal belediyeçilik anlayışı gösterilmektedir. Sosyal belediyeçilik anlayışı, belediyelerin kanunla belirtilen görev ve sorumluluklarının yanı sıra onlara sosyal hizmetlerin yerine getirilmesi ve sosyal sorunlarla mücadele yetkisi de vermektedir. Sosyal devletin yetemediği durumlarda sosyal belediyeçilik anlayışı devreye girmektedir (Öz ve Yıldırım, 2009, s. 457). Kısaca sosyal belediyeçilik anlayışı sosyal politika sayesinde kurumsal açıdan nitelik kazanmaktadır. Nitekim sosyal belediyeçilik, mahalli sosyal sorunlara çözümler üreterek sosyal hizmetlerin sunulmasını sağlamaktadır. Böylece sosyal politika sayesinde sosyal belediyeçiliğin teorik boyutu güçlenmektedir (Özer, 2015, s. 90).

Sosyal belediyeciliğin en önemli amacı, düşük gelirli bireylerin ve geliri olmayan yoksulların sosyal ve ekonomik durumlarının iyileştirilmesi amacı ile yapılan hizmetler olarak belirtilmektedir. Bu amaç doğrultusunda belediyelerin sosyal hizmetleri, konuttan eğitime, sağlıktan, sosyal yardıma, istihdamdan kültür faaliyetlerine kadar birçok uygulamayı kapsamaktadır. Kentten kente ihtiyaçlar ve ihtiyaçların dereceleri farklılık gösterse bile belediyeler bu hizmetleri yerine getirmektedir. Yoksulların yaşam standartlarını yükseltmek ve iyileştirmek, onların içinde bulundukları durumdan kurtarmak belirli bir refaha ulaştırmak adına belediyelerce yapılan tüm uygulamalar sosyal belediyecilik kapsamına girmektedir (Kesgin, 2008, s. 56).

Dünya’ da sosyal belediyecilik uygulamalarına bakıldığında özellikle Avrupa ülke gelenekleri içinde köklü biçimde yerini almıştır. Ancak sosyal belediyecilik anlayışı yasal ve kurumsal yapısı ülkeler arasında birtakım farklılıklar göstermektedir. Avrupa ülkelerinin sosyal belediyecilik kapsamında uyguladıkları 4 farklı refah sistemi modeli bulunmaktadır. Bu modeller; Güney Avrupa modeli diğer adı ile yardımlaşma modeli olarak da bilinen ve sosyal sorumlulukların aile içinde çözüldüğü refah modeli; örnek ülke olarak Fransa, Anglo-Sakson modeli olarak da bilinen Beveridge tarzı model de sosyal yardım ve hizmetlerden devletin sorumluluğu olduğu model; örnek ülke olarak İngiltere, Bismarck tarzı model de sosyal yardım ve hizmetlerin sadece emek piyasası içinde olanlara verildiği model; örnek ülke olarak Almanya, Sosyal Demokrat model ya da Kurumsal model olarak ifade edilen İskandinav refah modeli ise sosyal yardım ve hizmetlerin herkes için aynı olduğu model; örnek ülke olarak İsveç gösterilmektedir (Şenkal & Sarıpek, 2007, s. 155-156).

Avrupa'da sosyal belediyecilik uygulamaları genel olarak; konut, bilgi ve danışmanlık, sağlık ve güvenlik, sosyal koruma-bakım, eğlenme- kültür-dinlenme, eğitim hizmetleri, piyasa düzenlemeleri ve işletmelere ilişkin hizmetler; caddeler ve ulaşım-taşımacılık, çevre ve plânlama ile gıda ve perakende piyasalar üzerinde görülmektedir (Şataf ve Mermer, 2017, s. 16).

Sosyal belediyecilik anlayışı kapsamında İngiltere'de ilk sosyal belediye deneyimi; Glasgow şehrinde kendini göstermiştir. 1832-1848 yılları arasında Glasgow kentinde görülen ve hızla yayılan kolera salgını, kentliler için bir tehdit haline gelmiştir. 1855 yılında bu salgın sonrasında su hizmeti görevi belediyelere devredilmiştir. Su hizmeti ile başlayan belediyecilik faaliyetleri 1869 yılında gaz hizmeti, 1872 yılında ulaşım ve

1890 yılında elektrik hizmetleri belediyeler tarafından sağlanmıştır (Bayramoğlu, 2015, s. 34). Yine bu dönemde belediyelerin rolü çeşitlenmeye başlamış, içme suyu uzak mesafelere iletmeye başlamış, yeni kent alanlarının altyapısı kurulmuş, sokakta kaldırımlar, sokak aydınlatılma sistemleri yapılmış, ulaştırma sistemleri kurulmuş ve itfaiye teşkilatları düzenlenmiştir. Öte yandan yoksulların bakımı, çocukların okula gönderilmesi gibi işlerde belediyelerin görevleri arasında yer almıştır (Köse, 2010, s. 23-24).

Sosyal belediyecilik kapsamında İsveç ülkesine bakıldığında belediyeler sosyal yardım ve hizmetlerin evrensel bir hak olduğunu kabul etmekte ve refah hizmetlerinin çoğu belediyeler tarafından sağlanmaktadır. Belediyeler bir bireyin yiyecek, giyecek maliyetlerini karşılayacak işsizlik fonu oluşturmuştur. Ayrıca belediyeler yaşlı bireylerin; alışveriş, yıkama ve temizlik gibi sosyal hizmetleri ile yine yaşlı bireylere sosyal yardım kapsamında ev yardımı yapmak, bunun yanı sıra müşkül durumda olan bireyler için özel konutlar da sunmaktadır. Yine belediyeler evde bakım hizmetini sağlayan aile fertleri için de bakım yardımı vermekle sorumlu tutulmuştur (Şataf ve Mermer, 2017, s. 19).

Fransa'da ise sosyal belediyecilik anlayışı dönemlere ayırarak incelenmektedir. Buna göre, 1880-1918 yılları arası ilk dönem, 1920-1930 yılları arasını da ikinci dönem olarak kabul edilmektedir. Sosyal belediyecilik anlayışını benimseyen belediye başkanlarının bu kapsamda sosyal, ekonomik ve kentsel planlama politikalarına yönelmeye ve geliştirmeye başarmışlardır. Bu anlayışı benimseyen başkanları diğer yöneticilerden farklı kılan ise toplumun karşılaştığı sorunları başlangıç noktası olarak kabul etmeleridir. Sosyal belediyecilik kapsamında işsizler, yaşlı insanlar ve yalnız yaşayan kadınlar yoksullar için isteğe bağlı ya da zorunlu harcamalar yapılmıştır. Fransa'daki sosyal belediyecilik anlayışı insanlara yardım etme ve onların hayatlarını kolaylaştırma bakımından refah sistemi oluşturmuştur (Bayramoğlu, 2015, s. 65-67).

Almanya' da ise belediyecilik modelinde, belediyeler öncelik olarak eşit ve etkili bir şekilde toplumsal huzurun ve refahın sağlanmasıyla ilgili kamusal hizmetleri sunmakla sorumludur. Buna göre yerel yönetimlerin temel amacı bireylerin sosyal refahını en üst düzeyde sağlamaktır (Kalabalık, 2005, s. 97).

Almanya' da sosyal hizmet ve yardım görevi çoğunlukla belediyelere verilmiştir. Bu kapsamda belediyeler; konut ve kamu taşımacılığı, atık yönetimi gibi alanlarda kamu

hizmetlerini sunmaktadır. Buna bağlı olarak belediyelerin görevleri zorunlu ve isteğe bağlı olarak 2' ye ayrılmaktadır (ukurayır, 2013, s. 66). Zorunlu görevler; imar planlama, yatırım planlama, cadde ve sokak temizliği, kardeş şehir ilişkileri, yaşlı bakım alanları, kreşler olarak, isteğe bağlı görevler ise; kütüphaneler, müzeler, gençlik merkezleri, tiyatro, yüzme havuzları ve yeşil alan çalışmaları olarak belirlenmiştir. Yine sosyal belediyeçilik çerçevesinde verilen hizmetlerin en çok görüldüğü alan enerji sektörüdür. 2007- 2012 yılları aralığında 63 yerel kamu işletmesi kurulmuş, 190' dan fazla elektrik dağıtım ağı belediyelere verilmiştir. Ayrıca yine belediyeler sosyal belediyeçilik kapsamında çocuklara yönelik “ocuk ve Gençler İçin Serbest Zaman Kuruluşları” hizmeti vermektedir (şataf ve Mermer, 2017, s. 22).

Belediyelerin, tanımlarında da açıklandığı gibi kendi sınırları içerisinde yer alan tüm sakinlerinin mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılama zorunluluğu bulunmaktadır. Bu anlayış başka ülke belediyeler içinde geçerlidir. Kentlerde özellikle de nüfusun yoğun olduğu büyük kentlerde istihdam sorunu, işsizlik, yoksulluk gibi sorunlar ciddi boyutlara ulaşmaktadır. Belediyeler kent içerisinde yer alan sivil toplum kuruluşları, kolluk kuvvetleri ve diğer tüm birimlerle koordineli çalışarak sosyal belediyeçilik anlayışı çerçevesinde sosyal hizmetleri yerine getirmeli, kent sakinlerinin ekonomik sıkıntılarını gidermesinin yanı sıra toplumda sosyalleşmeyi ve bütünleşmeyi sağlayarak toplumda güven inşa etmelidir.

2.4.3. Türkiye’de Sosyal Belediyeiliğin Tarihsel Gelişimi ve İşleyişi

Türkiye’de belediyeler, il özel idarelerine göre daha önemli bir konumda bulunmaktadır. Buna neden olarak kentleşme süreci ve belediye sınırlarında yaşayan nüfusun oranı gösterilebilir. Belediyeler, hayata geçirdikleri sosyal politikalar ve uygulamalar sayesinde, kent sakinlerinin refahını, huzurunu ve esenliğini artırarak sosyal barışı ve dengeyi sağlamanın yanı sıra yerel düzeyde sosyal kalkınmayı da teşvik etmektedirler. Bu bağlamda, belediyeler merkezi yönetimin ülke ve bölge bazındaki kalkınma plan ve projelerine aktif bir şekilde destek vererek, ulusal kalkınmaya önemli katkılar sunmaktadırlar. (Sezik, 2016, s. 174).

Türk idare yapısının temelleri, Tanzimat Dönemi ile birlikte belirginleşmiştir. Bu dönemde Türkiye’deki ilk belediye teşkilatlanması 1855’te İstanbul şehremaneti ve Altıncı Belediye Dairesi’nin kurulmasıyla başlamıştır (Bozkurt, 2007, s. 2). Tanzimat

öncesinde, belediye faaliyetleri kadılar tarafından yürütülmekteydi; kadılar, hem yargı yetkisine sahip hem de yerel yönetim işlevini üstlenen kişiler olarak kabul görmüştür. Ancak kadıların görevleri kentler belediye hizmetleri getirmekten çok halkı örgütlemek ve hizmetleri yönlendirmekle sınırlı kalmıştır. Tanzimat'a kadar yerel yönetim hizmetleri, lonca ve vakıf gibi sivil toplum kuruluşları aracılığıyla sağlanıyordu. Bu dönemde vakıflar, sosyal sorunları çözmede merkezi yönetimden daha fazla rol üstlenmiş, eğitim, kültürel etkinlikler, sağlık, sosyal yardım ve altyapı hizmetleri gibi birçok alanda faaliyet göstermiştir. Bu nedenle, Cumhuriyet dönemine kadar belediyeler sosyal belediyecilik konusunda etkin bir rol üstlenememiştir (Şataf, 2017, s. 10).

Dünya konjonktürü, Avrupa'da meydana gelen değişimler ve Kırım Harbi'nin etkileri, yerel yönetimlerde önemli değişikliklere yol açmış ve yerel hizmetleri yürütmek belediye teşkilatları tarafından sağlanmıştır. 1877'de kabul edilen Belediye Kanunu ile belediyelerin organları belirlenmiş; bunlar Belediye Reisi, Belediye Meclisi ve Cemiyet-i Belediye olarak belirtilmiştir. Bu kanun, 1930 yılına kadar geçerliliğini korumuş, böylece Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında bile eski düzenin etkileri devam etmiştir (Ünver, 2019, s. 70-71). Bu durumun, yerel yönetimlerin modernleşme sürecinde önemli bir aşama olduğu açıklanabilir.

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat dönemi, yerel yönetim ve temsil anlayışında önemli değişiklikler getirmiştir. I. Meşrutiyet ile birlikte bu yapı, tüzel kişilik kazanmış ancak Cumhuriyet dönemine geçişte sınırlı bir yerel yönetim anlayışı devam etmiştir (Çitçi, 1989: 60). Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı'dan 389 belediye idaresini devralmış; buna rağmen, hukuksal yapısı 1921 Anayasası ile Osmanlı hukuk sisteminin izlerini taşımaya devam etmiştir (<https://islamansiklopedisi.org.tr/belediye> Erişim Tarihi: 29/10/2024).

Bu durum, Cumhuriyet'in kuruluşundaki dönüşüm sürecinin karmaşıklığını gösterdiği söylenebilir.

Cumhuriyetin ilk zamanlarında belediyeler, imar ve altyapı gibi önemli sorunlarla karşılaşmış, bu sorunlara çözüm aranırken bu döneme ait belediyecilik görüşü meydana gelmiştir (Çağdaş, 2011, s. 397). Bu dönemde belediyecilik anlayışı kendini göstermeye başlamış ve önemli yasal düzenlemeler yapılmıştır. 26 Şubat 1924'te çıkarılan 423 sayılı "Belediye Vergi ve Resimler Kanunu" ve 16 Şubat 1924'te yürürlüğe giren 417 sayılı "Ankara Şehremaneti Kanunu" bu sürecin başlangıcını oluşturmuştur. Yine bu dönemde Ankara'ya İstanbul gibi ayrı bir yönetim yapısı kazandırılmasına rağmen, birçok sorun

devam etmiştir. 1930'da kabul edilen 1580 sayılı Belediye Kanunu ile önceki yasaları yürürlükten kaldırarak belediye yönetimini yeniden düzenlenmiştir (Şataf ve Mermer, 2017, s. 23). Bu yasa ile "şehremini" unvanı ve "şehremaneti" idaresi kaldırılmış, teşkilatların adı "belediye" olarak belirlenmiş ve yerel yönetim yapısı daha homojen bir hale getirilmiştir. Ayrıca, belediye meclisi gibi unvanlar da genelleştirilmiştir (<https://islamansiklopedisi.org.tr/belediye> Erişim Tarihi: 29/10/2024). Bu düzenlemeler, Türkiye'de modern belediyeciliğin temellerinin atıldığı söylenebilir.

1580 sayılı Belediye Kanunu 1930 yılında 2005 yılına kadar yürürlükte kalmış ve Türkiye'deki belediyelere önemli görev ve sorumluluklar vermiştir (Çöpöğlü, 2014, s. 234). Bu yasa, belediyelerin sosyal politikalar geliştirmesine olanak tanımış ve çeşitli alanlarda 76 çeşit sorumluluk üstlenmelerini sağlamıştır. Bu durum, belediyelerin toplumsal hizmetlerini genişletmesine ve yerel yönetimlerin etkinliğini artırmasına katkıda bulunmuştur. Belediyelerin görev ve sorumluluklarını belirleyen 1580 sayılı kanunda geçen sosyal yardım ve hizmet ile ilgili maddeler şu şekildedir (Bulut, 2014, s. 78-79);

- Dilencileri dilenmekten kurtaracak önlemler almak (Md. 17),
- Bulunmuş ve bırakılmış çocukları, sokakta bayılanları, delileri, afet ve kazaya uğrayanları korumak (Md. 18),
- Halka yönelik okuma salonları ve kütüphaneler ile spor ve çocuk bahçeleri açmak (Md. 33),
- Fakir, kimsesiz çocuklara giyinme, yeme, içme ve barınma gibi yardımlar yapmak (Md. 34),
- Parasız olarak acezhane, doğum ve emzirme evleri ile yetimhaneler yapmak (Md. 45),
- Yurtsuz ve yersiz olanlara iş bulmak kimsesiz olan kadın ve çocukları korumak (Md. 48),
- Gençler için mahallin ihtiyacına göre stadyumlar inşa etme (Md. 54),
- Fakirlere ucuz ve parasız ilaç vermek, ücretsiz muayenehane ve doğum yardımlarını karşılamak (Md. 57),
- Sinema, halk müzeleri, tiyatro ve hayvanat bahçelerini açmak (Md. 59),
- Belediye fırınları yapmak ve işletmek (Md. 65),
- Fakirlere yönelik yatı evleri açmak (Md. 69),

1973 yılı Ekim ayında yapılan genel seçimler özellikle büyük kentlerde varoşların sol kesime oy kullanmasıyla sonuçlanmış ve böylece CHP'nin 33 kentte belediyeleri kazanmıştır. CHP' nin seçimde bu denli başarı göstermesinin nedeni çoğu partinin bir seçim broşürü bile hazırlamadığı, genel olarak seçimlerin ana temasının mevcut yöneticiler hakkındaki yolsuzluk iddiaları üzerine kurulması olmuştur. CHP'nin ise genel seçimler öncesinde hazırladığı ünlü “Ak Günlere” bildirgesinin içerdiği “halk sektörü”, “köykentler” gibi önerileri seçimde başarılı olmasına neden olmuştur. 1973-77 dönemi, CHP'li belediyelerin kentsel sorunları toplumsal mücadeleler bağlamında ele alması açısından kritik bir dönem olmuştur. Bu süreçte, siyasi partiler ve meslek odalarının kentsel sorunlara dair etkili önerilerde bulunmadığı bir ortamda, gecekondular halkı, belirli talepleri olmaksızın, sol partilere yönelmiştir. CHP'li belediyeler, bu toplumsal dinamikleri dikkate alarak kentsel siyaseti ön plana çıkarma fırsatı yakalamıştır. Yine bu dönemde, gecekonduların yerel talepleri yavaş yavaş politikleşirken, belediyeçilik anlayışı da farklı bir boyut kazanmıştır. CHP'nin bu deneyimi, kentsel sorunların çözümünde toplumsal katılım ve mücadele gerekliliğini vurgulayan bir anlayış geliştirmiştir. Böylece, yerel yönetimlerin, toplumsal hareketlerle etkileşimde bulunarak kentsel politikalar oluşturma yeteneği ortaya çıkmıştır (Batuman, 2010, s. 229). Bu bağlamda, 1973-77 dönemi, kentsel politikanın gelişimi ve toplumsal taleplerin siyasallaşması açısından önemli bir dönüm noktası olduğu görülebilir.

1973-77 döneminde CHP'li belediyelerin izlediği yeni, devrimci veya toplumcu belediyeçilik politikaları, kentsel sorunların ve belediye hizmetlerinin toplumsal mücadele alanına dönüşmesine zemin hazırlamıştır. Yerel seçimlerin genel seçimlerle eş zamanlı olarak yapılması, iktidardaki partinin belediyeleri de kontrol etmesine olanak tanımıştır. Ancak 1974'te CHP-MSP koalisyonunun sona ermesi ve 1975'te Milliyetçi Cephe hükümetinin kurulması, CHP'li belediyelerin merkezi hükümetten gelen finansal engellerle karşılaşmasına yol açmıştır. Bu süreç, kentte göçle artan nüfusun talepleriyle birleşince, belediyelerin sunamadığı hizmetler siyasallaşmaya başlamıştır. Su, elektrik, toplu taşıma gibi hizmetler, artık sadece yerel yönetimin sorumluluğu değil, aynı zamanda toplumsal bir mücadele konusu haline gelmiştir. Bu durum, belediye başkanlarını, merkezi hükümetle yabancılaştıran kentli kitlelerin temsilcileri olarak öne çıkarmıştır (Batuman, 2010, s. 229-230).

Bu dönemde belediyeler, halkın taleplerini karşılamak amacıyla kaynakları verimli kullanma çabası içerisine girmiştir. Asfalt fabrikası kurmak, düğün salonları, otoparklar ve halk ekmek gibi işletmeler açarak kendi kaynaklarını yaratmayı hedeflemişlerdir. Ayrıca, bazı hizmetlerin tek başına gerçekleştirilmesi zor olduğundan, belediyeler arası birliklerin kurulması ve özerklik talepleri gündeme gelmiştir (Öztürk ve Gül, 2012, s. 382-383). Toplumcu belediyecilik anlayışı, kentin merkezi ile çevresi arasındaki mesafeyi vurgulayan "çevreden merkeze" sloganıyla ifade edilmiş, bu durum toplumsal adalet ve eşitlik hedeflerini de yansıtmıştır. Bu bağlamda, sol yorumu olarak belirtilen Toplumcu Belediye bildirisinde belediye yapısı beş temel prensiple tanımlanmıştır. Bunlar; demokratiklik ve halkın katılımına açıklık, birlikçilik (belediyeler arası örgütlülüğün geliştirilmesi), üreticilik (kentsel hizmetlerin doğrudan üretimi), kaynak yaratıcılık, tüketimin düzenlenmesi şeklindedir (Batuman, 2010, s. 229-230). Bu ilkeler ile yerel yönetimlerin halkla daha yakın bir ilişki kurmayı ve toplumsal ihtiyaçlara daha etkin bir şekilde yanıt vermeyi amaçlandığı belirtilebilir.

Üretici belediyecilik anlayışı, konut ve ulaşım alanlarına da önemli katkılarda bulunmuştur. Kent kooperatifleri aracılığıyla halka ucuz konut sağlamayı amaçlayan bu yaklaşım, sosyal adalet hedefleri doğrultusunda, düşük gelirli bireylerin konut sahibi olmasını desteklemiştir (Öztürk ve Gül, 2012, s. 383). Örneğin, Ankara Belediyesi, ekmek fiyatlarının yükselmesini engellemek amacıyla ekmek üretimine başlamış ve aynı zamanda dar gelirli vatandaşlar için semt halleri ve tanzim satışları projelerini hayata geçirmiştir (Şahinoğlu, 2014, s. 69). Ayrıca İzmit Belediyesi'nin İzmit Yeni Yerleşmeler Projesi ve Ankara Belediyesi'nin Batı Kent Projesi, bu dönemdeki üretici belediyeciliğin somut örnekleri olarak öne çıkmıştır (Öztürk ve Gül, 2012, s. 383).

Yeni belediyecilik programı, gecekonduların toplumsal ve siyasal birer özne haline gelmesine katkıda bulunarak, kentsel hizmetlerin ulaşımını sağlamakla kalmamış, aynı zamanda bu grupların seslerini duyurmalarına olanak tanımıştır. Kent yoksullarının henüz ortaya çıkmamış taleplerine yanıt veren uygulamalar, toplumsal dinamikleri harekete geçirerek yeni taleplerin oluşmasını ve bu taleplerin meşrulaşmasını sağlamıştır. Bu süreç, kentsel dönüşüm ve sosyal adalet açısından önemli bir dönüm noktası teşkil etmektedir (Koç, 2014, s. 28).

Bu dönem, Türkiye'de belediyelerin rolünün önemli ölçüde değiştiği belirtilmiştir. Buna göre belediyeler yol, su, çöp, kanalizasyon, park, bahçe gibi hizmetler dışında toplu

konut, toplu taşıma gibi alanlara da öncelik vermeye başlamıştır. Bunun yanı sıra ekonomik zorluklar ve yoksulluğun artması, belediyeleri sosyal yardımlara yönlendirmiştir. 1984'te büyükşehir belediyelerinin kurulması, kentsel altyapı ve sosyal hizmetlerin koordinasyonunu sağlamak amacıyla önemli bir adım olmuştur. 1980 ve 1990'larda bazı büyükşehir belediyelerinde sosyal politikaların geliştirilmesi, bu ihtiyaçların tanınmaya başladığını göstermiştir (Koç, 2014, s. 29). Bu değişimler, belediyelerin yalnızca altyapı hizmetleri sunmakla kalmayıp, sosyal sorumluluklar üstlenmeye de yöneldiğinin bir göstergesi olabilir.

1980 sonrası Türkiye’de yaşanan ekonomik krizler, yoksulluğun artması ve sosyal yardımların öneminin yükselmesi, belediyeleri sosyal hizmetler sunmaya yönlendirmiştir. 1982 Anayasası, devletin mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde hizmet verme sınırlarını belirleyerek, sosyal politikaları yürütme görevini belediyelere devretmiştir (Şataf ve Mermer, 2017, s. 24). Ancak, ekonomik krizler ve askeri darbe gibi olgular, yerel yönetimlerin sosyal belediyeçilik işlevlerini zayıflatmıştır (Şahinoğlu, 2014, s. 69-70). Bu durum, belediyelerin sosyal yardımlara yönelik çabalarını sınırlarken, aynı zamanda toplumsal ihtiyaçların karşılanmasında önemli bir engel oluşturduğu belirtilebilir.

1990'lı yıllardan itibaren yerel yönetimlerin desantralizasyon ve yerelleşme süreçleri doğrultusunda önemli hizmetler sunmaya başladığı görülmüştür. Bu dönemde, gelirleri artan bazı belediyeler, kentsel ve sosyal hizmet taleplerindeki artışa yanıt vererek sosyal yardım ve hizmetlerini genişletmek zorunda kalmıştır. Özellikle geçmişteki sosyal yardımlar, sıcak yemek, gıda ve giyecek temini gibi temel ihtiyaçların ötesine geçerek daha çeşitli ve kapsamlı hale gelmiştir. 1990'lı yıllardan sonra, özürllüler merkezi, huzurevi, kadın ve çocuk sığınma evleri gibi yeni hizmet birimleri kurulmuş; sağlık hizmetleri ve meslek edindirme kursları da önemli bir yer edinmiştir. Bu tür hizmetler, büyükşehir belediyeleri tarafından sağlanmış ve zamanla yaygınlaşmıştır. Bu dönüşüm, yerel yönetimlerin sosyal sorumluluklarını artırarak, toplumsal ihtiyaçlara daha etkin bir şekilde yanıt vermelerini sağlamıştır (Şataf ve Mermer, 2017, s. 24).

2000’li yıllara girildiğinde ise Türkiye’de sosyal belediyeçilik anlayışı önemli bir ivme kazanmaktadır. Sosyal belediyeçilik anlayışı çerçevesinde belediyeler hizmet çeşitliliğini arttırmakta, nitekim artan bu hizmet çeşitliliği sosyal belediyeçilik anlayışını, “yerel toplumun sosyal, ekonomik, kültürel ve fiziki gelişiminden sorumlu

belediyecilik” anlayışına dönüştürmektedir (Ersöz, 2011, s. 144). Bu dönem, çağın gerekliliklerine uygun bir yerel yönetim reformunun gerçekleştirilmesini zorunlu kılmıştır. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı ve yeni kamu yönetimi anlayışları, yerel yönetimlerin daha özerk, etkin, şeffaf ve hesap verebilir bir şekilde işleyebilmesi için temel ilkeler sunmuştur. Yerel yönetimlerin hizmet sunumunu iyileştirmek ve toplumsal ihtiyaçlara daha iyi cevap verebilmek amacıyla bu reformlar hayata geçirilmiştir (Yılmaztürk ve Güler, 2017, s. 13). Yerel yönetimlerin reformların önemli bir ayağını oluşturduğu ve bu reformlar neticesinde sosyal belediyecilik anlayışının da dönüşümünün ve gelişiminin devam ettiği ayrıca kurumsallaştığı görülmektedir. Bu bağlamda 2004’te çıkarılan 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu, 1580 sayılı Belediye Kanunu yerine 2005’te çıkarılan 5393 sayılı Belediye Kanunu yine 2005 yılında çıkarılan 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu ve 2008’de çıkarılan 5779 sayılı İl Özel İdareleri ve Belediyelere Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanun bu dönüşümün önemli noktalarını oluşturmakta, belediyelerin hem görev ve yetki hem de kaynakları bakımından önemli bir değişim ve gelişim göstermesi hedeflenmektedir (Şahinoğlu, 2014, s. 71).

5393 sayılı kanunla "hemşehrilik" kavramının ikamet esasına bağlanması, belediyelerin vatandaşlarla etkileşimini ve kapsayıcılığını artırmıştır. Bu düzenleme, 1580 sayılı eski belediye kanununa göre belediyelerin yetki ve görevlerinde önemli bir genişleme ve esneklik sağlamıştır. Böylece, belediyeler yalnızca altyapı hizmetleri sunan kuruluşlar olmaktan çıkmış; eğitim, sağlık, kültür, sosyal yardım, sosyal hizmet, ekonomi ve ticaret gibi farklı alanlarda da aktif roller üstlenmeye başlamıştır (Yılmaztürk ve Güler, 2017, s. 13). Bu değişim, yerel yönetimlerin toplumsal ihtiyaçlara daha kapsamlı bir şekilde yanıt vermesinin amaçlandığı söylenebilir.

Yerel kalkınma, istihdam yaratma, işsizlikle mücadele ve kentsel yoksulluğun azaltılması gibi konular, özellikle 2000’li yıllardan itibaren Türkiye’de belediyeler için öncelik kazanmıştır. Büyükşehir belediyeleri ve diğer belediyeler, sosyal belediyecilik uygulamaları aracılığıyla bu sorunlara çözüm arayışına girmiştir. Kentleşme sürecinde kırsaldan kente göç eden nüfusun sosyal refah hizmetlerine olan beklentileri, bu dönemde de artış göstermiştir. Ancak, yoksulluk kriterlerinin ve yardım periyotlarının net bir şekilde tanımlanmamış olması, belediyeler için sosyal yardımların sistematik bir şekilde sunulmasını engelleyen en önemli sorun olmuştur. Bu sorun, belediyelere sosyal

politikalarında ciddi zorluklar yaratmakta ve yardımların etkinliğini azaltmaktadır (Yılmaztürk ve Güler, 2017, s. 13). Belediyelerin bu alandaki çabaları önemli olsa da, standartların belirlenmesi ve sistemin güçlendirilmesi gerektiği önerilebilir.

2.5. Türkiye’de Kentsel Yoksullukla Mücadelede Sosyal Belediyecilik Uygulamalarının Hukuki Çerçevesi

Günümüzde belediye yönetimlerinin bulunduğu alanlarda sosyal belediyecilik olgusu da kendini göstermektedir. Sosyal belediyecilik olgusu, kentlerde stratejik bir konumda bulunan belediyelerin, kent alanında ve çevresinde sosyal fonksiyonlarını arttırmakta ve sosyal hayatta aktif, hızlı ve çözüm odaklı bir hale gelmelerini sağlamaktadır. Sosyal belediyecilik, belediyelere temel klasik belediye hizmetleri yüklemek ile birlikte aynı zamanda sosyal sorunların çözülmesinde de birebir görev ve sorumluluklar vermektedir (Dündar, 2011, s. 122).

Türkiye’de ise kentsel yoksullukla mücadelede büyükşehir belediyeleri ve klasik belediyeler aktif rol oynamaktadır. Belediyeler yakın zamanda kabul edilen belediye kanunları çerçevesinde görevlerini yerine getirmektedir. Yeni kamu yönetimi anlayışı ile birlikte sosyal belediyecilik anlayışının da boyut değiştirmesi belediyelere sosyal hizmet ve sosyal sorumluluk bakımında bir takım görevler yüklemektedir. Nitekim belediyeler sağlamış olduğu sosyal yardımlar ve hizmetler neticesinde kentlerde yaşanan yoksullukla mücadele etmektedir.

Türkiye’de kentsel yoksulluğun azaltılmasında 5216 sayılı Büyükşehir Belediye ve 5393 sayılı Belediye Kanunlarında yer alan sosyal yardım ve hizmetler ile ilgili maddeleri şu şekildedir;

5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu: 10.07.2004 tarihinde kabul edilen 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu’nda büyükşehir belediyesi; “sınırları il mülki sınırı olan ve sınırları içerisindeki ilçe belediyeleri arasında koordinasyonu sağlayan; idarî ve malî özerkliğe sahip olarak kanunlarla verilen görev ve sorumlulukları yerine getiren, yetkileri kullanan; karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişisi” olarak tanımlanmaktadır (5216, md.3/a).

Kanunun sosyal yardım ve hizmet bakımından 7. maddesinin (v) bendine göre “ yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, meslek

ve beceri kazandırma kursları açmak, işletmek veya işlettirmek...” hükmü yer almaktadır (5216, md.7/v). Bu madde ile kent genelinde toplumun bütünleşmesi ve sosyalleşmesi sağlanmakla beraber sosyal dışlanmanın da önüne geçilmesi ayrıca toplum içerisinde bireylerin yetenek ve becerilerini ortaya çıkarmak ve böylece istihdam sağlamak amaçlanmış olabilir.

Kanunun 18. maddesinin (m) bendi, “ bütçede yoksul ve muhtaçlar için ayrılan ödeneği kullanmak, engellilerle ilgili faaliyetlere destek olmak üzere engelli merkezleri oluşturmak” (5216, md.18/m), şeklinde olup kentte yaşayan düşkünlere, yoksullara yardım için belediye organlarına yetki vermektedir. Ayrıca kentte ikamet eden engelli vatandaşların toplumla bütünleşmesi sağlanmaktadır.

Büyükşehir belediyesinin giderlerini düzenleyen 24. maddenin (j) bendinde ise, “dar gelirli, yoksul, muhtaç ve kimsesizler ile engellilere yapılacak sosyal hizmet ve yardımlar” için ayrılacak ödenekler düzenlenmektedir (5216, md.24/j). Bu madde ile kentte gelir dağılımı adaletsizliğini engellemek, yoksul kesimi refah seviyesini artırmak hedeflenmiş olabilir.

5393 sayılı Belediye Kanunu: 03.07.2005 tarihinde kabul edilen Belediye kanununa göre ise belediye; “belde sakinlerinin mahallî müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idarî ve malî özerkliğe sahip kamu tüzel kişisi” şeklinde tanımlanmaktadır (5393, md.3/a).

5393 sayılı yasa, belediyelere sosyal yardım ve hizmetler konusunda önemli görev ve yetkiler vermektedir. Bu yasa uyarınca, 14. maddede belirtilen hükümler doğrultusunda belediyeler, yerel düzeyde sosyal politikaların oluşturulmasında, sosyal yardım ve hizmetlerin sağlanmasında ve kendi bölgelerindeki vatandaşların yaşam standartlarını iyileştirmede önemli roller üstlenmektedir. Kanunda yer alan maddelerde, belediyelerin sosyal hizmet ve yardımlar, işsizlikle mücadele için meslek ve beceri kazandırma programları, konut sağlama, gençlik ve spor, kültür ve sanat faaliyetleri gibi hizmetleri sunma veya organize etme yükümlülükleri düzenlenmektedir. Ayrıca, aynı yasada büyükşehir belediyeleri ve nüfusu 100.000’i aşan belediyelere, kadınlar ve çocuklar için koruma evleri açma zorunluluğu getirmekte, böylece belediyelere önemli bir sosyal hizmet sorumluluğu yüklemektedir (Toprak ve Şataf, 2009, s. 17).

Kanunun 13. maddesinde “Herkes ikamet ettiği beldenin hemşehrisidir. Hemşehrilerin, belediye karar ve hizmetlerine katılma, belediye faaliyetleri hakkında bilgilenme ve belediye idaresinin yardımlarından yararlanma hakları vardır. Yardımların insan onurunu zedelemeyecek koşullarda sunulması zorunludur.” hükmü ile sosyal yardım alanında düzenleme bulunmaktadır (5393, md.13). Bunun yanında yardım edilen kişilerin manevi ve psikolojik açıdan da gözetildiği görülmektedir.

Kanunun belediyenin giderlerini düzenleyen 60. maddenin (i) bendinde, “dar gelirli, yoksul, muhtaç ve kimsesizler ile engellilere yapılacak sosyal hizmet ve yardımlar” belediyeye ait giderler olarak kabul edilerek (5393, md.60/i), 77. maddesinde ise, belediyeye “sağlık, eğitim, sosyal hizmet ve yardım hizmetleriyle, yaşlılara, kadın ve çocuklara, özürlülere, yoksul ve düşkünlere yönelik hizmetlerin yapılmasında, beldede dayanışma ve katılımı sağlamak, hizmetlerde etkinlik, tasarruf ve verimliliği artırmak amacıyla gönüllü kişilerin katılımına yönelik programlar uygular” yükümlülüğü vermektedir (5393, md.77).

İl genelinde sosyal yardım ve hizmet alanında İl Özel İdareleri'ne verilen görevler klasik belediyelere ve Büyükşehir Belediyelerine verilen görev ile benzerlik göstermektedir. Buna göre İl Özel İdaresi Kanununda, İl Özel İdareleri'nin yoksullukla mücadele kapsamında sosyal yardım ve hizmetlerde bulunma, yoksullara mikrokredi verilmesi ve çocuk kreşleri ve yetiştirme yurtları açma görevleri bulunmaktadır (5302, md.6/a). Ayrıca valilere il özel idaresi bütçesinden ayrılan kaynağı kullanma yetkisi vererek muhtaç, yoksul, engelli ve kimsesizlere yardımlar yapılması sağlanmaktadır (5302, md.30/n).

Büyükşehir belediyelerinin, klasik belediyelerin ve il özel idarelerinin hukuki çerçevede ve sosyal belediyecilik anlayışı kapsamında kentlerde yoksulluğu azaltmaya yönelik sağlamış oldukları sosyal yardım ve hizmet yukarıda ifade edilmektedir. Belediye kanunları ve il özel idaresi kanunu dışında kentleşme şurasının kentsel yoksulluğu azaltmak için belirlediği sosyal hizmet stratejileri ise şu şekilde sıralanmaktadır (Kentleşme Surası, 2009, s. 73-74, Es, Başkurt ve Zengin, 2013, s. 34-35);

- Gecekondu sorununu çözmek için yerinden edilmeden alternatif çözümler geliştirilmesi, afet riski gibi özel durumlar dışında, yerinde ikamet ilkesinin benimsenmesi ve kentsel dönüşüm öncesinde yerel halkın sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması.
- Yerel halkın ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması, kentsel dönüşüm projelerine halkın aktif katılımının sağlanması ve yerinden edilenlerin yerleşim sonrası izleme ve değerlendirme süreçlerinin oluşturulması.
- Yeniden yerleştirme projelerinde kentsel tarım alanları ayrılması, iş olanakları yaratılması, kadınların bakış açısının dikkate alınması, sosyal konut temini ve altyapı iyileştirmeleri yapılması.
- Ekonomik, toplumsal ve siyasi dışlanmanın engellenmesi, barınma hakkının insan hakkı olarak kabul edilmesi, kentsel yapıların toplumun tüm kesimlerine hizmet verecek şekilde düzenlenmesi.
- Sağlık ve eğitim hizmetlerine erişimin artırılması, özellikle kadınlar ve engelliler için hizmetlerin güçlendirilmesi ve yoksul kadınların konumunun iyileştirilmesi.
- Evsizlik riskiyle mücadele için önleyici tedbirlerin alınması ve halihazırda evsiz olanlar için bütünsel rehabilitasyon programlarının uygulanması.
- Yoksullukla mücadele için gelir elde etme yollarının geliştirilmesi, gıda güvenliğinin sağlanması ve çocuk-yoksulluğunun önlenmesi.
- Yerel yönetimler tarafından toplumsal yaşam önceliklerine odaklanarak sosyal içerikli projeler geliştirilmesi, halk eğitim programları ve bilinçlendirme faaliyetleri ile kent yaşamına dair toplumsal farkındalığın artırılması.
- Toplumsal yaşamın ahlaki kuralları ve kentsel yaşam kültürünün eğitim müfredatına dahil edilmesi, sosyal düzensizliklere yönelik yasal düzenlemelerin hayata geçirilmesi ve kamu görevlilerinin bilinçlendirilmesi.
- Halkın kentsel hizmetlere erişimi konusunda bilinçlendirici çalışmalar yapılması.

Büyükşehir Belediye ve Belediye Kanunlarında görüldüğü üzere sosyal yardım ve hizmetler konusunda belediyenin tüm organ ve birimlerine görev ve sorumluluk yüklenmektedir. Kanunlarda yer alan sosyal yardım ve hizmet maddeleri ile sosyal belediyecilik için kanuni alt yapının oluşturulduğu görülmektedir. Ancak Belediyelerin kanuni çerçeve bakımından sosyal hizmetler konusunda yüklendiği görev ve sorumlulukların kentlerde yoksulluğu önleme ve azaltma konusundaki yeterliliği tartışılmaktadır.

Halka en yakın olan ve kentleri iyi bilen ve tanıyan belediyelere yoksullukla mücadelede yüklenen görev ve yetkiler ile sağlanan mali imkânlar mümkün olduğu ölçüde arttırılması gerekmektedir. Ayrıca belediyeler yoksullukla mücadele konusunda; il özel idareleri, sivil toplum kuruluşları ve diğer idari birimlerle ortak stratejiler geliştirerek kentlerde yoksulluğu önlemeye çalışmalıdır (Hazman, 2010, s. 150).

2.6. Türkiye’de Yoksulluğu Azaltmaya Yönelik Çalışmalar Yürüten Diğer Kurum ve Kuruluşlar

Türkiye’de merkezi yönetim, hem hizmet yükünü hafifletmek hem de çoğu hizmetin yerel nitelikli olmasından dolayı yerel yönetimlere görev ve yetkiler vermektedir. Yerel yönetimler dışında merkezi yönetimin, gerekli politikaları uygulamak için yetki ve kaynak aktarımında bulunduğu başkent örgütleri ve onlara bağlı birimler de bulunmaktadır. Bu birimler aracılığı ile vatandaşların ihtiyaçlarına önem verilmekte ve gerekli hizmetler sunulmaktadır. Kentlerde yaşanan yoksulluk kapsamında ise sosyal yardım ve hizmetleri gerçekleştiren merkezi yönetimin başkent örgütlerine bağlı birimler aşağıda açıklanmaktadır. Ayrıca merkezi yönetim dışında sosyal yardım ve hizmetlerde bulunan sivil toplum kuruluşlarından da bahsedilmektedir.

2.6.1. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

03.06.2011 tarihinde kabul edilen 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile sosyal yardım ve hizmet alanındaki bazı kurumlar birleştirilerek Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulmuştur. 2018 yılında ise 703 sayılı KHK ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı birleştirilerek Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı oluşturulmuştur. 21 Nisan 2021’de yapılan düzenlemeyle Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının ayrılması sonucu bakanlığın adı Aile ve

Sosyal Hizmetler Bakanlığı olarak değiştirilmiştir. Bakanlık bünyesinde sosyal yardım ve hizmetler alanında faaliyet gösteren Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü gibi birimler yer almaktadır. Ayrıca, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü ve Şehit Yakınları ve Gaziler Dairesi Başkanlığı gibi temel hizmet birimleri de bakanlıkta görev yapmaktadır (<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/4.5.633.pdf> Erişim Tarihi: 26/12/2017).

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı yoksullukla mücadele konusunda yürütmekte olduğu sosyal yardım ve hizmet politikaları bakımından merkezi hükümetin en önemli kurumunu oluşturmaktadır.

2.6.1.1. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü

Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, 14.06.1986 tarihinde yürürlüğe giren 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Kanunu ile kurulmuştur. Kurulduğu tarihten 09.12.2004 tarihine kadar Kurumun idari işleri Başbakanlığa bağlı bir birim olan Fon Genel Sekreterliği tarafından yürütülmüştür. Daha sonra kurum, 08.06.2011 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 633 sayılı KHK ile kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü olarak faaliyetlerini sürdürmektedir (<https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/hakkimizda/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/sygm-> tarihce Erişim Tarihi: 28/12/2017).

03.06.2011 tarihli ve 633 sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK'nin 11. Maddesine göre Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'nün sorumlulukları arasında şu görevler yer almaktadır (<https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/hakkimizda/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/sygm-gorevler> Erişim Tarihi: 28/12/2017);

- Yoksullukla mücadele ve sosyal yardım alanında ulusal düzeyde uygulanacak politika ve stratejilerin hazırlanması, uygulanması ve değerlendirilmesini sağlamak.
- 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu'nun amaçlarına uygun olarak gerekli idari ve mali önlemleri almak.
- SYDTF'nin gelirlerini zamanında toplayarak, bu gelirlerin ihtiyaçlar doğrultusunda kullanılmasını sağlamak.

- 3294 sayılı Kanun kapsamında kurulan vakıfların harcama ve işlem süreçlerini incelemek, denetlemek ve tespit edilen aksaklıklar için gerekli önlemleri almak. Ayrıca, vakıfların çalışma usul ve esaslarını belirleyip sosyal yardım programlarının standartlarını oluşturmak.
- Mevzuatta öngörülen sosyal yardımların, örneğin aylık, tazminat, ücret ve diğer yardımların doğru şekilde ödenmesini ve ilgili veri tabanına kaydedilmesini sağlamak.
- Yoksullukla mücadele ve diğer ilgili konularda araştırmalar yaparak projeler geliştirmek ve uygulamak.
- Uluslararası gelişmeleri takip ederek, ülkemiz için uygun olan modelleri yoksullukla mücadelede uygulamak.
- Sosyal Yardımlaşma Bilgi Sistemi'ni yönetmek ve ilgili işlemleri yürütmek.
- Yardımlaşma ve dayanışma kültürünü güçlendirmek amacıyla büyük çaplı yardım kampanyalarını koordine etmek ve bu tür çalışmaları desteklemek.

SYDV'nın aracılığı ile yoksul ve muhtaç vatandaşlara sağlanan yardımlar ise şunlardır (<https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/sosyal-yardim-programlarimiz> Erişim Tarihi: 29/12/2017);

- Barınma Yardımları
- Doğum Yardımı Uygulaması
- Eğitim Yardımları
- Aile Yardımları
- Sağlık Yardımları
- Engelli Yardımları
- Özel Amaçlı Yardımlar (Aşevleri, Afet Yardımları)
- Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Düzenli Nakdi Yardım Programı
- Muhtaç Asker Ailelerine Yönelik Düzenli Nakdi Yardım Programı

Merkezi yönetimin sosyal yardımlar bakımından en önemli kuruluşlarından biri olan Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, ülke genelinde gerçekleştirdiği yardım programlarıyla sosyal güvencesiz, yoksul, muhtaç ve kimsesizlere destek sağlamaktadır. Bunun yanı sıra, işsizlik ve eğitimsizlik sorunlarıyla mücadele etmek amacıyla mesleki eğitim programları ve projeler uygulayarak, işsiz ve eğitimsiz bireylere devletin sosyal

sorumluluklarını yerine getirmektedir (<https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/> Erişim Tarihi: 29/12/2017).

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı sosyal hizmet anlayışıyla 2024 yılı Ekim ayı içerisinde ihtiyaç sahiplerine yönelik yardımların sürdüğünü açıklamıştır. Buna göre; “Türkiye Aile Destek Programı”nın mevcut uygulanan sosyal destek programları arasında en kapsamlısı olduğu vurgulanmış, program kapsamında hanelere her ay düzenli destek sağlandığını belirtilmiştir. Gerçekleştirilen çalışmalar neticesinde ihtiyaç sahibi hanelere ekim ayı içerisinde toplam 3,7 milyar lira ödeme yapıldığı bildirilmiştir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kaynaklarıyla yılda 6 sefer yapılan 5 düzenli nakdi sosyal yardım programı ile Ekim ayında toplamda 193 Milyon TL ödeme yapıldığı açıklanmıştır. 63.288 kadına 125 milyon TL destek sağlandığı, eşi vefat eden 63.288 ihtiyaç sahibi kadına 125 milyon 63 bin TL, anne, babası veya her ikisi de vefat etmiş 18 yaş altındaki öksüz ve yetim 27.148 çocuğa ise 31 milyon 908 bin TL destek verildiği açıklanmıştır (<https://www.aile.tr/sygm> Erişim Tarihi: 02/11/2024).

2.6.1.2. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü (SHÇEK), 03.06.2011 tarihli ve 633 sayılı “Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” ile kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlanmış ve adı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ÇHGM) olarak değiştirilmiştir. Kanun Hükmünde Kararnamenin 2’nci maddesi ile;

"Çocukların her türlü ihmal ve istismardan korunarak sağlıklı gelişimini temin etmek üzere; ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesini koordine etmek, çocuklara yönelik sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerini yürütmek, bu alanda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak"

görevi Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına verilmektedir (<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/4.5.633.pdf> Erişim Tarihi: 26/12/2017).

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü belirlemiş olduğu hedefler doğrultusunda; çocukların korunmaya ve bakıma muhtaç hale gelmeden önce müdahale edilmesi, öncelik olarak çocuğun ailesinin yanında yetişmesini sağlayacak politikalar geliştirilmesi hizmetleri yürütmektedir. Ayrıca önceden engellenememiş, bakıma

muhtaç olan çocukların ise aile sıcaklığı ortamında yetişmesi için koruyucu aile hizmeti, evlat edindirme hizmeti ve çocuk evleri hizmeti faaliyetleri yürütülmektedir (<http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/> Erişim Tarihi: 26/12/2017).

Koruma ve Bakım Altındaki Çocuklara Yönelik Bakım Kuruluş Sayıları	1.362
Koruma ve Bakım Altındaki Çocuklara Yönelik Bakım Kuruluşlarının da Fiilen Bakılan Çocuk Sayıları	14.528
Özel Kreş ve Gündüz Bakım Evleri İle Özel Çocuk Kulüpleri Bakılan Çocuk Sayısı	76.429
Koruyucu Aile	8.604
Koruyucu Aile Yanındaki Çocuk Sayısı	10.270
Evlat Edindirilen Çocuk Sayısı	19.976
Sosyal ve Ekonomik Destek (Sed) Verilen Çocuk Sayısı	168.924
Devlet Korumasında Yetiştirilmiş, İstihdam Edilen Genç (Kamu)	62.838
Devlet Korumasında Olan Sporcu Çocuklar	2.132

Tablo 14: Çocuğa Yönelik Hizmetler, Ağustos 2024

Kaynak: <https://www.aile.gov.tr/sgbd/istatistik-sayfalari/aylik-istatistik-bulteni/> Erişim Tarihi: 01/11/2024).

Tablo 14’ te ÇHGM’nün son verilerine göre ÇHGM adı altında bulunan çocukların sayısı 14.528 olarak bildirilmektedir. Koruyucu aile yanındaki çocuk sayısı 10.270 olarak verilmektedir. Evlat edindirilen çocuk sayısı 19.976, devlet korumasında yetiştirilmiş, kamuda istihdam edilen genç çocuk sayısı ise 62.838 olarak açıklanmaktadır.

2.6.1.3. Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının kurulmasına ilişkin 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 08.06.2011 tarihinde, Özürlüler İdaresi Başkanlığı ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğüne (SHÇEK) bağlı Özürlü Bakım Hizmetleri Dairesi Başkanlığı ve Yaşlı Bakım Hizmetleri Dairesi Başkanlığının birleştirilmesiyle Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü kurulmuştur. 03.05.2013 tarih ve 28636 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 6462 sayılı Kanunla Genel Müdürlüğümüzün adı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü

olarak değiştirilmiştir (<http://eyh.aile.gov.tr/kurumsal/kurum-hakkinda> Erişim Tarihi: 01/01/2018).

Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğünün en önemli görevi Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının kurulmasına ilişkin 633 sayılı KHK'nin 10. maddesinde; “yaşlıların ve bakıma muhtaç özürllülerin, yaşamlarını evlerinden ve sosyal çevrelerinden ayrılmadan sürdürebilecekleri sosyal desteklerin verilmesi için gerekli mekanizmaları kurmak, var olanları standardize etmek, uygulamaları takip etmek ve denetlemek” olarak belirtilmektedir. Bunun yanı sıra Müdürlüğün; engelli vatandaşların eğitim, istihdam ve rehabilitasyonunu sağlamak, toplumsal dışlanmaya maruz kalmamaları için gerekli faaliyetlerde bulunmak gibi sorumlulukları bulunmaktadır (<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/4.5.633.pdf> Erişim Tarihi: 01/01/2018).

Engelli Bakım-Kuruluş Sayıları	704
Engelli-Bakılan Kişi Sayıları	39.639
Yaşlı Bakım- Kuruluş Sayıları	503
Yaşlı-Bakılan Kişi Sayıları	30.895
Ücretsiz Seyahat Gelir Desteği	48.747.150
Ödemesi (TL)	
Evde Bakım Yardımı	550.560
İstihdam	68.396

Tablo 15: Engelli ve Yaşlı Hizmetlerine Yönelik Veriler, Ağustos 2024

Kaynak: <https://www.aile.gov.tr/sghd/istatistik-sayfalari/aylik-istatistik-bulteni/> Erişim Tarihi: 01/11/2024).

Tablo 15’ da Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı sitesinden yayınlanan son istatistiksel veriler göre; rehabilitasyon merkezlerinde ve umutevlerinde engelli olarak bakılan 704 kişi olduğu, huzurevlerinde ve yaşlı yaşamevlerinde bakılan yaşlı sayısı 30.835 kişi olduğu, evde bakım yardımından yararlananları sayısı 550.560 kişi olduğu, 2012 yılında kamuda istihdam edilen engelli bireylerin sayısı 27.314 kişi iken 2024 yılı Ağustos ayında bu sayı 68.396’ ya yükselmiştir (<https://www.aile.gov.tr/sghd/istatistik-sayfalari/aylik-istatistik-bulteni/> Erişim Tarihi: 01/11/2024).

Genel olarak bakıldığında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı çatısı altında bulunan müdürlükler ihtiyaç sahibi, yoksul, muhtaç bireyler yardım ve hizmetlerde

bulunmaktadır. Yapılan bu yardım ve hizmetler ile yoksulluk sınırının altında kalanların yoksulluktan kurtulmaları ayrıca çalışan yoksulluğu ve emekli yoksulluğu gibi durumlarla karşılaşan bireylerin yoksulluk sınırı üzerinde tutmak amaçlanmıştır.

Yine Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile TÜBİTAK'ın işbirliğiyle Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi (BSYBS) geliştirilmiştir. Bu sistem ile Türkiye'deki sosyal yardım ve sosyal hizmet süreçlerinin daha verimli ve etkili bir şekilde yönetilmesi amaçlanmıştır. Bu sistem sayesinde sosyal yardımların ve hizmetlerin tek bir platformda toplanmasını sağlanmaktadır. Sistem birçok kuruma entegre edilmiş böylece, farklı kurumların ve hizmetlerin birbirleriyle uyumlu çalışması sağlanarak, sosyal yardımların daha hızlı ve doğru bir şekilde sunulması hedeflenmiştir (https://www.aile.gov.tr/SYGM/PDF/Turkiyenin_Butunlesik_Sosyal_Yardim_Sistemi.pdf Erişim Tarihi: 02/11/2024).

Bu veriler kapsamında bakanlık bünyesindeki müdürlüklerce yapılan sosyal yardım ve hizmetler şu şekilde açıklanmaktadır: Türkiye Aile Destek Programı, Doğum Yardımı, Çoklu Doğum Yardımı, Öksüz ve Yetim Yardımı, Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Düzenli Nakit Yardım Programı, Asker Ailelerine Yönelik Düzenli Nakit Yardım Programı, Şehit Yakınları ve Gazilere Yönelik Yardımlar, Terör Zararı Yardımları, Afet-Acil Durum Yardımları, İşe Yönlendirme Yardımı, Aşevleri, Gıda Yardımları, Barınma Yardımları, Yakacak Yardımları, Doğal Gaz Tüketim Desteği, Elektrik Tüketim Desteği, Yaşlı Aylığı, Engelli Aylığı, Genel Sağlık Sigortası (GSS) Prim Ödemeleri, Şartlı Sağlık Yardımları (Sağlık ve Gebelik) vs. yardım ve hizmetlerdir (<https://www.aile.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yardim-programlarimiz/> Erişim Tarihi: 02/11/2024).

Yukarıda belirtilen sosyal yardım ve hizmetler illerde il müdürlükleri tarafından yapılmaktadır. İl müdürlükleri Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma vakıfları ile koordineli bir şekilde yardım ve hizmetleri sunmaktadır. Yine il müdürlüklerinin bu süreçte belediyeler ile birlikte bir işbirliği veya koordinasyonun olmadığı söylenebilir. Ayrıca yukarıda bahsedilen Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi' ne belediyeler nezdinde bir entegrasyonun bulunmadığı görülmüştür.

2.6.2. Vakıflar Genel Müdürlüğü

2008 yılında yürürlüğe giren 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nun 35. maddesinde belirtildiği üzere VGM, kamu tüzel kişiliği bulunan Başbakanlığa bağlı bir kurumdur. 5737 sayılı Vakıflar Kanunu çerçevesinde çalışmalarını yürüten VGM, asli görev ve sorumlulukları dışında yoksul ve muhtaç kimselere yönelik sosyal yardım ve hizmetlerde sağlamaktadır (<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5737.pdf> Erişim Tarihi: 02/01/2018). Genel Müdürlüğün sosyal yardım kapsamında değerlendirilebilecek hizmetleri; aşevi ve kuru gıda yardımı hizmetleri, muhtaç aylığı, vakıf evi, VGM burs hizmeti şeklindedir (<https://www.vgm.gov.tr/ana-sayfa> Erişim Tarihi: 02/01/2018).

VGM'nün sağlamış olduğu aşevi ve kuru gıda hizmetinden yararlanabilecek olanlar; sosyal güvencesi bulunmayan veya geliri net asgari ücret miktarından fazla olmayanlar ayrıca 01.07.1976 tarihli ve 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Gücsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun gereğince aylık alanlar da aşevi ve kuru gıda yardımından yararlanabilmektedir. Kuru gıda yardım paketi 15 kalem gıda ürününden oluşmaktadır. 3 adet kuru gıda koli kategorisi bulunmaktadır: A tipi (14 kg) 1-2 kişilik aileler, B tipi (21,5 kg) 3-4 kişilik aileler ve C tipi (28,5 kg) 5 ve üzeri kişilik aileler için hazırlanmaktadır. Muhtaç aylığından yararlanabilecek kesim ise; annesi veya babası olmayan muhtaç çocuklar ile % 40 ve üzeri engelli olan muhtaçların;

“sosyal güvencesi olmaması, herhangi bir gelir veya aylığı bulunmaması, mahkeme kararı veya kanunla bakım altına alınmamış olması, gelir getirici taşınır ve taşınmaz malı mevcut olmaması veya olup da bunlardan elde edeceği aylık ortalama gelirin bu yönetmelikle belirlenen muhtaç aylığı miktarını geçmemesi”

şartlarının sağlanması durumunda muhtaç aylığı alabilmektedir. Muhtaç aylığı kapsamında 2024 yılında ihtiyaç sahiplerine, engelli kişiler ve yetim çocukların her birine aylık olarak 5.683,49 TL ödenmektedir. Vakıf evi hizmeti ile yoksul, muhtaç ve kimsesiz vatandaşlar sıcak bir aile ortamı oluşturularak misafir edilmektedir. VGM burs hizmeti ise Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ilkokul, ortaokul ve lise öğrencilerine her eğitim dönemi 9 ay boyunca 750 TL burs yardımı yapılmaktadır. Yükseköğrenim öğrencilerine (ön lisans, lisans) ise her eğitim dönemi 8 ay boyunca 2.000 TL burs yardımı verilmektedir. (<https://www.vgm.gov.tr/ana-sayfa> Erişim Tarihi: 02/11/2024).

2.6.3. Milli Eğitim Bakanlığı

17.06.1982 tarihinde kabul edilen 2684 sayılı “İlköğretim ve Ortaöğretimde Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Kanun” ile Milli Eğitim Bakanlığı’na, Bakanlığa bağlı ilköğretim ve orta öğretim kurumlarında öğrencilerin parasız yatılı veya burslu okumalarına ve bunlara yapılacak sosyal yardımlara ilişkin bazı görev ve sorumluluklar yüklenmektedir. 2684 sayılı Kanuna göre yoksul ve muhtaç öğrenciler parasız yatılı ve burslu okuma sosyal yardım ve hizmetinden yararlanabilecektir (<http://mevzuat.meb.gov.tr/html/25.html> Erişim Tarihi: 04/01/2018).

2.6.4. Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü

KYK özel bütçeli ve kamu tüzel kişiliğine sahip bir kurumdur. Kurum, 1983 tarihinden itibaren Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde yer alırken, 2009 tarihinde yayımlanan Cumhurbaşkanlığı onayı ile Başbakanlığa bağlanmış, 08.07.2011 tarihinde yayınlanan Cumhurbaşkanlığı Tezkeresi gereğince Gençlik ve Spor Bakanlığına bağlı kuruluş haline getirilmiştir (KYK Faaliyet Raporu, 2016, s. 1).

KYK, 5102 sayılı “Yüksek Öğrenim Öğrencilerine Burs Kredi Verilmesine İlişkin Kanun” hükümleri uyarınca faaliyetlerini sürdürmekte ve yurt içinde ve dışında yükseköğrenim gören öğrencilere burs, kredi ve nakdi yardım sağlamaktadır (<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5102.pdf>). KYK bünyesinde yapılan özellikle burs yardımlarında maddi imkânı yerinde olmayan öğrencilere, ailesinde şehit ve gazi bulunan öğrencilere, %40 ve üzeri engelli olduğu tespit edilen öğrencilere öncelik sağlanmaktadır (<http://yurtkur.gsb.gov.tr/Sayfalar/2434/2389/GenelBilgiler> Erişim Tarihi: 07/01/2018).

2.6.5. Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil toplum kuruluşları, günümüzde toplumun çeşitli ihtiyaçlarına yönelik geniş bir yelpazede faaliyet göstermekte ve yoksullukla mücadelede önemli bir rol oynamaktadır. Kar amacı gütmeyen bu kuruluşlar, toplumsal faydayı gözeterek, yerel ve merkezi yönetimlerin yanı sıra gönüllüler ve bireysel bağışçılarla iş birliği yaparak yoksullukla mücadelede etkin çözümler üretmektedir. STK'lar, yoksul bireylerin ihtiyaçlarını daha hızlı ve etkili bir şekilde tespit edebilme yeteneğine sahiptir. Bu özellikleri, onların

yardım faaliyetlerini hızlandırır ve yardımların daha çabuk bir şekilde doğru kişilere ulaşmasını sağlamaktadır. Ayrıca, kamu kurumları ile STK'lar arasındaki iletişimi güçlendirerek, devletin yoksullukla mücadeledeki faaliyetlerine katkı sunmaktadır. STK'lar, devletin bazı durumlarda yetersiz kaldığı veya verimsiz olduğu noktada devreye girerek, yoksullukla mücadelede önemli bir tampon işlevi görmektedir (Özdemir, 2014, s. 37-39).

Yoksullukla mücadelede sivil toplum kuruluşları, kamu sektörü, gönüllüler ve yerel yönetimlerin iş birliği, etkili ve sürdürülebilir çözümler üretilmesi açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu iş birliğinin, yalnızca anlık yardımlar sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda uzun vadeli ve kalıcı çözümler üretmeye yönelik olması gerekmektedir. Yoksulluğun azaltılması ya da önlenmesi amacına yönelik atılacak adımların, yasal engellerin ortadan kaldırılması, STK'ların maddi kaynaklarının güçlendirilmesi ve toplumsal bilinç düzeyinin artırılması gibi unsurları içermesi gerekmektedir (Tınar, 2022, s. 144).

Yoksullukla mücadelede kapsamında bilinen sivil toplum kuruluşlarından bazıları şunlardır: Dosteli Derneği, Yardım Eli Derneği, Yarım Elma Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Yeryüzü Doktorları Derneği, Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı, Rida Yetim ve Muhtaçlara Yardım Derneği, Alternatif Yaşam Eğitim Kültür ve Çevre Derneği, Bedensel Engelliler Dayanışma Derneği, Evrensel Gelişim Derneği, İHH İnsani Yardım Derneği, Cansuyu Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Hayat Ağacı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Beşir Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği olarak faaliyet göstermektedir (Arpacıoğlu, 2012, s. 100-101).

Açıklamalara ek olarak yerel yönetimler ve STK'lar ile ilgili şunlar belirtilebilir;

- Yerel yönetimler, STK'larla ortaklaşa, gıda, barınma, sağlık hizmetleri gibi alanlarda doğrudan yardım programları düzenleyebilir. Böylece yoksullukla mücadele de daha hızlı sonuçlar alınabilir.
- STK'lar halkı yoksulluk ve eşitsizlik konusunda bilinçlendiren projeler yürütebilir.
- STK'lar halka daha yakın daha ulaşılabilir olduğundan yoksul, muhtaç kişilerin gerçek ihtiyaçlarını daha iyi bilir böylece yerel yönetimler, yerel yoksullukla mücadele politikalarını geliştirirken STK'dan yararlanabilir.

- Özellikle ekonomik krizler, doğal afetler veya pandemi gibi olağanüstü durumlara STK'ların iletişim, sosyal medya gibi kanallardan daha hızlı cevap vereceğinden bu gibi durumlarda yerel yönetimlerin ve STK'ların işbirliği önem kazanmaktadır.

Sonuç olarak, sivil toplum kuruluşlarının yoksullukla mücadeledeki rolü, yalnızca yardım sağlamakla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda toplumsal dayanışma ve kamu politikalarını etkileyerek, uzun vadeli çözüm önerileri geliştirebilir. Bu kuruluşlar, devletin yükünü hafifletir ve toplumsal bütünleşmeyi teşvik edebilir. Yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları arasında yoksullukla mücadelede güçlü bir işbirliği sağlanmalı, bu işbirliklerinin etkinliği, taraflar arasındaki iletişim, kaynak paylaşımı ve ortak hedeflerin belirlenmesi ile doğrudan ilişkili olmalıdır.

3. BÖLÜM: TÜRKİYE’DEKİ ÜÇ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİNİN FAALİYET RAPORLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Büyükşehir Belediyeleri kentlerde yoksulluğu azaltmaya yönelik yapmış oldukları her türlü faaliyetleri ve eylemleri faaliyet raporlarında paylaşmaktadır. Bu bölümde faaliyet raporunda yer alan yoksullukla mücadele kapsamında yürütülen uygulamalar ve projeler incelenmektedir. Teorik alanlar ile ilgili bilgi edinmek amacı ile 30 Büyükşehir Belediyesinin faaliyet raporları incelenmiş fakat çalışma konusu bakımından Ankara, İstanbul ve İzmir Büyükşehir Belediyelerinin faaliyet raporları değerlendirilmeye alınmıştır. İnceleme sonrasında kentsel yoksulluğu azaltmaya yönelik sunulan hizmetlerin etkileri değerlendirilmektedir

3.1. Türkiye’deki Büyükşehir Belediyelerinin Faaliyet Raporlarında Yer Alan Sosyal Yardım ve Hizmetler

Merkezi yönetim küreselleşen dünyada sürekli gelişen ve farklılaşan toplumsal ihtiyaçlara özellikle de yerel düzeydeki ihtiyaçlara etkin bir şekilde cevap vermesi mümkün olmamaktadır. Merkezi yönetim tarafından alınan kamu hizmetlerinin yürütülmesine ilişkin kararlar yerel halkın tercih ve önceliklerine uygun olmadığı görülebilmektedir. Bu nedenle yetki genişliği çerçevesinde yerel yönetimlere yüklenen görev ve sorumluluklar neticesinde yerel yönetimler hizmetlerin yerel nitelikteki ihtiyaçlara ve şartlara uygun olarak yürütülmesini sağlamaktadır (Eryılmaz, 2013, s. 34-35).

Yerel yönetimlerin, özellikle belediyelerin hizmet çeşitliliğinin artmasında, yerel halkın özel ihtiyaçları önemli bir rol oynamaktadır. Belediyeler, görev ve sorumlulukları doğrultusunda sundukları hizmetleri, kentleşmenin hızlanması ve kentlerdeki yoksullukla paralel olarak daha fazla sosyal içerikli hizmetlere dönüştürmektedir. Ayrıca, şehirde yaşayanların talepleri de giderek daha fazla yerel hizmetlere yönelik değişim göstermektedir. Bu iki faktörün birbirini tamamlaması, belediyelerin geleneksel hizmetlerinin yanı sıra, sosyal hizmetler, sosyal yardımlar, eğitim, sağlık, kültürel faaliyetler ve spor gibi alanlarda da aktif roller üstlenmelerini zorunlu kılmaktadır. Kısacası belediyeler “sosyal belediyecilik” olarak tanımlanan hizmetleri yerine getirmektedir (Ateş, 2009, s. 91).

Ülkemizde sosyal hizmetler öncelikli olarak yoksul kesimlere yönelik sağlanmakta, ancak bu hizmetlerin kapsamı yalnızca yoksul gruplarla sınırlı olmadığı belirtilmektedir. Sosyal hizmetler, yoksul olmanın yanı sıra, sosyal dışlanma yaşayan ve kendi başına hayatını sürdüremeyen birey, grup ve topluluklara da yönelmektedir. Yoksul gruplara sunulan hizmetler arasında sosyal yardım uygulamaları, sosyal hizmetlerin önemli bir bileşeni olarak öne çıkmaktadır. Sosyal yardım, sosyal hizmetlerin bir uygulama biçimi olarak büyük bir öneme sahiptir. Temel ihtiyaçlarını karşılamakta güçlük çeken, mutlak yoksulluk içinde yaşayan, hayatlarını sürdürebilmek için gerekli gelire sahip olmayan kişi ve ailelere yapılan ayni ve nakdi yardımlar sosyal yardım olarak tanımlanmakta ve karşılıksız olarak verilmektedir. Bu yardımlar, tek seferlik olabileceği gibi, belirli bir süreklilik içinde de verilebilir. Yardımların sürekliliği, bu desteklerden faydalananların belirli bir refah seviyesine ulaşana kadar devam etmesi gerektiği prensibi üzerine şekillenmektedir (DPT-SYH, 2001, s. 14).

Büyükşehir Belediyelerin sağlamış olduğu sosyal hizmetler belediyelerin bünyesinde bulunan sosyal hizmetler daire başkanlığı veya sosyal hizmetler şube müdürlüğü aracılığı ile sunulmaktadır. Buna göre sosyal hizmetler daire başkanlığı veya şubesinin görev ve sorumlulukları şu şekilde sıralanmaktadır (Balıkesir BŞB Faaliyet Raporu, 2017, s. 276);

- Belde sakinlerinin yerel sosyal ihtiyaçlarını belirlemek ve bu ihtiyaçlara yönelik çalışmalar yapmak.
- Hemşeriler arasındaki sağlık ve sosyal ilişkilerin geliştirilmesine yönelik faaliyetlerde bulunmak. Belediye Başkanı katılmadığında İl Umumi Hıfzıssıhha Kurulu'nda belediyeyi temsil etmek ve Belediye Başkanı katılacağı zaman gerekli toplantı hazırlıklarını yapmak.
- Kent halkının sağlığını korumak ve sağlık hizmetlerine erişim sağlamak amacıyla sağlık merkezleri, hastaneler, gezici sağlık üniteleri ile yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik sağlık hizmetleri sunmak; salgın hastalıklarla mücadelede kurumlarla işbirliği yapmak.
- Kent halkının huzur ve esenliğini sağlamak için gerekli önlemleri almak, bu çerçevede sosyal hizmetler sunmak, geliştirmek ve ihtiyaç doğrultusunda sosyal tesisler kurmak, işletmek veya bu tesisleri işletmek için gerekli adımları atmak.

- Kadınlar ve çocuklar için konukevleri açmak ve bu kesimlere yönelik sosyal hizmetler sağlamak.
- Yoksul, dar gelirli, muhtaç ve kimsesiz bireylere sosyal hizmet ve yardım sağlamak, bu kapsamda hasta ve cenaze nakil hizmetlerini sunmak ve yoksullara ayrılan bütçeyi kullanmak.
- Engellilerle ilgili faaliyetleri desteklemek amacıyla engelli hizmet birimleri ve merkezleri kurmak, bu merkezlerin çalışmalarını vakıf ve derneklerle işbirliği içinde yürütmek ve engellilere yönelik mesleki rehabilitasyon hizmetleri sağlamak.
- Yaşlılar, kadınlar, çocuklar, engelliler ve muhtaçlar için sosyal hizmetlerde halkın dayanışmasını sağlamak, gönüllü katılımı teşvik eden programlar uygulamak ve beceri kazandırma eğitimlerini ilgili birimlerle koordine etmek.
- Asker ailelerinin yardım taleplerini belediye encümeni kararıyla karşılamak.
- Sosyal hizmetlerin planlanmasında Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü ile işbirliği yapmak, diğer kamu kurumları, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve meslek odaları ile ortak projeler geliştirmek.
- Kent Konseyi'nin faaliyetlerini etkili bir şekilde desteklemek, sekreteryaya hizmetlerini yürütmek ve Konseyin görüşlerini belediye meclisinin gündemine aldırarak değerlendirmek.

Ülkemizde belediyeler tarafından sunulan sosyal hizmetlerin türleri, kapsamı, kalitesi ve etkinliği, belediyelerin büyüklüğü, sahip oldukları kaynaklar ve nitelikli personel sayısı, hizmet verilen toplumun gelişmişlik seviyesi, yapısı ve özelliklerine bağlı olarak farklılık göstermektedir. Ancak genel olarak, bu hizmetleri belirli gruplara yönelik olarak sıralamak mümkündür. Aşağıda, bu hizmetlerin gruplara göre özet bir şekilde nasıl sunulduğu açıklanmıştır (Ateş, 2009, s. 93).

3.1.1. Ayni ve Nakdi Yardımlar

Mutlak yoksulluk içerisinde bulunan, günlük 2400 kalori ihtiyacını karşılama imkânı bulunmayan, hiçbir sosyal güvenceye sahip olmayan, engelli, bakıma muhtaç yaşlı, devamlı bir hastalığı bulunan, maddi imkânsızlık içerisindeki er ve erbaşlar, mahkûmlar, dilekçe ile başvuruda bulunan, fakirlik belgesi ibraz eden, kişi, kuruluş veya muhtarlıklar aracılığı bildirilen, araştırması yapılan vatandaşlara gıda, yakacak, yol yardımı, eğitim malzemesi, ev eşyası, bebek maması ve bezi, hasta bezi vb. yardımlar

ile birlikte nakit yardımı imkânlar dâhilinde ulaştırılmaktadır. Ayrıca doğal afet veya yangın vb. nedenlerden dolayı evlerini kaybeden, muhtelif zarara uğrayan yoksul ve muhtaç vatandaşlara ev yardımı yapılmakta ve zararları karşılanmaktadır. Büyükşehir Belediyesinin sosyal yardım hizmetlerinden faydalanmak isteyen muhtaç vatandaşlar, belediyenin sosyal hizmetler birimine şahsen dilekçe ile başvurduğu gibi, ikamet ettikleri mahalle muhtarlığına durumlarını bildirerek ya da başka vatandaşların başvurusu yoluyla da yardım talepleri yapılabilir. Sosyal hizmetler inceleme uzmanları ve sosyologlardan oluşan ekip, Büyükşehir Belediye Sosyal Yardım Yönetmeliği çerçevesinde, başvuruları yerinde inceleyerek değerlendirmektedir. Ardından, Ayni-Nakdi Yardım Değerlendirme Kurulu, başvuru alan kişinin ihtiyaçlarına göre (gıda, giysi, ev eşyası, engelliler için tıbbi malzeme gibi ayni ve nakdi yardımlar) hangi yardım türünün yapılacağına karar vermektedir (Antalya BŞB Faaliyet Raporu, 2017, s. 222).

3.1.2. Sosyal Kart

Büyükşehir Belediyelerinin hizmet alanı içerisinde yaşayan, gelir düzeyi düşük, yoksul, muhtaç, yaşlı ve engelli bireyler gıda, giyim, temizlik ve ihtiyaç duydukları eğitim malzemelerini belediye tarafından dağıtılan “Sosyal Kart” aracılığıyla karşılamaktadır. İhtiyaç sahibi vatandaşların veya ailelerin hanehalkı sayılarına göre hazırlanan kartlara, encümen kararına göre yardım yapılacak miktar yüklenerek, kart sahibi kişiler veya aileler anlaşmalı market, yardım merkezi vb. birimlerde ayrıca anlaşmalı ekmek büfelerinin herhangi birinden bu kartı kullanarak ihtiyacını karşılayabilmektedir (Malatya BŞB Faaliyet Raporu, 2017, s. 346). Sosyal hizmet projelerinden biri olan bu kart uygulaması ile uygun görülen kişilere veya ailelere hanehalkı sayısına göre değişen 150 TL ile 250 TL arasında düzenli nakdi yardım yapılmaktadır.

3.1.3. Sosyal Yardım Merkezleri

Hayırsever vatandaşların kullanmadıkları müspet durumdaki giyim, ev eşyaları, kırtasiye eşyaları Büyükşehir Belediyesi tarafından faaliyete geçirilen bu merkezlere bağışlamakta bu giysiler temizlendikten sonra yaş gruplarına ve cinsiyete göre tasnifi yapılarak ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmaktadır (Antalya BŞB Faaliyet Raporu, 2017, s.

222-223). Mevcut yardım merkezleri “sosyal market, sosyal yardım büfesi, gıda bankası, dosteli market” isimleriyle belediyeden belediyeye değişiklik göstermektedir.

3.1.4. Aşevleri, Ramazan Çadırları ve İkram Çeşmeleri

Büyükşehir Belediyeleri, il sınırları içerisinde ikamet eden ve tespiti yapılan muhtaç, kimsesiz, engelli, yaşlı ve yemek yapamayacak durumdaki vatandaşlara günlük sıcak yemek hizmetinde bulunmaktadır. Sunulan bu hizmet Büyükşehir Belediyelerine bağlı aşevleri aracılığı ile gerçekleştirilmektedir (Mersin BŞB Faaliyet Raporu, 2017, s. 289). Aşevlerinin yanı sıra belediyeler kent merkezlerinin belirli noktalarında Ramazan ayı boyunca iftar çadırları kurmakta ve kentteki tüm vatandaşlar bu hizmetten yararlanmaktadır. Ayrıca bazı Büyükşehir Belediyeler kentlerde “ikram çeşmesi” veya başka bir isimle adlandırılan özellikle yoksul, muhtaç ve kimsesizlere sıcak çorba ikramı sunmaktadır.

3.1.5. Barınma Evi Hizmetleri

Kentlerde yaşanan yoksulluk nedeniyle, maddi yoksunluk içinde bulunan, çeşitli nedenlerden dolayı sokakta hayatını idame ettiren kimselere özellikle kış aylarında imkânlar dâhilinde, belirli sürede barınma hizmeti sağlanmakta ve hizmet süresince bu kimselerin beslenme, giyim ve temizlik ihtiyaçları karşılanmaktadır (Antalya BŞB Faaliyet Raporu, 2017, s. 222). Büyükşehir Belediyelerince “Bi Mekânlar”, “Şefkat Evleri” gibi projelerle adlandırılan bu barınma evlerinde, ayrıca danışmanlık hizmeti de verilmekte olup, barınma evi hizmetinden yararlanan kimsesiz vatandaşların sosyal incelemeleri yapılarak varsa aileleri ile irtibat kurulmaktadır (Kocaeli BŞB Faaliyet Raporu, 2017, s. 255).

3.1.6. Evde Bakım Hizmetleri

Yoksunluk içinde yaşayan yaşlı, muhtaç, engelli ve yatağa mahkûm hasta vatandaşların Büyükşehir Belediyelerinin sağlamış olduğu “Evde Bakım Hizmetleri” uygulamasıyla gündelik işleri, kişisel bakım ve ev temizliği ihtiyaçları karşılanmaktadır. Bunun yanı sıra Büyükşehir Belediyenin faaliyet alanları kapsamında ikamet eden, herhangi bir sağlık sorunu ve/veya engeli olması nedeniyle bakıma muhtaç duruma gelmiş, yoksul ve ihtiyaç sahibi durumundaki bireylere kendi ikametlerinde sunulan tıbbi ve sosyal

bakım hizmetleri de verilmektedir (Muğla BŞB Faaliyet Raporu, 2017, s. 244). Doktor, hemşire ve sağlık teknikerinden oluşturulan sağlık heyeti “Evde Sağlık Hizmeti” projesiyle muhtelif hastalıklar nedeniyle, evde sağlık hizmetine gereksinim duyan ihtiyaç sahibi vatandaşlara, kendi hanelerinde ve doktor gözetiminde; muayene, tahlil, tetkik, tedavi, tıbbi bakım ve takip gibi hizmetlerde bulunmaktadır (Adana BŞB Faaliyet Raporu, 2017, s. 153).

3.1.7. İşsizliği Önlemek ve İstihdam Sağlamak Amaçlı Kurulan Meslek Edindirme Kursları

Kentsel yoksullukla mücadelede en önemli yöntemlerden biri istihdam olanaklarını arttırmaya, istihdam alanlarını çeşitlendirmeye yönelik projelerin geliştirilmesidir. Bu kapsamda kentlerde ikamet eden yoksul ve dezavantajlı grupların istihdama katılımı için Büyükşehir Belediyelerin aracılığı ile meslek edindirme kursları açılmaktadır. Meslek edindirme kurslarında vatandaşlara çeşitli branşlarda eğitimler verilmektedir. Bu kurslar, vatandaşların eğilimi oldukları alanlarda eğitimler vererek istihdama katılımını sağlamakta, ayrıca vatandaşın kendine güvenen, moral ve motivasyonu yüksek bir girişimci olarak işgücü piyasasına girmesinde önemli bir etken olmaktadır. Özellikle bayan kursiyerlerin almış olduğu eğitimler sayesinde hanesine maddi katkı ve destek sağlaması bakımından yoksullukla mücadelede meslek edindirme kurslarının önemini ortaya koymaktadır. Meslek edindirme ve eğitim kursları düzenlenen etkinliklerle eğitim aşamasında yapılan ürünlerin satışını da sağlamaktadır. Bu merkezlerden yararlanmak isteyen hedef kitle ise; gelir seviyesi düşük yoksul ve ihtiyaç sahibi aileler ve çocuklar, kadınlar, erkekler, işi olmayanlar, mesleğinde ilerlemek isteyenler, yeni bir beceri ve hobi kazanmak isteyenler, emekliler, aile ekonomilerine katkı sağlamak isteyenler şeklinde sıralanmaktadır (Eskişehir BŞB Faaliyet Raporu, 2017, s. 353-354). Görüldüğü üzere Büyükşehir Belediyeleri 5216 sayılı kanunda kendilerine verilen sosyal yardım ve hizmet görevleri dışında kentsel yoksulluğu azalmaya yönelik birtakım hizmetler ve çeşitli projeler sunmaktadır. Bu hizmetler doğrultusunda kentlerdeki yoksulluk oranı asgari seviyeye çekilmeye çalışılmaktadır. Belediyelerin sunmuş olduğu hizmetler arasında yoksullukla mücadele kapsamında en etkin uygulama mesleki edindirme kursları gösterilebilir. Bu kurslar neticesinde yoksul, ihtiyaç sahibi vatandaşların yoksulluk kültürü dalgasına kapılması engellenebilir.

3.2. Kentsel Yoksulluğu Azaltmaya Yönelik Uygulamalar Bakımından Büyükşehir Belediyelerinin Faaliyet Raporlarının Karşılaştırılması

Ek olarak verilen tabloda üç Büyükşehir Belediyesinin 2023 yılı içerisinde kentsel yoksulluğu azaltmaya yönelik yapmış oldukları faaliyetlerin, uygulamaların ve projelerin içeriği incelenmektedir. İncelenen mevcut uygulamalar ve projeler Büyükşehir Belediyelerinin stratejik plan ile koordineli faaliyet raporları içerisinde yer almaktadır.

Stratejik plan, ilgili yönetmeliğin 4/d. maddesinde; “kamu idarelerinin orta ve uzun vadeli amaçlarını, temel ilke ve politikalarını, hedef ve önceliklerini, performans ölçütlerini, bunlara ulaşmak için izlenecek yöntemler ile kaynak dağılımlarını içeren plandır” şeklinde tanımlanmaktadır (Kamu İdarelerinde Stratejik Planlamaya İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, md.4/d). Stratejik planlama ile kurum veya kuruluş, vizyonu doğrultusunda hedeflediği amaçları gerçekleştirmek için izleyeceği yöntemleri belirlemektedir. Türkiye’de yeni kamu yönetimi anlayışı çerçevesinde nüfusu 50.000 ve üzeri olan tüm belediyelere stratejik plan hazırlama zorunluluğu getirilmiştir (Erbaşı, 2010, s. 1). Bu kapsamda klasik belediyeler ve Büyükşehir Belediyeleri geleceğe dönük hedeflerini beş yıllık dönemi kapsayacak şekilde stratejik plan dâhilinde gerçekleştirmektedir. Stratejik planlama sayesinde belediyeler daha şeffaf ve hesap verebilme sorumluluğuna sahip yapıya dönüşmektedir.

Faaliyet raporu ise mahalli idareler özelinde; genel durumun değerlendirilmesi, bütçe kapsamında gelir ve giderlere ilişkin bilgi ve değerlendirme, stratejik planlama ve performans esaslı bütçeleme uygulamaları hakkında genel değerlendirmeler, iç ve dış borçlara ilişkin değerlendirme, insan kaynakları ile fiziki kaynaklarına ilişkin bilgi ve değerlendirmeler, yapılan yardımlar ile sosyal hizmet harcamalarına ilişkin bilgi ve değerlendirmeler, iç denetim sonuçları hakkında bilgi ve değerlendirmeleri kapsayan ayrıntılı bir rapordur (Kamu İdarelerince Hazırlanacak Faaliyet Raporları Hakkında Yönetmelik, md.13). Klasik belediyelerde ve Büyükşehir Belediyelerinde faaliyet raporu, belediye başkanının izleyen mali yılın Nisan ayı toplantısında önce belediye meclisine sunması daha sonra Nisan ayı sonuna kadar kamuoyuna sunulması şeklinde açıklanmaktadır (Kamu İdarelerince Hazırlanacak Faaliyet Raporları Hakkında Yönetmelik, md.11/4).

5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu BŞB başkanına stratejik plan ve faaliyet raporu hazırlanması konusunda görev ve yetki vermektedir. Kanunun 18/b. maddesi; “Belediyeyi stratejik plâna uygun olarak yönetmek, belediye idaresinin kurumsal stratejilerini oluşturmak, bu stratejilere uygun olarak bütçeyi hazırlamak ve uygulamak, belediye faaliyetlerinin ve personelinin performans ölçütlerini belirlemek, izlemek ve değerlendirmek, bunlarla ilgili raporları meclise sunmak.” şeklindeki ibaresi belediye başkanına bu konuda verilen görev ve yetkinin hukuki zeminini oluşturmaktadır (5216, md.18/b). Bu bağlamda Türkiye’deki Büyükşehir Belediye başkanları tarafından hazırlatılan faaliyet raporları, kentlerde yaşanan yoksulluğu azaltmaya yönelik mücadele kapsamında sosyal yardım ve hizmetler konusunda incelenmiş olup, gerekli değerlendirmelerde bulunmaktadır. İnceleme ve karşılaştırmada bulunabilmek için sosyal yardım ve hizmetler konusunda sunulan ve bütün faaliyet raporlarında bulunan 7 temel hizmet ele alınmaktadır. Bu hizmetler; ayni ve nakdi yardım, sosyal kart projesi, sosyal yardım merkezleri, aşevleri-ramazan çadırı-ikram çeşmesi uygulamaları, barınma evi hizmeti, evde sağlık ve bakım hizmeti ve meslek edindirme kursları olarak sıralanmaktadır.

Ayni ve Nakdi Yardımlar

Üç Büyükşehir Belediyesi’nin kentsel yoksullukla mücadele konusunda yapmış oldukları hizmetler arasında en yoğun olan yardım türü olarak görülmektedir. Ayni ve nakdi yardım belediyeden belediyeye değişiklik göstermektedir. Genel olarak Büyükşehir Belediyeleri’nin yapmış olduğu ayni ve nakdi yardımlar; gıda kolisi, yakacak yardımı, eğitim yardımı (kırtasiye, okul kıyafeti vb.), kıyafet yardımı, muhtelif medikal ve tıbbi malzeme yardımı (akülü veya manuel sandalye, baston, hasta yatağı, yaşlı bezi), herhangi bir afet sonrası evi zarar görmüş kişilere ev yardımı veya eşya yardımı ve nakdi yardımlar türündedir. Yapılmakta olan bu yardımlar bir defaya özgü veya sadece 2023 yılı içerisinde yapılan yardımlar değildir. Ayni ve nakdi yardımlar her yıl düzenli olarak yapılan yardımlardır. Bu bakımdan dikkat edilmesi gereken konu kentsel yoksulluğu azaltmaya yönelik yapılan bu yardımlar yoksulluğu en aza indirmek veya ortadan kaldırmak yerine bir yoksulluk kültürünün doğmasına neden olabilir. Bu nedenle ayni ve nakdi yardım konusunda engelli ve yaşlı ihtiyaç sahipleri dışında, düzenli olarak bir işte çalışan ancak hayat şartları nedeniyle kendisinin ve ailesinin günlük ihtiyaçlarını karşılayamayan kişilere öncelik tanınması gerekmektedir.

Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin yapmış olduğu ayni ve nakdi yardımlar şu şekildedir; 5.791 öğrenciye servis desteği, 1.451 aileye giysi desteği, 851 aileye ev eşyası desteği, 39.954 ailenin 2-5 yaş arasındaki çocuklarına süt desteği, 55.000 bebeğe bez desteği, 2023 yılında 216 adet tekerlekli sandalye desteği, 77 adet akülü tekerlekli sandalye desteği, 18.324 adet hasta bezi desteği, 40 adet havalı hasta yatağı ve hasta yatağı desteği gerçekleştirilmiştir. 212.393 aileye et desteği, 203.758 aileye doğalgaz desteği, 19.763 aileye ekmek desteği, 21.680 aileye kömür desteği, 153.345 öğrenciye kırtasiye desteği, 15.754 öğrenciye kantin desteği, 105.820 çocuğa bayram harçlığı, 4.386 öğrenciye YKS ve KPSS ücreti olarak sınav desteği, 131.096 öğrenciye abonman desteği, 5.791 öğrenciye servis desteği, 201.206 aileye genel ihtiyaç desteği ödemesi sağlanmıştır (Ankara Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2023).

İstanbul Büyükşehir Belediyesinin yapmış olduğu ayni ve nakdi yardımlar şu şekildedir; 14.989 kişiye yeni doğan destek paketi verilmiş, 353.864 aileye sosyal destek amaçlı destek verilmiş, 147.250 kişiye gıda-hijyen kolisi desteği sağlanmış, 136.719 kişiye hijyen desteği verilmiş, 8.682 çiftte evlilik desteği verilmiş, 823.000 kişiye beslenme desteği verilmiş, 156.332 çocuğa halk süt desteği verilmiş, 1.501 haneye eşya desteği verilmiş, 83.162 öğrenciye 'sen oku diye' eğitim desteği verilmiştir (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2023).

İzmir Büyükşehir Belediyesinin yapmış olduğu ayni ve nakdi yardımlar şu şekildedir; Ramazan ve Kurban bayramında toplamda yaklaşık 150.000 kişiye destek sağlanmış, 20.139 öğrenciye beslenme desteği sağlanmış, 13.577 üniversite öğrencisine eğitim desteği sağlanmış, Doğal afetlerden etkilenen toplam 1.209 kişiye destek sağlanmış, acil ihtiyaçlı 20.612 kişiye nakdi destek sağlanmış, 79.403 parça giyim, 6.500 adet ev eşyası, 19.295 çuval yakacak, 56.087 adet bebek bezi/ bebek maması, 33.411 adet hijyen paketi desteğinde bulunulmuştur. 903 adet gıda paketi dağıtımı yapılmış, 0-5 yaş arası çocuğu olan 6.294 haneye 10 binişlik ulaşım desteği verilmiştir. İhtiyaç sahibi ve engelli hastalara 204.780 adet hasta bezi, 206 adet hasta yatağı, 41 adet havalı yatak, 82 çift akü desteği yapılmıştır. 75.854 kişiye ayni yardım sağlanmıştır (İzmir Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2023).

Görüldüğü üzere ayni ve nakdi yardımlar türünde Büyükşehir Belediyeleri'nin kentsel yoksullukla mücadeleden çok birbirleri ile yarışma durumu içerisinde olduğu gözlenmektedir. Bu kaniya 2023 yılı faaliyet raporları dışında önceki yıllarda

yayınlanan faaliyet raporları çerçevesinde varılmaktadır. Önceki yıllardaki aynı ve nakdi yardımlar birbiri ile benzer hatta eş değer bir içeriğe sahiptir.

Sosyal Kart Uygulaması

Bu uygulama nispeten aynı ve nakdi yardımlar kategorisinde değerlendirilebilir. Ancak sosyal kart uygulaması her Büyükşehir Belediyesi'nde uygulanmamaktadır. Sosyal kart uygulamasının ismi belediyeden belediyeye değişiklik gösterdiği görülmektedir. Sosyal kart kapsamında hanehalkı büyüklüğüne göre belirli bir miktar ücret bulunmakta ve ihtiyaç sahipleri bu kart aracılığı ile temel ihtiyaçlarını karşılamaktadır.

Ankara Büyükşehir Belediyesi'nde ihtiyaç sahiplerine aynı ve nakdi yardım sağlayabilmek adına “Başkent Kart” çıkartılmıştır. Yukarıda belirtilen aynı ve nakdi yardımları çoğu kart üzerinden verilmektedir. Ayrıca 42.671 kişiye “Başkent Çiftçi” Kartı dağıtılmış böylece mazot, fide, gübre vs. destekleri verilmiştir (Ankara Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2023).

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nde 231.354 aile “Sosyal Yardım İstanbulkart” ile gıda ihtiyaçlarını karşılama imkânı verilmiştir (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2023).

İzmir Büyükşehir Belediyesi ise ihtiyaç sahibi kişilere 60.000 adet eğitim kartı vermiş yine 0-5 yaş arası çocuğu olan 6.294 haneye 10 binişlik ulaşım kartı sağlamıştır (İzmir Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2023).

Yoksulluk ile mücadele bakımından değerlendirildiğinde ise sosyal kart, içerisindeki nakdi miktarın; ihtiyaç sahibi, refah düzeyi düşük vatandaşların günlük kalori ihtiyacını karşılamaya yetecek düzeyde olması gerekmektedir. Günlük kalori miktarını karşılamayacak düzeyde ise gereksiz israfa yol açabilecek bir uygulamaya dönüşebilir.

Sosyal Yardım Merkezleri

Sosyal yardım merkezleri; “Sevgi Evi”, “Hayır Çarşısı”, “Sosyal Market”, “Gıda Bankası”, “Yardım Mağazası”, “Giyim Mağazası” gibi çeşitli projeler altında yoksul ve muhtaç vatandaşların ihtiyaçlarını karşılayabileceği birimlerdir. Yardım merkezleri; gıda, giyim, ev eşyası alanlarında yardımlarda bulunduğu gözlenmektedir. Vatandaşların kullanmadıkları giyim ve eşyaları ihtiyaç sahiplerine dağıtılmaktadır.

Sosyal yardım merkezleri kentlerde yoksunluk içinde yaşayan vatandaşlar için müspet bir uygulamadır. Bu uygulama “veren eli alan elin görmemesi” anlayışı kapsamında gerçekleştirildiğinden yoksul ve muhtaç kişilerin onur ve haysiyeti açısından da önemli

bir yer edinmektedir. Üç Büyükşehir Belediyesi'nin faaliyet raporlarında sosyal yardım merkezi adı altında bir uygulaması bulunmamaktadır.

Aşevleri-Ramazan Çadırı-İkram Çeşmesi Uygulamaları

Aşevleri Türkiye'de uzun bir tarihi geçmişe sahip sosyal yardım alanında hizmet veren birimlerdir. Aşevleri özellikle yaşlı ve engelli ihtiyaç sahipleri vatandaşlar için günlük sıcak yemek gereksinimlerini karşılamaları bakımından önemli hizmetlerde bulunmaktadır. Aşevleri uygulaması Büyükşehir Belediyeleri'nde sosyal yardım ve hizmetler alanında yoksullukla mücadele kapsamında yer almaktadır.

Ramazan çadırı uygulaması ise yine BŞB tarafından sosyal yardım ve hizmetler kapsamında faaliyet raporlarında belirtilmiştir. Bu uygulamanın sosyal belediyecilik anlayışı adı altında yoksullukla mücadele kapsamında ilişkilendirilmesi yerine sosyal sorumluluk çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bu kapsamda Ankara Büyükşehir Belediyesi'nde 1 milyonu aşkın kişiye sıcak yemek yardımı yapılmıştır (Ankara Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2023).

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nde aşevi araçları, yılda yaklaşık 9,5 milyon kişiye sıcak yemek imkânı sağlamaktadır. 9 adet kent lokantası açılmıştır (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2023).

İzmir Büyükşehir Belediyesi'nde 4.143.872 kişiye yemek dağıtımı sağlanmıştır. Yine etkinlikler kapsamında 510.142 kişilik ikramlık ve kahvaltılık, 93.423 kişilik kumanya, 870.920 adet pide ve ayran, 70.200 kişiye çorba dağıtılmıştır (İzmir Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2023).

Barınma Evi Hizmeti

Yoksul, muhtaç, kimsesiz ve kalacak yerleri olmayan vatandaşlara belirli süreler dâhilinde barınma hizmeti verilmektedir. Bu kapsamda Ankara Büyükşehir Belediyesi, barınma yeri ve maddi imkânı olmayan, geçici süreyle hasta refakatçisi veya hasta olarak ikamet eden yoksul, muhtaç ve dar gelirli bireyler ile ailelerine, varsa çocuklarıyla birlikte, kısa süreliğine ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için Şefkat Evleri hizmetini sunmaya başlamıştır. Bu hizmet, söz konusu kişilerin geçici barınma ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla sağlanmaktadır. Bu hizmetten 62.950 vatandaş yararlanmıştır (Ankara Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2023).

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nde geçici barınma merkezinde kalacak yeri olmayan 1.223 kişiye ihtiyaçların giderilmesi için 7.461 hizmet sunulmuştur (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2023).

İzmir Büyükşehir Belediyesi'nde 250 kişiye konuk evinde barınma desteği sağlanmış, 822 kişiye anlaşmalı otellerde barınma desteği sağlanmıştır (İzmir Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2023).

Evde Sağlık ve Bakım Hizmetleri

Bu uygulama ile dar gelirli, muhtaç, yaşlı ve engelli vatandaşlar kendi hanelerinde sağlık hizmetleri verilmektedir. Ayrıca yine muhtaç, yaşlı ve engelli ihtiyaç sahibi vatandaşların kişisel bakım ve ev temizliği de sağlanmaktadır.

Ankara Büyükşehir Belediyesi'nde 30.5366 engelli vatandaşa evde bakım ve temizlik hizmeti verilmiştir (Ankara Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2023).

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nde 7 adet evde bakım ünitesi ile 20.370 kişiye sağlık, refakat, temizlik gibi hizmetler sunulmuştur (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2023).

İzmir Büyükşehir Belediyesi'nde 2023 yılında 7.316 vatandaşa toplamda 24.321 evde bakım hizmeti verilmiştir (İzmir Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2023).

Meslek Edindirme ve Beceri Kazandırma Kursları

Meslek edindirme kursları kentsel yoksulluğu azaltmaya yönelik faaliyetlerden en önemli ve uzun vadede çözüm getirebilen uygulamalar olarak gösterilebilir. Meslek edindirme kurslarında verilen eğitimler sonrası dar gelirli, yoksunluk içinde yaşayan bireylerin düzenli olarak istihdama katılımı sağlanabilir.

Ankara Büyükşehir Belediyesi'nde Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği içerisinde faaliyetlerini sürdüren BELMEK' le 2023 yılında 6 merkezde ve 58 kurs yerinde, makine nakışı, el nakışı, iğne oyası, sim sırma, şiş, tel kırma, dantel anglez, mefruşat, giyim, yorganlama, patchwork, ahşap boyama, kumaş boyama, tezhip-hat, ipek pentur, minyatür, seramik, ebru, çini, mozaik, rölyef, ahşap rölyef, takı tasarımı, gümüş işlemeciliği, el örgücülüğü, turistik el sanatları, ev ekonomisi (yemek), resim, kilim alanında 31 branşta 25.899 kursiyere el becerisi ve meslek edindirme kursu verilmiştir. Gazi Üniversitesi işbirliği ile sürdürülen BELTEK (Belediye Teknik Eğitim Kursları)'ten 4147 kişi mezun olmuştur (Ankara Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2023).

Ankara Büyükşehir Belediyesince kurulan Kariyer Merkezi, iş arayan vatandaşlara yönelik önemli bir destek sunmaktadır. Merkez, kariyer planlama, CV hazırlama, meslek edinme, iş arama kanallarının etkin kullanımı ve mülakat süreçlerine dair nitelikli danışmanlık hizmetleri sağlayarak iş arayanlar ile işverenler arasında bir köprü işlevi görmektedir. 2023 yılı sonuna kadar, Kariyer Merkezi'ne başvuran 15.285 vatandaş, uzman ekiplerin yönlendirmesiyle firmaların ihtiyaçlarına göre iş pozisyonlarına yerleştirilmiş ve bu kişilerin 10.225'i evrak teslim sürecine girmiştir. Ayrıca 1.533 vatandaşın istihdamı sağlanmış ve SGK girişi yapılmıştır. Bu süreç, hem iş arayanlara hem de işverenlere değerli fırsatlar yaratmakta ve iş gücü piyasasında önemli bir rol oynamaktadır (Ankara Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2023).

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nde 2022-2023 eğitim-öğretim döneminde 38 ilçede, 163 Eğitim Merkezi (148 Eğitim merkezi + 15 İş Birliği Kurumunda) 933 programda toplam 158.831 kesin kayıtlı katılımcıya yüz yüze eğitim verilmiştir. 2022-2023 eğitim-öğretim döneminde Enstitü İstanbul İSMEK bünyesinde toplamda 1.206 (Yüz Yüze + Uzaktan) programda 722.278 kişiye eğitim verilmiştir. 2016 yılında 42.670 engelli vatandaşa mesleki ve kişisel gelişim hizmeti verilmiştir. 2022-2023 eğitim-öğretim döneminde 4 hastane, 2 darülaceze, 2 ÖZGEM, 1 ceza infaz kurumu olmak üzere toplam 9 merkezde dezavantajlı gruplara yönelik eğitimler verilmiştir. Meslek edindirme kurslarında eğitim verilen programlar şu şekildedir; Bilişim Teknolojileri Okulu, Dil Okulu Fırıncılık ve Pastacılık Okulu, Mutfak Sanatları Okulu, Çolpan İlhan Moda Okulu, Güzellik ve Saç Bakım Hizmetleri Okulu, Muhasebe ve Finansman Okulu, Grafik ve Teknik Tasarım Okulu, İletişim ve Kişisel Gelişim Okulu, Müzik ve Gösteri Sanatları Okulu, Çocuk Gelişimi Okulu, Türk-İslam Sanatları İhtisas Okulu İklimlendirme Okulu şeklinde belirtilmiştir (İstanbul Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2023).

İzmir Büyükşehir Belediyesi'nde 9.159 kişiye meslek edindirme kursu hizmeti sağlanmıştır. Giyim üretim teknolojisi, Gıda teknolojileri, grafik tasarım - reklamcılık, güzellik ve saç bakım hizmetleri, metalurji teknolojisi, makine teknolojisi, metal teknolojisi, muhasebe ve finansman, otomotiv teknolojisi programları öne çıkmaktadır. Sektör ihtiyacı doğrultusunda barista, protez tırnak, pastacı çırağı, bilgisayarda kalıp hazırlama, dijital pazarlama ve veri giriş elemanı branşlarında da kurs açılmıştır (İzmir Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2023).

Yine “Geleceğini Kuran Genç Kadınlar Projesi” kapsamında otomotiv başlığında kaynakçı, elektrikçi, onarımcı ve yağ filtresi değiştirme alanlarında kurslar açılmış ve kurs sonrası 15 kişi istihdam edilmiştir (İzmir Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2023).

İzmir Büyükşehir Belediyesi İstihdamı Geliştirme ve Destekleme Birimi, www.kariyerimiz.com.tr sitesiyle iş arayanları ve işverenleri bir araya getirmiştir. Ekim 2023'te faaliyete geçen bu platform, iş arayan vatandaşları işverenlerle buluşturarak istihdamı artırmayı hedeflemektedir. Platforma 203 firma üye olmuş ve üzerinde 183 aktif iş ilanı paylaşılmıştır. 4.681 kişi iş arayan olarak özgeçmiş oluştururken, 7.271 kişi ilanlara başvuru yapmıştır. Açılan ilanlar üzerinden yapılan eşleşmelerle, şu ana kadar 16 kişinin istihdamı sağlanmıştır. Bu platform, iş arayanlar için önemli bir fırsat sunarken, firmalar için de uygun adaylara ulaşmayı kolaylaştırmaktadır (İzmir Büyükşehir Belediyesi Faaliyet Raporu, 2023).

İncelenen faaliyet raporlarında Ankara Büyükşehir Belediyesi; “Kapsayıcı Ve Üretken Ankara Duyarlı” ve “Kapsayıcı Hizmetler” stratejik hedefler doğrultusunda, İstanbul Büyükşehir Belediyesi; “Üreten İstanbul” ve “Paylaşan İstanbul” stratejik hedefler doğrultusunda ve İzmir Büyükşehir Belediyesi ise “İzmirlileri Kendilerine Dair Kararlara Katabilmek, Kararları Şeffaf ve Denetlenebilir Hale Kavuşturmak ve Kent Hakkı ve Aidiyetini İzmir Kültürünün Ayrılmaz Bir Parçası Haline Getirmek” stratejik hedefler başlığı altında sosyal belediyecilik anlayışı çerçevesinde kentlerde yaşanan yoksulluğu azaltmaya yönelik sosyal yardım ve hizmetlerde bulunmaktadır. Sağlanan yardım ve hizmetler karşılaştırıldığında en önemli yatırımlar ayni ve nakdi hizmet kapsamında yapıldığı görülmektedir.

Üç Büyükşehir Belediyesi’nde yapılan sosyal yardım ve hizmetler bu şekilde iken üç Büyükşehir Belediyesi’nin yoksulluk oranları incelemek gerekmektedir. Tablo 16’ da Ankara, İstanbul ve İzmir Büyükşehir Belediyelerinin 2019-2023 yıllarını içerir yoksulluk oranları verilmiştir. Buna göre 2020 yılında bir önceki yıla göre üç Büyükşehir Belediyesi’ nin yoksulluk oranları yükselmiş, bunun nedeninin Covid-19 salgısının etkileri olduğu söylenebilir. 2022 yılında yoksulluk oranı Ankara’ da % 17,2, İstanbul’ da % 18,1 ve İzmir’ de % 21,3 oranında olduğu görülmektedir. 2023 yılında yoksulluk oranı Ankara’da % 18,6 oranına, İstanbul’da % 21,8 oranına yükselmiştir. İzmir’de ise % 20,7 seviyesine düşmüştür.

İller- Yıllar	2019	2020	2021	2022	2023
Ankara	% 17,1	% 19,6	% 17,4	% 17,2	% 18,6
İstanbul	% 17,7	% 19,2	% 19,6	% 18,1	% 21,8
İzmir	% 19,8	% 20,3	% 19,5	% 21,3	% 20,7

Tablo 16: Eşdeğer hanehalkı kullanılabılır fert gelirine göre yoksulluk oranları
(Medyan gelirin %60'ına göre)

Kaynak: <https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/tabloyilSutunGetir.do?durum=yillariGetir&menuNo=415&altMenuGoster=0&tabloNo=282> Erişim Tarihi: 03/11/2024)

Üç Büyükşehir Belediyesi'nde yoksulluk oranları yıllar arasında artış azalış gösterse de genel olarak artış eğiliminde olduğu görülmektedir.

3.3. Faaliyet Raporlarında Yer Alan Sosyal Yardım ve Hizmetler İçin Çözüm Önerileri

Belediyeler tarafından verilen ayni ve nakdi yardımlar, kent çevresinde ve içerisinde yardıma ihtiyaç duyan, muhtaç, kimsesiz kesimlere destek sağlamak amacıyla yapılan önemli bir sosyal hizmettir. Ancak, bu yardımların etkinliği, verimliliği ve sürdürülebilirliği için bazı çözüm önerileri geliştirilebilir. Bunları aşağıdaki gibi açıklamak uygun olacaktır:

- Yardımların daha etkin bir şekilde dağıtılabilmesi için öncelikle gerçek ihtiyaç sahiplerinin belirlenmesi gerekir. Belediyeler günümüzde artan Teknolojik gelişmelerden yazılımlardan yararlanarak, sosyal hizmetler alanında dijital sistemler kurabilir, gerçek ihtiyaç sahibi bireyleri ve aileleri tespit edebilir. Böylece, yardımların doğrudan ihtiyacı olanlara ulaşması sağlanır.
- İhtiyaç sahiplerinin ihtiyaçları zaman içinde değişebilir. Bu nedenle, yapılan yardımlar sürekli olarak güncellenen bir ihtiyaç analiziyle yapılmalıdır.
- Belediyeler, yerel düzeydeki sivil toplum kuruluşları, özel sektör ve diğer kamu kurumlarıyla iş birliği yaparak, kaynakların daha verimli kullanılmasını sağlayabilir. Örneğin, sosyal yardımların dağıtımını tek bir çatı altında koordine edilirse, her alandaki kaynak israfı engellenebilir. Bunun için Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemini hayata geçirmiş ancak herhangi bir belediyenin sisteme entegre olmadığı görülmüştür.

- İhtiyaç sahiplerine ulaşmada ve kaynakların verimli bir şekilde kullanılmasında Mahalle muhtarları ile sürekli bir koordine içinde olunması gerekmektedir. Böylelikle Yapılacak yardımların gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaşmasını sağlayacak, ihtiyaç sahiplerinin durumunun takip edilmesi kolaylaşabilir.
- Yardımların dağıtımı için belediyeler arasında, diğer kamu kurumlarıyla ve STK'larla düzenli bilgi paylaşımı sağlanmalı. Bu, aynı kişiye birden fazla yardım yapılmasını engeller.
- Yardım alan kişilere, aldıkları yardımlar hakkında geri bildirim verebilecekleri mekanizmalar sağlanmalı. Ayrıca, bu yardımların doğru hedeflere ulaşp ulaşmadığı denetlenmeli. Bu kapsamda yukarıda bahsedilen teknolojik yazılımlar veya dijital sistemler yararlanmak veya bölgede aktif bulunan STK'lar ile mahalle muhtarları ile sürekli iş birliği halinde olunmalıdır.
- Belediyeler, özel sektördeki şirketlerle işbirliği yaparak aynı yardımları (örneğin, gıda, giyecek, ilaç) artırabilir veya nakdi yardımların etkinliğini arttırabilir. Belediyeler, toplumsal dayanışmayı teşvik etmek amacıyla bağış ve sponsor programları geliştirebilir. Bu programlar, yardım miktarını artırabilir ve farklı kesimlerin bu yardımlara katkı sağlamasını teşvik edebilir. Bu kapsamda belediyeleri STK lar ile sürekli koordine içinde olması gerekmektedir. İhtiyaç sahiplerine daha hızlı ulaşmada STK önemli yapılanmalardır.

Belediyelerin aynı ve nakdi yardımlarının etkinliğini arttırmak için dijital altyapı, şeffaflık, sürdürülebilirlik ve toplumsal katılım gibi unsurların ön planda tutulması önemlidir. Yardımların sadece geçici bir çözüm olmaktan çıkıp, uzun vadeli kalkınma hedefleri doğrultusunda sosyal hizmetlere dönüşmesi, toplumsal refahın artırılmasına katkı sağlayacaktır.

Belediyelerin sosyal kart uygulamaları, genellikle dar gelirli vatandaşların temel ihtiyaçlarını karşılamalarına yardımcı olmak amacıyla geliştirilir. Aslında kart uygulaması aynı ve nakdi yardımlar içinde sayılmaktadır. Bu uygulama ile sosyal yardımların etkin ve şeffaf bir şekilde dağıtılmasını sağlamak, bireylerin refahını arttırmak ve kaynakların doğru kullanılmasını temin etmek önemlidir. Belediyeler için sosyal kart uygulaması kapsamında birkaç çözüm önerisi sunulabilir:

- Yardım almak için başvuru sürecinin basitleştirilmesi özellikle Yaşlılar, engelliler veya teknoloji kullanımı düşük olan bireyler için başvuru süreçlerinin kolaylaştırılması önemlidir.
- Yardım başvurularının kriterleri açık bir şekilde duyurulmalı, başvuru sahiplerinin hangi şartlara göre destek aldıkları netleştirilmeli, gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaşılmalıdır.
- Kart kullanıcıları harcama bilgilerini anlık olarak dijital uygulamalar üzerinden takip edebilir, böylece yanlış ihtiyaç dışı kullanımların önüne geçilebilir. Ayrıca yardımların doğru hedeflere ulaşp ulaşmadığı kontrol edilebilir.
- Depremler, sel gibi kriz dönemlerinde, sosyal kart sistemini hızla devreye sokarak acil yardımların daha hızlı ve etkili bir şekilde dağıtılmasını sağlayacak bir altyapı oluşturulabilir.

Belediyelerin sosyal kart uygulamaları, toplumsal refahı artırmak ve kaynakları daha etkin bir şekilde dağıtmak için önemli bir araçtır. Uygulamanın şeffaf, erişilebilir ve vatandaşların yaşam kalitesini yükseltecek şekilde olması hem belediyelerin sosyal yardım ve hizmet sorumluluklarını yerine getirmelerine hem de kentsel yoksullukla mücadelede yardımcı olacaktır.

Yoksullukla mücadele için kurulan aşevleri, temel gıda ihtiyacını karşılamak ve toplumsal dayanışmayı artırmak amacıyla önemli bir rol oynamaktadır. Ancak bu aşevlerinin sürdürülebilirliği ve etkinliği artırılabilir. İşte aşevleri projelerine yönelik bazı çözüm önerileri:

- Aşevlerinin faaliyetlerini sürdürebilmesi için gönüllülerin desteği büyük önem taşır. Gönüllülerin yemek yapma, dağıtım, hijyen, temizlik gibi alanlarda yardımcı olması, maliyetleri düşürür toplumsal dayanışmayı güçlendirir ve sosyal dışlanmanın önüne geçebilir.
- Aşevleri, yerel tarım üreticileri, gıda tedarikçileri işbirliği yaparak taze, organik ve ekonomik gıda temin edebilir. Yerel ürünlerin kullanılması hem yerel ekonomiyi destekler hem de kırsal kesime destek olur.

Kentsel yoksullukla mücadele kapsamında faaliyet gösteren aşevleri ile ihtiyaç sahibi, yoksul kişilerin günlük alması gereken kalori miktarını karşılamaktadır. Bunun yanı sıra kırsal kesimdeki üreticiler ile iş birliği yapılarak yerel kalkınmaya katkıda bulunabilir.

Belediyelerin verdiği barınma evi hizmeti, genellikle dar gelirli vatandaşlar için önemli bir destek sunar. Ancak bu hizmetin etkinliğini artırmak ve mevcut zorlukları aşmak adına bazı çözüm önerileri aşağıda sıralanmıştır:

- Belediyeler, barınma evlerine başvuran kişilerin demografik ve ekonomik durumlarını düzenli olarak analiz etme imkânı bulabilir ve yapılacak yardımları gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaşmasını sağlayabilir.
- Barınma evlerinin yanı sıra taşınabilir barınma ünitelerini kurulabilir ve gerektiğinde başka alanlara taşınabilir. Böylelikle barınma problemini daha verimli bir şekilde çözebilir.
- Barınma evleri, sadece fiziksel bir yer olarak görülmemeli aynı zamanda psikolojik destek sunacak mekânlar olmalıdır. Psiko-sosyal hizmetler, maddi sıkıntılar nedeniyle stres altında olan bireylerin iyileşmesine yardımcı olabilir.
- Barınma evlerinde kalan bireylerin yaşam becerilerini geliştirebileceği, mesleki eğitim alabileceği programlar düzenlenebilir.
- Belediyeler, sivil toplum kuruluşları (STK'lar) ve sosyal hizmet alanında faaliyet gösteren kuruluşlarla işbirliği yaparak, barınma evlerine eğitim, gıda yardımı, psikolojik destek gibi ek hizmetler sunabilir. Böylelikle sosyal yardım ve hizmetlere daha fazla kaynak yaratabilir.
- Kent çevresinde veya içerisinde Kullanılmayan kamu alanları ve binaları barınma evlerine dönüştürülebilir. Bu tür dönüşümler, maliyetleri düşürürken, barınma sorununa çözüm olabilir.
- Barınma evleri uygulamasının ileriki seviyeye taşımak amaçlı düşük gelirli gruplar için uygun fiyatlı ve kaliteli konutlar sağlanabilir. Belediye, kamu-özel sektör işbirlikleri ile sosyal konut projeleri geliştirebilir.

Belediyelerin meslek edindirme ve beceri kazandırma kursları, toplumsal kalkınma, iş gücü piyasasında nitelikli eleman yetiştirilmesi ve bireylerin ekonomik özgürlüğünü kazanması açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu tür kursların etkinliğini artırmak için birkaç çözüm önerisi sunulabilir:

- Kursların içeriği, bölgedeki iş gücü talebine uygun olmalıdır. Belediyeler, yerel iş gücü piyasasını değerlendirerek, hangi mesleklerin daha fazla talep gördüğünü ve hangi becerilerin gelişmesi gerektiğini belirlemelidir.

- İşverenlerle iş birliği yaparak, kursiyerlerin mezuniyet sonrası iş bulma şanslarını artıracak alanlarda eğitim verilmesi sağlanmalıdır.
- Kurslar, kadınlar, engelliler, gençler ve dezavantajlı gruplar gibi toplumun her kesimine hitap etmelidir.
- Meslek edindirme kurslarında teorik ve pratik eğitimler de verilmelidir. Kursiyerlerin becerilerini verimliliğini ve liyakatini geliştirmelerine yardımcı olur.
- Teknolojinin hızla geliştiği günümüzde, belediyeler dijital eğitim platformları sunarak kursları daha erişilebilir hale getirebilir.
- Gelişen teknoloji çağına uygun Dijital becerilerin öğretilmesi de önemlidir; bilgisayar kullanımı, yazılım geliştirme ve dijital pazarlama gibi beceriler iş gücü piyasasında önemli bir yer tutmaktadır.
- Belediyeler, kursları tamamlayanlara iş garantisi sağlayan programlar düzenleyebilir. İşverenlerle iş birliği yaparak kursiyerlere iş başvurusu kolaylıkları tanınabilir.
- Kursiyerlerin kendi işlerini kurabilmeleri için rehberlik sağlanabilir ve girişimcilik desteği verilebilir.
- Belediyeler, yerel işletmeler ve sektör profesyonelleri ile ortak projeler geliştirebilir. Bu sayede, kursiyerler gerçek iş ortamında beceri kazanabilir ve işletmelerin ihtiyaç duyduğu nitelikli elemanlar yetiştirilebilir.

SONUÇ

Yoksulluk, uzun bir tarihsel geçmişe sahip çözülemeyen bir olgudur. Yüzyıllar boyunca toplumların karşı karşıya kaldığı ve onları bir şeylerden mahrum bırakan bu olgu günümüzde de etkisini sürdürmektedir. Yoksulluk geçmiş dönemlerde sefalet içinde yaşama, açlık ve maddi imkansızlık kavramları üzerinden tanımlanabilirken, bugünlerde ise günümüz dünyasının içinde olduğu küresel çağ nedeniyle spesifik bir tanımlama yapılamamaktadır.

Küreselleşme, etkisini her alanda hissettirdiği gibi yoksulluk kavramı üzerinde de kendini göstermiştir. Küresel etki yoksulluğun çeşitlenmesine ve farklı boyutlarda algılanmasına neden olmuştur. Bu bağlamda; mutlak bakımdan günlük 2400 kalorinin altında kalınması durumunun yanı sıra, günümüzde bireylerin düzenli gelirleri olmasına rağmen toplumda belirli bir refah seviyesinin altında olmaları nedeniyle göreceli yoksul kategorisine girmeleri yoksulluğun çeşitliliğini ortaya koymaktadır. Toplumda ise yoksulluk içinde yaşayan bireylere yönelik olumsuz bir algının oluşması sonucunda bu bireylerin toplumsal dışlanmaya maruz kaldığı görülmüştür. Bu bakımdan yoksulluk kavramına günlük kalori ihtiyacının karşılanamaması, refah seviyesinin altında kalınması dışında, toplumsal dışlanma kavramı da eklenerek önüne “yeni” ibaresi gelmiş ve farklı bir boyuta dönüşmüştür.

Yoksulluk olgusu içerisinde en önemli kavramlardan biri olarak yoksulluk kültürü gösterilebilir. Aslında yoksulluk kültürü bir kavram olmasından ziyade zamanla oluşan bir süreç olarak nitelendirilebilir. Yoksulluk kültürü bireylerin yaşamış oldukları yoksulluğun belirli bir süre sonra alışkanlık haline dönüşmesi ve bunu kendinden sonra gelenlere aktarması olarak belirtilebilir. Bireylerde bir yoksulluk kültürünün oluşmasının temel nedeni yoksullukla mücadele kapsamında düzenli olarak yapılan yardımlardan kaynaklandığı söylenebilir. Devlet, sivil toplum kuruluşları, vakıflar vb. kurum veya kuruluşlar tarafından yapılan yardımlar zamanla bireylerde bir rahatlığın oluşmasına ve buna bağlı olarak yoksulluğu benimsemelerine neden olabilmektedir. Bu konuda ilgili birimler yoksulluğu azaltmaya yönelik faaliyetler arasındaki sosyal yardımları belirli bir seviyede tutup, daha çok eğitim ve istihdam olanakları konusunda bireyleri harekete geçirici projeler geliştirmelidir. Bu konuyla ilgili ülkemizde Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının başlatmış olduğu proje örnek gösterilebilir. “300 Koyun” projesi kapsamında kırsal kesimden göçlerin engellenmesi, yoksullukla

mücadele için önemli ve uzun vadeli bir adım atılması ve yoksulluk kültürünün oluşmasının önüne geçilmesi bakımından olumlu bir uygulama olduğu söylenebilir. Bu projeler gibi daha birçok projenin geliştirilmesi gerekmektedir

Yoksulluk kavramı kırsal ve kentsel olarak mekânsal farklılık göstermektedir. Kırsal kesimde istihdam olanaklarının yetersiz olması kır nüfusunu yoksulluğa itmiştir. Bunun sonucunda kentlerdeki imkânlardan yararlanmak, kentlerde çeşitli istihdam olanaklarından faydalanmak ve refah, kaliteli bir yaşam sürdürmek isteyen kesim kentlere doğru göç etmiştir. Büyük bir göç dalgası karşısında hazırlıksız yakalanan kentlerde hem plansız bir kentleşmenin olduğu hem de kentsel yoksulluğun yaşanmaya başladığı görülebilir. Göç sonrası kent çeperinde oluşan gecekondulaşma kentsel yoksulluğun başlangıç noktası olarak gösterilebilir. Gecekondu alanları eğitim, sağlık, güvenlik, altyapı gibi temel hizmetlerden mahrum kalması ve bu alanlarda yaşayanların kentin yanı başında olmasına rağmen kent imkânlarından faydalanamaması, yaşam standartlarının kalitesizleşmesi kentsel yoksulluğun oluşumunda rol oynayan faktörler olarak değerlendirilebilir.

Kentsel yoksulluğun, yoksulluk literatürüne “nöbetleşe yoksulluk” adında yeni bir kavram kazandırdığı söylenebilir. Kentlere göç eden yoksul kesim kent çevresinde herhangi bir konuma yerleşmiş ve sonrasında gelişen arsa spekülasyonları nedeniyle bu alanların değerlenmesi göç eden yoksul kesimin zenginleşmesine neden olmuştur. Zenginleşen kesim daha sonra kentlere gelen bir başka yoksul kesime arsa temini, kira vb. olanaklar sunmuş ve bu kesimden maddi kazanç sağlamaya başlamıştır. Böylece “nöbetleşe yoksulluk” adı altında bir döngünün başladığı görülmektedir.

Kentsel yoksulluk dünyanın her yerinde görüldüğü gibi Türkiye’de de önemli bir sorun teşkil etmektedir. Türkiye’de kendini gösteren kentsel yoksulluk hızlı ve plansız bir kentleşmenin sonucu olarak değerlendirilebilir. Türkiye’de 1950 yılı ve sonrası kentleşme tarihi için bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. 1950 yılından sonra kırsal alandan kentlere yapılan göçler Türkiye’de hızlı ve plansız kentleşmenin temel nedenini oluşturmaktadır. Göçler sonrası kentlerde yasak yapılaşma oluşmuş, önemli bir ölçüde nüfus artışı yaşanmış buna bağlı olarak istihdam olanakları kısıtlanmış ve yoksulluğun yaşanması kaçınılmaz olmuştur.

Türkiye’de siyasi istikrarın sağlanamamasından kaynaklı kentsel yoksullukla mücadelede de istikrarlı bir plan uygulamamıştır. Dönemin mevcut hükümetlerinin

darbeler ve muhtıralar nedeniyle görev sürelerinin kısa oluşu her alanda olduğu gibi yoksulluk kapsamında da birtakım uygulamaların hayata geçirilememesine neden olmuştur. Kentsel yoksulluk günümüzde geçmiş yıllara oranla daha düşük seviyelerde seyretmektedir. Bunun nedeni siyasi istikrarın sağlanmış olmasıdır. Ancak son dönemlerde yaşanan darbe girişimi, pandemi, ekonomik kriz gibi süreçler yoksulluğun artmasına neden olmuştur.

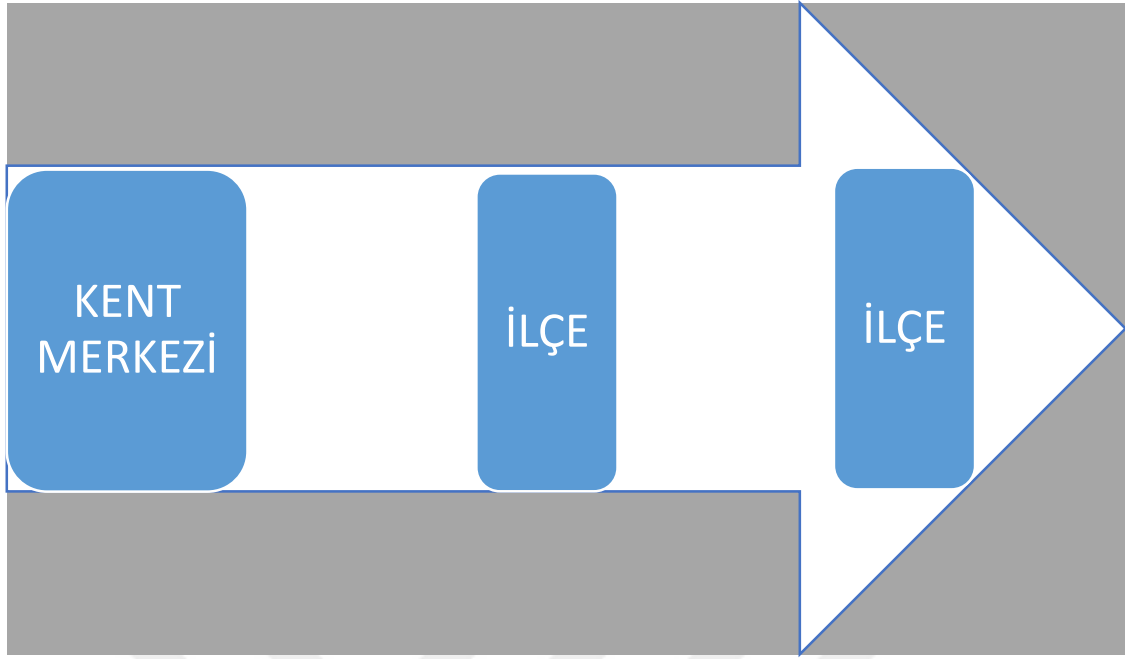
Yoksulluğun artması ile birlikte merkezi yönetimin yetişemediği uzak kaldığı alanlarda yerel yönetimlere önemli görevler düşmektedir. Büyük kentlerde Büyükşehir Belediyeleri kentsel yoksullukla mücadele sorumluluklarını yerine getirmektedir. Bu kapsamda sosyal belediyecilik anlayışı çerçevesinde kentlerde yoksulluğu azaltmaya yönelik stratejiler belirlemekte ve bunları uygulamaktadır. Belirlenen stratejik hedeflerin sonuçları faaliyet raporlarında açıklanmaktadır. Üç Büyükşehir Belediyesinin (Ankara, İstanbul, İzmir) Faaliyet raporlarının incelenmesi konusunda yapılan çalışmada Büyükşehir Belediyelerinin kentsel yoksulluğu azaltmaya yönelik faaliyetleri, kentlerde yoksulluğu ortadan kaldırma ve kentlerde refah seviyesini artırma bakımından yeterli olmadığı sonucuna varılmıştır. Faaliyetler içerisinde yer alan ayni ve nakdi yardımlar içerisinde; gıda kolisi yardımı, yakacak yardımı, eşya yardımı vb. yardımlar ile halk süt, sıcak yemek dağıtımı gibi hizmetler kentlerde yoksulluğu azaltabilecek veya ortadan kaldıracabilecek uygulamaların olmadığı söylenebilir. Yoksullukla mücadele kapsamında en önemli uygulama meslek edindirme kursları olduğu söylenebilir. Meslek edindirme kursları ihtiyaç sahibi, yoksul bireylerin becerilerini geliştirmelerinde ve verimliliğini artırmada önemli bir rol oynamaktadır. Böylece eğitilmiş, bilgili bir bireyin istihdam olanaklarına erişmesi daha mümkün olmaktadır. Fakat incelenen faaliyet raporlarında meslek edindirme kursları programları tabiri caizse hobi programlarına benzer programlar olduğu görülmektedir. Meslek edindirme programları kapsamında hayat şartlarına ve istihdam olanaklarına daha uygun programlar İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin vermiş olduğu kurslar gösterilebilir. İzmir Büyükşehir Belediyesinin kadın istihdamına yönelik vermiş olduğu kaynakçı, elektrikçi, yağ filtresi değiştirme kursları iğne oyası, dantel, şiş kurslarına göre daha kabul edilebilir kurslardır. Büyükşehir Belediyelerinin yapmış oldukları bu faaliyetler daha çok kabul edilmiş bir kentsel yoksulluğu belirli bir seviyede tutmaya yönelik olduğu ifade edilebilir.

İncelenen faaliyet raporlarından yola çıkarak Belediyeler, yoksulluğu tanımlarken, tek bir ölçüte dayalı bir yaklaşım yerine, çok boyutlu bir anlayış benimsedikleri değerlendirilmiştir. Gelir düzeyinin yanı sıra, barınma, eğitim, sağlık, istihdam ve sosyal katılım gibi pek çok ölçütü dikkate alarak, yerel halkın yaşam standartlarını iyileştirmeye yönelik daha kapsamlı politikalar geliştirmeyi amaçlamışlardır. Bu nedenle, belediyelerin yoksulluk tespiti genellikle sosyal hizmetler, kamu sağlık politikaları, eğitim hizmetleri ve ekonomik destek programlarını kapsayan geniş bir çerçeveye dayandığı görülmektedir. Ancak faaliyet raporlarında belirtilen yardımların daha çok iktisadi ölçüt baz alınarak maddi destek anlamında yapıldığı anlaşılmıştır.

İncelen faaliyet raporlarında Büyükşehir Belediyelerinin Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve bakanlığa bağlı diğer kuruluşlar ile yoksullukla mücadelede sosyal yardım ve hizmetler kapsamında herhangi bir iş birliği veya yürütülen ortak projenin olmadığı görülmüştür.

Çalışmanın sivil toplum kuruluşlarının yoksullukla mücadelesi başlığı altında sivil toplum kuruluşlarının yerel yönetimlerle sürekli olarak koordineli ve iş birliği içerisinde olması gerektiği vurgusu yapılmıştır. İncelenen faaliyet raporlarında Büyükşehir Belediyelerinin birçok stratejik hedeflerini gerçekleştirmede STK'lar ile koordine ve iş birliği içerisinde olduğu görülmüştür. Ancak üç Büyükşehir Belediyesinin' de kentsel yoksullukla mücadele kapsamında yapılan sosyal yardım ve hizmetlerde STK'lar ile herhangi bir iş birliğinin veya koordineli bir şekilde yapılan bir projenin olmadığı görülmüştür.

Türkiye'de merkezi yönetim ve yerel yönetimler yoksullukla mücadele kapsamında geneli kapsayan ortak projeler ve modeller geliştirmelidir. Merkezi yönetim kuruluşları ile belediyeler arasında kentsel yoksullukla mücadelede iş birliği içinde ve koordineli çalışmaların yürütülmesi gerekmektedir. Bu projelerin amaçları, kırdan kentlere yapılan göçleri engellemek, çarpık kentleşmenin önüne geçmek ve kentlerde yoksulluğu azaltmaya ve ortadan kaldırmaya yönelik olmalıdır. Bu kapsamda Şekil 2' de verilen model örnek olabilir.

Şekil 2: Kentsel Yoksullukla Mücadelede Kentleşme Modeli Örneği

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 2’ de verilen model şu şekilde değerlendirilebilir;

- Bu modelde temsili bir büyükşehir’in yerleşkesi bulunmaktadır. Kent merkezlerindeki ilk kademe belediyeleri dışında kent merkezlerine belirli mesafelerde bulunan ilçeler konumlandırılmıştır.
- Modelde kent merkezi ile ilçeler arasındaki beyaz alanlar kırsal kesimi oluşturmaktadır.
- Türkiye’de kırsal kesimdeki istihdam kısıtlılığı göçleri tetiklemektedir. Göçler nedeniyle kentlerde plansız bir kentleşme ve sonucunda kentsel yoksulluğun ortaya çıktığı görülmektedir.
- Kırsal kesimde mutlak yoksulluğun yaşanması oldukça düşüktür. Çünkü kırsal kesimde yaşayan bireyler kendi bağ ve bahçesinde sebzesini, meyvesini yetiştirebilir ve bakmakta olduğu küçükbaş veya büyükbaş hayvanı ile hanesinin süt ve süt ürünleri ihtiyacını karşılayabilir. Ya da dayanışma usulü kendinde olmayan bir ürünü komşusundan temin edebilir komşusuna da kendinden bir ürünü buna karşılık verebilir. Kısacası günlük alınması gereken 2400 kalori miktarını sağlayabilir. Bu bakımdan kırsal kesimde yoksulluk daha çok maddi imkânsızlık bakımından oluşmaktadır. Bunun nedeni kırsal kesimdeki iş olanaklarının yeterli olmamasıdır.

- Öncelikle kırsal kesimdeki istihdam olanaklarını arttırmak için kent merkezinde bulunan kamu kurumu, özel kurumlar vb. kuruluşlar kırsal alanlara yani beyaz bölgelere inşa edilmelidir. Kısaca kent merkezleri ile ilçe kent merkezleri arasında kalan kırsal alanlarda hareketlilik ve canlılık getirilmelidir. Bu sayede kent merkezlerindeki yoğunluk azaltılabilir.
- Model üzerinde beyaz alanlara inşa edilen kurumlar o bölgede yaşayan bireyler için hem istihdam olanağı doğurmakta hem de bölge halkının arsalarının değerini arttırmaktadır. Kırsal kesimdeki bir birey herhangi bir kurumda yardımcı hizmetler statüsünde istihdam sağlamış olsa bile belirli bir refah seviyesine ulaşabilir.
- Kırsal kesimde yaşayanların belirli bir refaha ulaşması kentlere göçü engelleyebilir. Böylece kent merkezleri hem yoğun göçe maruz kalmayabilir hem de merkezde bulunan birçok kamu kurum veya özel kurumların neden olduğu yoğunluk, kirlilik azalabilir. Bunun yanı sıra kentlere göçün azalması yasak yapılaşmayı da ortadan kaldırabilir. Bu sayede çarpık kentleşmenin önüne geçilebilir ve planlı, düzenli bir kentleşme sağlanabilir.

Kentsel yoksullukla mücadelede günümüzde yapılan uygulamalar kısa vadeli günü kurtarmak için yapılan işlemlerdir. Bu mücadele kapsamında uzun vadede geliştirilen bir model veya sistem hem kentsel yoksulluğu minimize edebilir hem de sağlıklı bir kentleşmenin kurulmasında ön ayak olabilir.

KAYNAKÇA

- ACAR, F. (2013). Türkiye ekonomisine genel bakış (2001-2013). *ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi*, 1(2), 15-32.
- AÇIKGÖZ, R ve Yusufoglu, Ö.Ş. (2012). Türkiye’de yoksulluk olgusu ve toplumsal yansımaları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 76-117.
- ADAMAN, F. ve Keyder, Ç. (2007). Türkiye’nin büyük kentlerinin gecekondu ve çöküntü mahallelerinde yaşayan yoksulluk ve sosyal dışlanma. *TES-İŞ Dergisi*, 83-89
- ADDİSON, T. ve Giovanni A.C. (2001). Income distribution policies for faster poverty reduction. United Nations University.
- AHMAD, Alia, Hossain, M. ve Bose, M.L. (2005). Inequality in the access to secondary education and rural poverty in bangladesh: an analysis of household and school level Data. https://www.academia.edu/4358112/Inequality_in_the_Access_to_Secondary_Education_and_Rural_Poverty_in_Bangladesh_An_Analysis_of_Household_and_School_Level_Data1 Erişim Tarihi: 07/09/2017.
- ALTABAN, Ö. (1990, 23-24 Kasım). 1960- 1973 Dönemi belediyeçiliğine genel bakış. Türk Belediyeçiliğinde 60 yıl: *Uluslararası Sempozyum: Bildiri ve Tartışmalar*. Ankara Büyükşehir Belediyesi, Ankara.
- ALTUNTEPE, N. (2009). 2008 Küresel krizinin ülkelerin istihdam yapısı üzerine etkilerinin dinamik bir analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 1(1), 129-145.
- AKKAYA, Y. (2002). Göç, yoksulluk ve kentsel şiddet. *TODAİE*, 203-215.
- AKSU, G. (2013). *Kentsel yoksulluk bağlamında mekânsal ayrışma Tokat Sulusokak örneği* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İnönü Üniversitesi.
- AKTAN, C.C. ve Vural, İ. Y. (2002). *Yoksulluk: terminoloji, temel kavramlar ve ölçüm yöntemleri*. Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.
- AKTAN, C.C. ve Şen, H. (2001). Ekonomik kriz: nedenler ve çözüm önerileri [Özel Sayısı]. *Yeni Türkiye Dergisi: Ekonomik Kriz*, 2(42), 1225-1230.
- AKTAN, C.C. ve Özkıvrak, Ö. (2008). *Sosyal refah devleti*, Okutan Yayınları.
- AKYÜZ, N. (2019). *Türkiye ve Almanya’da sosyal hizmet uygulamalarının karşılaştırılması*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Kırıkkale Üniversitesi.
- ARPACIOĞLU, Ö. (2012). *Dünyada ve Türkiye’de yoksulluk ve yoksullukla mücadele* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gaziantep Üniversitesi.

- ARPACIOĞLU, Ö. ve Yıldırım M. (2011). Dünyada ve Türkiye’de yoksulluğun analizi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 60-76.
- ARSLAN, C. (2016). *Türkiye’de yapılan kalkınma planlarındaki kentleşme politikalarının değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ardahan Üniversitesi.
- ARTAN, T. (2011). *Yeni yerel yönetim yapılanmasında sosyal hizmetler; İstanbul örneği* [Yayımlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi.
- APAK, S. (2009). *Küresel kriz ve Türkiye*. http://uvt.ulakbim.gov.tr/uvt/index.php?cwid=9&vtadi=TSOS&c=ebsco&ano=99342_3c2da91e56e340f52b6e16a43d99959e&ErişimTarihi:07/09/2017.
- ATAAY, F. (2001). Türkiye’de kapitalizmin mekansal dönüşümü. *Praktis Dergisi*, 2, 53-96.
- ATEŞ, H. (2009). Sosyal belediyecilik. *Çerçeve Dergisi*, 49, 88-95.
- AYDIN, M. (2008). *Sosyal politika ve yerel yönetimler*. Yedirenk Yayınları.
- AYDOS, E. (2020). *Çankırı sosyal hizmet merkezi’nin uygulamalarını ve yansımalarını “yoksulluk kültürü kuramı” kapsamında değerlendirmek* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Çankırı Karatekin Üniversitesi.
- AYTAÇ, Ö. ve Akdemir İ. O. (2003). *Türkiye’de yeni kentsel yoksulluk süreci*. Yoksulluk II içinde. Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Yayınları.
- BAHAROĞLU, D. ve Kessides C. (2003). *Urban poverty” in macroeconomic and sectoral approaches, world bank*. http://siteresources.worldbank.org/INTPRS1/Resources/3836061205334112622/4418_chap16.pdf Erişim Tarihi: 20/05/2017.
- BAKER, J. (2008). *Urban poverty: a global view*. The World Bank Group.
- BATUMAN, B. (2010). Toplumcu bir belediyecilik modeli: “yeni belediyecilik hareketi” 1973-1977. *Mülkiye Dergisi*, 34(266), 223-241.
- BAYRAMOĞLU, S. (2015). *Toplumcu belediye nam- ı diğer belediye sosyalizmi*, Ankara: Nota Bene Yayınları.
- BEKİ, A. (2008). *Türkiye’de sosyal belediyecilik uygulamaları (Ümraniye belediyesi örneği*”, [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- BİLGE, O. (2009). *Ekonomik krizlerin yoksulluk üzerine etkileri* [Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi]. T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.

- BOZAN, M. (2011). Yoksulluk algısına farklı bir bakış. Kunduracı, N.F., Bilge O., Kaya E., İncedal S. (Ed.), *Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu Deneyimler ve Yeni Fikirler Bildiriler Kitabı* içinde (2. Baskı), Ankara: SYDGM Yayınları,
- BOZKURT, N. (2007). İbrahim hakkı (paşa)'nın 1877 tarihli darsa'âdet belediye kanunu'na dâir lâyihası. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (18), 1-18.
- BUĞRA, A. ve Keyder Ç. (2003). *Yeni yoksulluk ve Türkiye'nin değişen refah rejimi*. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı için Hazırlanmış Proje Raporu. <https://www.undp.org/tr/turkiye/publications/yeni-yoksulluk-ve-turkiyenin-degis-en-refah-rejimi>
- BULUT, T. (2014). *İnönü dönemi T.C. hükümetlerinin sosyal yardım politikaları (1938–1950)* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- CANBAY, T. ve Selim S. (2010). Türkiye'de hanehalkı yoksulluğu. *Ege Akademik Bakış*, 10(2), 627-649.
- CEREN, A. (2013). *Kentsel yoksullukla mücadelede kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları'nın rolü: Adıyaman kent yoksulları üzerinde bir alan araştırması* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- CEREN, A. ve Çevik S. (2015). Kentsel yoksulluğun çözümünde kamu-sivil toplum kuruluşları işbirliği: Adıyaman örneği. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20, 572-613.
- CEREN, A. ve Erem T. (2018). Türkiye'de yoksulluk ve sosyal yardım uygulamaları. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü e-dergisi*, 2(1), <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/664886> Erişim Tarihi: 14/09/2024
- ÇAĞLAYAN, S. (2008). Göç ve yoksulluk: mutlak ve doğrusal olmayan bir ilişki. Oktik N. (Ed.), *Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları* içinde (ss. 301-324). İzmir: Yakın Kitabevi Yayınları.
- ÇAĞDAŞ, T. (2011). Türkiye' de yerel yönetimlerde idari özerklik. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 30(1), 391-416.
- ÇENGELCİ, E. (1993). Sosyal refahın gerçekleştirilmesinde sosyal yardımların rol ve önemi. *Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi*, 11(1-2-3), 9-34.
- ÇINAR, H. (2015). *2000-2012 döneminde Türkiye'de yoksulluk ve gelir dağılımındaki eşitsizlik sorunsalı* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- ÇİFTÇİ, S. (2010). *Türkiye'de siyasi partilerin programlarında kentleşme politikaları (1923-2002)* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Cumhuriyet Üniversitesi.

- ÇÖPOĞLU, M. (2014). Sosyal belediyecilik ve sorunları. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 223-247.
- ÇUKURÇAYIR, A. (2013). Almanya'da siyasal sistem ve yerel yönetimler. *Dünyada Yerel Yönetimler Örnekler Uygulamalar içinde*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- DEMİRBİLEK, M. ve Keskin E. (2016). Yoksulluk, Suriyeliler, bulaşıcı hastalıklar ve sosyal hizmet. <http://tplondon.com/books/9781910781364/978191078136408.pdf> Erişim Tarihi: 15/08/2017.
- DEMİRKIRAN, S. (2008). *Türkiye’de kentsel dönüşüm uygulamalarında yerel yönetimlerin rolü: bursa büyükşehir belediyesi örneği* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Trakya Üniversitesi.
- DESSALLIEN, R. L. (1995). Review of poverty concepts and indicators. *Technical Support Document*. http://mirror.unpad.ac.id/orari/library/library-ref-ind/ref-ind-1/application/poverty-reduction/Poverty/Review_of_Poverty_Concepts.pdf Erişim Tarihi: 05/05/2017.
- DİNÇOFLAZ, N. J. (2009). *Kentteki kadının yoksulluğu ve sosyal yardımlaşma ve dayanışma genel Müdürlüğü’nün kadın yoksulluğuyla mücadele politikaları* [Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi]. Ankara.
- DPT (2001). Sekizinci beş yıllık kalkınma planı 2001-2005. *Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. <https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwihy4byoLDYAhUSL1AKHbWjDPIQFggoMAA&url=http%3A%2F%2Fwww3.kalkinma.gov.tr%2FDocObjects%2FDownload%2F3089%2Foik610.pdf&usg=AOvVaw3DsuCAWw2t8sguh5MT3jYM> Erişim Tarihi: 23/04/2017.
- DPT (2001). Sekizinci beş yıllık kalkınma planı 2001-2005. *Sosyal Hizmetler ve Yardımlar Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. 28 Aralık 2017 tarihinde <http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/3500/oik605.pdf> Erişim Tarihi: 28/12/2017.
- DUMAN, Y. F. (2014). *Yoksullukla mücadele konusunda vakıfların rolü: Türkiye örneği* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- DUMANLI, R. (1996). *Yoksulluk ve Türkiye’deki boyutları* [DPT Uzmanlık Tezi]. Ankara.
- DÜCAN, E. (2016). Türkiye’de iç göçün sosyo-ekonomik nedenlerinin bölgesel analizi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(2), 167-183.
- DÜNDAR, Ö. Z. (2011). Türkiye’de kentsel yoksulluk sorunu açısından sosyal belediyeciliğin önemi. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 1(2), 117-126.
- ERBAŞI, A. (2010). Stratejik planlama sürecinin belediyelerde uygulanmasına yönelik modelsel bir yaklaşım. *Akademik Bakış Dergisi*, (22), 1-14.

- GÜÇLÜ, S. (2016). Çocukluk ve çocukluğun sosyolojisi bağlamında çocuk hakları, *Sosyoloji Dergisi*, (Armağan Sayısı), 1-22.
- GÜL, S. S. (2004). *Sosyal devlet bitti yaşınsın piyasa: yeni liberalizm ve muhafazakarlık kıskacında refah devleti*. İstanbul: Etik Yayınları.
- GÜLENER, S. ve Kömürcüoğlu M. (2007). Yeni yoksullukta yeni olan ne?. IV. *Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi*, Çanakkale.
- GÜNDOĞAN, N. (2008). Türkiye’de yoksulluk ve yoksullukla mücadele. *Ankara Sanayi Odası Dergisi*, (Ocak/Şubat Sayısı).
- GÜNEŞ, F. (2009). Kentsel yoksulluk/dışlanma (mı), göç ve istihdam: Eskişehir’de belediyeden yardım alan haneler. *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, (18), 449-471.
- HAZMAN, G. G. (2010). Kentsel yoksulluk sorunu ve belediyelerin rolü. *Türk İdare Dergisi*, (467), 35-152.
- Human Development Report (1997). http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/258/hdr_1997_en_complete_nostat.pdf Erişim Tarihi: 11/05/2017.
- IŞIK, O. ve Pınarcıoğlu M. M. (2013). *Nöbetleşe yoksulluk: Sultanbeyli örneği*, 9. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- IŞIK, Ş. (2005). Türkiye’de kentleşme ve kentleşme modelleri. *Ege Coğrafya Dergisi*, 14(1-2), 57-71.
- IV. Aile Şurası Sonuç Raporları (2004). <http://docplayer.biz.tr/10818416-Iv-aile-surasi-aile-ve-yoksulluk-kararlari.html> Erişim Tarihi: 10/05/2017
- İÇDUYGU, A. ve Sirkeci İ. (1999). Cumhuriyet dönemi Türkiye’inde göç hareketleri. Baydar O. (Ed.). *75 Yılda Köylerden Şehirlere içinde* (ss. 249-268), İstanbul Tarih Vakfı Yayınları.
- İZGİ, B. B. ve Dineri E. (2018). *Avrupa ülkelerinde yoksulluk ve eğitim: dinamik panel veri analizi*. 1063-1079. https://www.tek.org.tr/pdf/258_2412023_150743.pdf Erişim Tarihi: 04/09/2024.
- KABAŞ, T. (2009). *Gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun nedenleri ve yoksullukla mücadele yolları* [Yayınlanmış Doktora Tezi]. Çukurova Üniversitesi.
- KALABALIK, H. (2005). *Avrupa birliği ülkeleriyle karşılaştırmalı yerel yönetim hukuku*, Ankara: Seçkin Yayınları.
- KARAYILMAZ, E. (2006). Küreselleşme sürecinde yoksulluk ve eğitim. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(2), 205-225.

- KARLUK, S. R. ve ÜNAL U. (2017). *Türkiye ekonomisinde yoksulluk, yolsuzluk ve gelir dağılımı ilişkisi*. https://mpa.ub.uni-muenchen.de/70118/1/MPRA_paper_70118.pdf Erişim Tarihi: 02/08/2024
- KASALAK, Ç. (2013). *Türkiye’de kentsel yoksullukla mücadelede yerel yönetimler* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Selçuk Üniversitesi.
- KAYAN, A. (2017). Planlı dönemden önce kentleşme politikalarındaki sorunların günümüze yansımaları. *International Journal of Social Science Research*, 6(2), 158-183.
- KAYGALAK, S. (2001). Yeni kentsel yoksulluk, göç ve yoksulluğun mekânsal yoğunlaşması: Mersin/Demirtaş mahallesi örneği. *Praksis* 2, 124-172.
- KAZGAN, G. (2002). *Tanzimat’tan 21. yüzyıla Türkiye ekonomisi: birinci küreselleşmeden ikinci küreselleşmeye*. 2. Baskı, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- KELEŞ, R. (2012). *Kentleşme politikası*. 12. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.
- Kentleşme Şûrası (2009). *Kentsel yoksulluk, göç ve sosyal politikalar*. Ankara: Bayındırlık ve İskân Bakanlığı.
- KESGİN, B. (2008). *Yoksulluğa yerel müdahale “sosyal belediyecilik” karşılaştırmasında Eminönü ve Beşiktaş belediyeleri örnekleri* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- KEYMAN, E. F. ve Lorasdağı B. K. (2010). *Kentler: Anadolu’nun dönüşümü, Türkiye’nin geleceği*. İstanbul: Doğan Kitap.
- KHAN, M. H. (2000). *Rural poverty in developing countries: issues and policies*. IMF Institute.
- KIZILÇELİK, S. (2000). *Sosyoloji yazıları 2*. Ankara: Anı Yayınları.
- KOÇ, N. (2014). *Sosyal belediyecilik hizmetleri ve finansmanı: ege belediyeler birliği örneği* [Yayınlanmamış Doktora Tezi] Celal Bayar Üniversitesi.
- KOÇAK, Y. ve Terzi E. (2012). Türkiye’de göç olgusu, göç edenlerin kentlere olan etkileri ve çözüm önerileri. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(3), 163-184.
- KOÇAK, O., Arslan H. ve Eti S. (2017). Belediyelerde sosyal politika uygulamaları ve Pendik belediyesi örneği. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 7(12), 119-144.
- KORAY, M. (1995). *Sosyal politika*, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- KÖMÜRCÜ, M. (2014). *Türkiye’de yoksulluk olgusu, yoksullukla mücadele politikaları ve gelir dağılımı* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Balıkesir Üniversitesi.

- KÖSE, H. (2010). *Türkiye’de sosyal belediyecilik üzerine bir karşılaştırma: Maltepe ve Kadıköy ilçe belediyeleri örnekleri* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- KULE, H. (2004). *Kentsel yoksulluk ve İzmit’te yoksulluk yansımaları* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Kocaeli Üniversitesi.
- LEWİS, O. (1965). *İşte hayat*, İstanbul: E yayınları.
- LEWİS, O. (1971). *Sanchez’in çocukları*. Leyla R. (Çev.). İstanbul: E yayınları.
- MÜFTÜOĞLU, Ö. (2007). <https://ozgurmuftuoglu.blogspot.com.tr/2008/09/gats-ve-trkiyede-alima-yaaminin-dnm.html> Erişim Tarihi: 03/08/2017.
- NİRAY, N. (2002). Tarihsel süreç içinde kentleşme olgusu ve Muğla örneği. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (9), 3-27.
- ÖRS, F. (2007). Yoksullukla mücadele ve toplumsal iletişim. *Mülkiye Dergisi*, 31(255), 193-202.
- ÖZ, C. S. ve Yıldırım alp S. (2009). Türkiye’de kentsel yoksullukla mücadelede sosyal belediyeciliğin rolü. *Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 453-461.
- ÖZBUDUN, S. (2002). Küresel bir ‘yoksulluk kültürü’ mü?. Özdek Y. (Ed.). *Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları* içinde (ss. 53-69), TODİE.
- ÖZDEMİR, S. (2007). *Küreselleşme sürecinde refah devleti*, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- ÖZDEMİR, S. (2010). Küreselleşme ve refah devletleri üzerindeki etkileri. *Journal Of Social Policy Conferences*, (57), 55-86.
- ÖZDEMİR, B. (2014). *Yoksullukla mücadelede sivil toplum örgütlerinin rolü* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Adnan Menderes Üniversitesi.
- ÖZDEN, P. P. (2006). Türkiye’de kentsel dönüşümün uygulanabilirliği üzerine düşünceler. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 215-233.
- ÖZER, İ. (2004). *Kentleşme, kentlileşme ve kentsel değişim*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- ÖZER, M. A. (2015). Sosyal ekonomi politikaları kapsamında sosyal belediyecilik anlayışı. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 79-100.
- ÖZEY, R. (2003). Yoksulluk coğrafyası. *Yoksulluk I* içinde, İstanbul: Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Yayınları.
- ÖZSOY, E. (2003). Kalkınma ve yoksulluk ikilemi ve Türkiye. *İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 1(1).

<https://www.isguc.org/?p=article&id=44&cilt=5&sayi=1&yil=2003> Erişim Tarihi: 05/05/2017.

- ÖZTÜRK, H. ve Gül H. (2012). Sosyal belediyeçilik sosyal devlete ve sosyal haklara bir alternatif mi?. *IV. Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu*, 377-392.
- RAVALLION, M. (1998). Poverty lines in theory and practice (english). *Living Standards Measurement Study (LSMS) Working Paper ; no. LSM 133*, The World Bank, <http://documents.worldbank.org/curated/en/916871468766156239/Poverty-lines-in-theory-and-practice> Erişim Tarihi: 12/09/2017
- ROSHANI, M. (2024). *An assessment of multidimensional urban poverty and deprivation: the case of Ankara (Türkiye)* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- SANCAR, C. ve Polat M. A. (2021). Yoksulluk, işsizlik ve ekonomik büyüme ilişkisi: türkiye ve düzey 1 bölgeleri ölçeğinde bir uygulama. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (51), 211-242.
- SALTİK, Y. (2022) *Kentsel yoksullukta yerel yönetimlerin rolü* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Mef Üniversitesi.
- SAPANCALI, F. (2005). Avrupa birliği'nde sosyal dışlanma sorunu ve mücadele yöntemleri. *Çalışma ve Toplum*, 3(6), 51-106.
- SENCER, Y. (1979). *Türkiye'de kentleşme*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- SEYYAR, A. (2002). *Sosyal siyaset terimleri (ansiklopedik sözlük)*. İstanbul: Beta Yayınları
- SEYYAR, A. (2003). Sosyal siyaset açısından yoksulluğa karşı mücadele. *Yoksulluk I* içinde, İstanbul: Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Yayınları
- SEZİK, M. (2016). Türkiye'de sosyal belediyeçiliğin gelişimi ve sorun alanları. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 171-186.
- SULLIVAN, A. ve Sheffrin S. M. (2003). *Economics: principles in action*. Pearson Prentice Hall, New Jersey.
- ŞAHİN, H. (1997). *Türkiye ekonomisi: tarihsel gelişim-bugünkü durumu*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- ŞAHİNGÖZ, S. (2022). Kentsel yoksulluk ve kentsel yoksulluğun toplumsal görünüşleri: Ankara örneği [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Kırıkkale Üniversitesi.
- ŞAHİNOĞLU, İ. (2014). Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde Türkiye'de sosyal belediyeçilik anlayışı [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.

- ŞATAF, C. (2017). Türkiye'de sosyal belediyecilik anlayışına yönelik genel bir değerlendirme. Beşel F. ve Yardımcıoğlu F. (Ed.) *Yerel Yönetimler Üzerine Seçme Yazılar* içinde, Sakarya: Beşköprü Yayınları,
- ŞATAF, C. ve Mermer B. (2017). Avrupa'da sosyal belediyecilik anlayışı ve Türkiye. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 8(17), 13-33.
- ŞAYLAN, G. (2003). *Değişim, küreselleşme ve devletin yeni işlevi*, Ankara: İmge Kitabevi,
- ŞENGÜL, T. (2009). *Kentsel çelişki ve siyaset*. Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.
- ŞENGÜN, E. (2019). *Türkiye’de sosyal belediyecilik uygulamaları: Eskişehir büyükşehir belediyesi örneği* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi.
- ŞENKAL, A. ve Sarıpek D. B. (2007) Avrupa Birliği’nin karşılaştırmalı refah modelleri ve sosyal politikada devletin değişen rolü. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (14), 146-175.
- ŞENSES, F. (2017) *Küreselleşmenin öteki yüzü yoksulluk*. 8. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- TAKIM, A. (2011). Türkiye’de 1960-1980 yılları arasında uygulanan kalkınma planlarında maliye politikaları. *Maliye Dergisi*, (160), 154-176.
- TANRIKUT, V. M. (2022). *Türkiye’de sosyal belediyecilik anlayışı bakımından sosyal yardım ve hizmetin önemi: Keçiören belediyesi örneği* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.
- TAŞ, Y. H. ve Selami Ö. (2012) Türkiye’de ve Dünya’da yoksulluk üzerine bir araştırma. *Uluslararası Avrasya Ekonomileri Konferansı (Bildiriler Kitabı)*, 423 – 430.
- TAŞ, Y. H. ve Selami Ö. (2013). Türkiye’de iç göçün yoksulluğa ve istihdama etkileri. *Uluslararası Avrasya Ekonomileri Konferansı (Bildiriler Kitabı)*, 289-298.
- TATLI, H., Koç B., Barak D. ve Polat M. (2020). *Kırsal ve kentsel yoksulluk göstergeleri üzerine bir analiz*. <https://buseam.bingol.edu.tr/media/27950/kırsal-ve-kentsel-yoksulluk-gostergeleri-uzerine-bir-analiz-kitap.pdf> Erişim Tarihi: 18/07/2024
- TEKELİ, İ. (1998). Türkiye’de cumhuriyet döneminde kentsel gelişme ve kent planlaması. *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık* içinde, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- TEKELİ, İ. (2008). *Türkiye’nin göç tarihinde değişik kategoriler*. https://www.academia.edu/33361144/G%C3%B6%C3%A7_ve_%C3%96tesi_T

arih_Vakf%C4%B1_Yurt_Yay%C4%B1nlar%C4%B1_%C4%B0lhan_Tekeli_Toplu_Eserler.3_2008_Erişim Tarihi: 06/09/2017.

- TEKELİ, İ. (2009). *Modernizm, modernite ve türkiye'nin kent planlama tarihi*, 1. Basım, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- TEMİZ, H. E. (2008). Dünyada kronik yoksulluk ve önleme stratejileri. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, (2), 61-100.
- TINAR, Y. (2022). Türkiye'de yoksullukla mücadelede sivil toplum kuruluşlarının önemi ve rolü. *Toplumsal Politika Dergisi*, 3(2), 129-151.
- TOGAN, S. (2009). Küresel kriz ve Türkiye. *TİSK Akademi Özel Sayısı II*, 4, 7-25.
- TOPRAK, D. ve Şataf C. (2009). Türkiye'de yerel yönetimler reformu çerçevesinde sosyal belediyeçilik yaklaşımı. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 1(1), 11-24.
- TÜİK Haber Bülteni (2005). <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=409> Erişim Tarihi: 28/09/2017.
- TÜİK (2008). *Tüketim harcamaları, yoksulluk ve gelir dağılımı (sorularla resmi istatistikler dizisi-6)*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.
- TÜİK Haber Bülteni (2009). <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=6365> Erişim Tarihi: 28/09/2017.
- TÜİK Haber Bülteni (2017). <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24579> Erişim Tarihi: 29/09/2017.
- TÜİK Yoksulluk Çalışması (2015). <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21867> Erişim Tarihi: 28/09/2017.
- TÜMTAŞ, M. S. ve Ergun C. (2014). Göç ve yoksulluk kışkacında yıkılan bir kent: Van. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 5(2), 1-23.
- TÜRKDOĞAN, O. (2003). Türk toplumunda yoksulluk kültürü. *Yoksulluk I içinde*, İstanbul: Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Yayınları.
- TÜRKOĞLU, İ. (2013). Sosyal devlet bağlamında Türkiye'de sosyal yardım ve sosyal güvenlik. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(3), 275-305.
- UÇKAÇ, A. (2010). Türkiye'de neoliberal ekonomi politikaları ve sosyo-ekonomik yansımaları. *Maliye Dergisi*, (158), 422-430.
- UN Statement (1998). 21 Nisan 2017 tarihinde <http://www.un.org/documents/ecosoc/dec/2000/edec2000-inf2-add2.pdf>. Erişim Tarihi: 21/04/2017.

- United Nations, (2012). *World urbanization prospects the 2011 revision*. http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/urbanization/WUP2011_Report.pdf Erişim Tarihi: 16/09/2017.
- ÜNAL, G. (2004). Türkiye’de yoksulluk kavramı ve yoksulluk araştırmaları. Şen R. B. (Ed.). *IV. Aile Şurası Bildirileri: “Aile ve Yoksulluk”* içinde. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı.
- ÜNVER, Ü. (2019). *Yerel Yönetimlerin sosyal yardım ve sosyal hizmet uygulamaları Uşak belediyesi örneği* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Uşak Üniversitesi.
- YALÇIN, N. (2008). *Sivil toplum kuruluşları ve yoksulluk* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Adnan Menderes Üniversitesi.
- YAY, S. (2014). Tarihsel süreçte Türkiye’de sosyal devlet. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(9), 147-161.
- YAYLA, R. (2018). *Türkiye’de yoksulluk ve yoksulluk kültürü: Sakarya ili örneği* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Yalova Üniversitesi.
- YILDIRIM, B. ve Şahin F. (2019). Esping-Andersen’in refah devleti sınıflandırması ve makro sosyal hizmet uygulamaları temelinde Türkiye’nin konumu. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(18), 2525-2554.
- YILMAZ, A. (2005). Türkiye’de işsiz nüfus. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(1), 43-56.
- YILMAZ, C. (2012). Yoksulluk söyleminin sosyolojisi: 1980 sonrası hükümet programları örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(1), 291-308.
- YILMAZ, S. (2006). *Sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarının yoksullukla savaşım politikaları içindeki yeri (Eskişehir örneği)* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Anadolu Üniversitesi.
- YILMAZTÜRK, A. ve Güler T. (2017). Sosyal devlet anlayışının yerel karşılığı: sosyal belediyecilik ve temel sorunları. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 1-23.
- YÜCEL, D. (2022). Türkiye’de ekonomik kriz kaynaklı yaşanan işsizlik ve yoksulluk histerisi. Dinçsoy M. O. (Ed.). *Krizlerin Sosyoekonomik Etkileri Ülke ve Sektör Çalışmaları* içinde, İstanbul: Efe Akademi Yayınları.
- ZANBAK, Z. ve Özgür R. Ö. (2019). Türkiye’de iç göçün bölgesel yoksulluk üzerindeki etkisi: tarım sektörünün belirleyici rolü. *Journal of Economy Culture and Society*, 145-169.

ZÜLFİKAR, B. Ş. (2010). *Yoksulluk ve yoksullukla mücadele yöntemleri: katılımcı bir yaklaşımla sosyal riski azaltma projesi'nin başarı değerlendirmesi-Ankara ili örneği* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.

World Bank (1993). *Poverty reduction handbook (English)*. <http://documents.worldbank.org/curated/en/752551468766240790/Poverty-reduction-handbook> Erişim Tarihi: 18/09/2017.

World Development Report (1990). <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/5973/WDR%201990%20-%20English.pdf?sequence=5&isAllowed=y>, Erişim Tarihi: 21/04/2017.

World Development Report (2000). <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/11856>, Erişim Tarihi: 21/04/2017.

Diğer Kaynaklar

http://www.tuik.gov.tr/MetaVeri.do?alt_id=1013 Erişim Tarihi: 21.04.2017.

http://www.tuik.gov.tr/MetaVeri.do?alt_id=1013 Erişim Tarihi: 22.04.2017.

<http://www.canaktan.org/ekonomi/ekonomik-hastaliklar/hastaliklar/gelir-yoksulluk.htm> Erişim Tarihi: 10.05.2017.

<http://www.worldbank.org/> Erişim Tarihi: 17. 05. 2017.

<http://www.canaktan.org/yonetim/kriz-yonetim/kriz-yoksulluk.htm>, Erişim Tarihi: 01.08.2017.

<http://www.tazminathukuku.com/tablolar/nufus-istatistikleri.htm> Erişim Tarihi: 21.09.2017.

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1011 Erişim Tarihi: 30.09.2017.

<http://www.tuik.gov.tr/HbPrint.do?id=24580> Erişim Tarihi: 01.10.2017.

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059, Erişim Tarihi: 06.11.2017

<http://www.haberturk.com/gundem/haber/1427703-yaklasik-3-milyon-suriyeli-kayit-altinda>, Erişim Tarihi: 08.11.2017.

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007 Erişim Tarihi: 14.11.2017.

<https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm> Erişim Tarihi: 16.11.2017

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5216.pdf> Erişim Tarihi: 28.11.2017.

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5393.pdf> Erişim Tarihi: 28.11.2017.

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5302.pdf> Erişim Tarihi: 29.11.2017

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/4.5.633.pdf> Erişim Tarihi: 26.12.2017

<https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/hakkimizda/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/sygm-tarihce> Erişim Tarihi: 28.12.2017

<https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/hakkimizda/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/sygm-gorevler> Erişim Tarihi: 28.12.2017

<https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/hakkimizda/sosyal-yardimlasma-ve-dayanismayi-tesvik-fonu/sydtf-gorevler> Erişim Tarihi: 28.12.2017

<https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/sosyal-yardim-programlarimiz> Erişim Tarihi: 29.12.2017

<http://eyh.aile.gov.tr/kurumsal/kurum-hakkinda> Erişim Tarihi: 01.01.2018

<http://eyh.aile.gov.tr/haberler/evde-bakim-uygulamasi-kapsaminda-yaklasik-500-bin-engelli-yasli-vatandasimizin-yakinina-evde-bakim-ayligi-veriyoruz> Erişim Tarihi: 01.01.2018

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5737.pdf> Erişim Tarihi: 02.01.2018

<https://www.vgm.gov.tr/> Erişim Tarihi: 02.01.2018

<http://mevzuat.meb.gov.tr/html/25.html> Erişim Tarihi: 04.01.2018

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5102.pdf> Erişim Tarihi: 07.01.2018

<http://yurtkur.gsb.gov.tr/Sayfalar/2434/2389/GenelBilgiler> Erişim Tarihi: 07.01.2018.

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27687> Erişim Tarihi: 15.02.2018

Kamu İdarelerinde Stratejik Planlamaya İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik (2006), T.C. Resmi Gazete, 26179, 25 Mayıs 2006

Kamu İdarelerince Hazırlanacak Faaliyet Raporları Hakkında Yönetmelik (2006), T.C. Resmi Gazete, 26111, 17 Mart 2006

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2014-18633> Erişim Tarihi: 20.09.2024

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2021-45581> Erişim Tarihi: 20.09.2024

<https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> Erişim Tarihi: 08.10.2024

<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=istihdam-issizlik-ve-ucret-108&dil=1> Erişim Tarihi: 08.10.2024

<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=istihdam-issizlik-ve-ucret-108&dil=1> Erişim Tarihi: 08.10.2024

<https://www.aile.gov.tr/eyhgm/mevzuat/ulusal-mevzuat/kanunlar/sosyal-hizmetler-kanunu/> Erişim Tarihi: 10.10.2024

<https://www.aile.tr/sygm> Erişim Tarihi: 10.10.2024

<https://islamansiklopedisi.org.tr/belediye> Erişim Tarihi: 29.10.2024

<https://www.aile.gov.tr/sgbd/istatistik-sayfalari/aylik-istatistik-bulteni/> Erişim Tarihi: 01.11.2024

<https://www.aile.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yardim-programlarimiz/> Erişim Tarihi: 02.11.2024

https://www.aile.gov.tr/SYGM/PDF/Turkiyenin_Butunlesik_Sosyal_Yardim_Sistemi.pdf Erişim Tarihi: 02.11.2024

<https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/tabloYilSutunGetir.do?durum=yillariGetir&menuNo=415&altMenuGoster=0&tabloNo=282> Erişim Tarihi: 03.11.2024

Faaliyet Raporları

Adana BşB Faaliyet Raporu (2016),
https://www.adana.bel.tr/panel/uploads/yillikfaaliyetraporlari_v/files/faaliyet-raporu-2016.pdf Erişim Tarihi: 25.09.2024.

Ankara BşB Faaliyet Raporu (2023),
<https://s.ankara.bel.tr/files/2024/04/29/c74fd3946c70993f36a045e1895159e0.pdf> Erişim Tarihi: 25.09.2024.

Antalya BşB Faaliyet Raporu (2016),
https://www.antalya.bel.tr/Content/UserFiles/Files/Raporlar%2FFaaliyetRaporlari%2F2016_antalya_buyuksehir_belediyesi_faaliyet_raporu.pdf Erişim Tarihi: 25.09.2024.

Eskişehir BşB Faaliyet Raporu (2016),
http://www.eskisehir.bel.tr/dosyalar/faaliyet_raporlari/2016.pdf Erişim Tarihi: 25.09.2024.

İstanbul BşB Faaliyet Raporu (2023),
https://uploads.ibb.istanbul/uploads/2023_Faaliyet_Raporu_1_fa79d76a01.pdf Erişim Tarihi: 28.09.2024.

Kocaeli BşB Faaliyet Raporu (2016),
http://www.kocaeli.bel.tr/Files/Faaliyet_Raporlar/2016_Yl_Faaliyet_Raporu.pdf Erişim Tarihi: 25.09.2024.

İzmir BşB Faaliyet Raporu (2023),
https://www.izmir.bel.tr/YuklenenDosyalar/Dokumanlar/43_09052024_090533_.pdf Erişim Tarihi: 30.09.2024.

Malatya BŞB Faaliyet Raporu (2016),
http://www.malatya.bel.tr/yayin/2016_faaliyet_raporu/files/assets/basic-html/index.html#1 Erişim Tarihi: 25.09.2024.

Mersin BŞB Faaliyet Raporu (2016),
<https://www.mersin.bel.tr/upload/dokumanlar/MBB%202016%20Y%C4%B1l%C4%B1%20Faaliyet%20Raporu.pdf> Erişim Tarihi: 25.09.2024.

EK

Ek 1: Faaliyet Raporlarının Karşılaştırılması

BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİNİN KENTSEL YOKSULLUĞU AZALTMAYA YÖNELİK FAALİYET RAPORLARINDA YER ALAN SOSYAL YARDIM ve HİZMETLER

İLLER	AYNI VE NAKDİ YARDIM	SOSYAL KART	AŞEVLERİ R. ÇADIRI İKRAM ÇEŞMESİ	BARINMA EVİ HİZMETİ	EVDE SAĞLIK VE BAKIM HİZMETİ	MESLEK EDİNDİRM E KURSLARI
ANKARA	-5791 öğrenciye servis desteği sağlanmıştır. -1451 aileye giysi desteği sağlanmıştır. -851 aileye ev eşyası desteği sağlanmıştır. -39.954 ailenin 2-5 yaş arasındaki çocuklarına süt desteği sağlanmıştır. -55.000 bebeğe bez desteği sağlanmıştır. -2023 yılında 216 adet tekerlekli sandalye desteği, 77 adet akülü tekerlekli sandalye desteği, 18.324 adet hasta bezi desteği, 40 adet havalı hasta yatağı ve hasta yatağı desteği gerçekleştirilmiştir. -212.393 aileye et desteği, 203.758 aileye doğalgaz desteği, 19.763 aileye ekmek desteği, 21.680 aileye kömür desteği, 153.345 öğrenciye kırtasiye desteği, 15.754 öğrenciye kantin desteği, 105.820	-İhtiyaç sahiplerine ayni ve nakdi yardım sağlayabilmek adına 'Başkent Kart' çıkartılmıştır.	-1 milyon aşkın kişiye sıcak yemek yardımı yapılmıştır.	-Ankara'da geçici bir süre için hasta refakatçisi veya hasta olarak ikamet eden, ancak barınacak yeri ve maddi imkânı olmayan fakir, muhtaç, dar gelirli kişi ve ailelerin, varsa çocukları ile birlikte geçici bir süre için ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Şefkat evleri hizmete açılmıştır. Bu hizmetten 62.950 vatandaş yararlanmıştır.		-Meb ile işbirliğinde faaliyetlerini sürdüren BELMEK' le 2023 yılında 6 merkezde 25.899 kişiye kurs verilmiştir. -Gazi Üniversitesi işbirliği ile sürdürülen BELTEK(Bel ediye Teknik Eğitim Kursları)'nda 4147 kişi mezun olmuştur.

	çocuğa bayram harçlığı,4.386 öğrenciye sınav desteği,131.096 öğrenciye ulaşım desteği,201.206 aileye genel ihtiyaç başkent kart ile sağlanmıştır.					
İSTANBUL	-14.989 kişiye yeni doğan destek paketi verilmiştir. -353.864 aileye sosyal destek amaçlı destek verilmiştir. -147.250 kişiye gıda-hijyen kolisi desteği sağlanmıştır. -136.719 kişiye hijyen desteği verilmiştir. -8.682 çiftte evlilik desteği verilmiştir. -823.000 kişiye beslenme desteği verilmiştir. -156.332 çocuğa halk süt desteği verilmiştir. -1.501 haneye eşya desteği verilmiştir. -83.162 öğrenciye ‘sen oku diye’ eğitim desteği verilmiştir.	-231.354 aile “Sosyal Yardım İstanbulkart” ile gıda ihtiyaçlarını karşılama imkânı verilmiştir. -614.000 kişiye anne kart (0-4 yaş arası çocuk sahibi anneler için ulaşım kartı) yardımı yapılmıştır.	-İstanbul’u dolaşan aşevi araçları, yılda yaklaşık 9,5 milyon kişiye sıcak yemek imkânı sağlamaktadır. -9 adet kent lokantası açılmıştır.	-Geçici barınma merkezinde kalacak yeri olmayan 1223 kişiye ihtiyaçların giderilmesi için 7461 hizmet sunulmuştur.	-7 adet evde bakım ünitesi ile 20.370 kişiye sağlık, refekat, temizlik gibi hizmetler sunulmuştur.	-2022-2023 eğitim-öğretim döneminde 38 ilçede, 163 Eğitim Merkezi (148 Eğitim merkezi + 15 İş Birliği Kurumunda) 933 programda toplam 158.831 kesin kayıtlı katılımcıya yüz yüze eğitim verilmiştir. -2022-2023 eğitim-öğretim döneminde Enstitü İstanbul İSMEK bünyesinde toplamda 1.206 (Yüz Yüze + Uzaktan) programda 722.278 kişiye eğitim verilmiştir. -2016 yılında 42.670 engelli vatandaşa mesleki ve kişisel gelişim hizmeti verilmiştir. - 2022-2023 eğitim-öğretim döneminde 4 hastane, 2 darülaceze, 2 ÖZGEM, 1 ceza infaz kurumu

						olmak üzere toplam 9 merkezde dezavantajlı gruplara yönelik eğitimler verilmiştir.
İZMİR	-Ramazan ve Kurban bayramında toplamda yaklaşık 150.000 kişiye destek sağlanmıştır. -20.139 öğrenciye beslenme desteği sağlanmıştır. -15.577 üniversite öğrencisine eğitim desteği sağlanmıştır. -Doğal afetlerden etkilenen toplam 1.209 kişiye destek sağlanmıştır. -Acil ihtiyaçlı 20.612 kişiye nakdi destek sağlanmıştır. -75.854 kişiye ayni yardım sağlanmıştır. -0-5 yaş arası çocuğu olan 6.294 haneye ulaşım desteği sağlanmıştır.		-4.143.872 kişiye yemek dağıtımı sağlanmıştır.	-250 kişiye konuk evinde barınma desteği sağlanmıştır. -822 kişiye anlaşmalı otellerde barınma desteği sağlanmıştır.	-2023 yılında 7.316 vatandaşa toplamda 24.321 evde bakım hizmeti verilmiştir.	-9159 kişiye meslek edindirme kursu hizmeti sağlanmıştır.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Muhammed GÜLEÇ	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Bartın Üniversitesi
Fakülte	İktisadi ve İdari Bilimler
Bölümü	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Makale ve Bildiriler	
1. Güleç, M. (2024). Türkiye’ de sosyal belediyeçilik anlayışı çerçevesinde kentsel yoksullukla mücadele: büyükşehir belediyelerinin faaliyet raporları üzerine değerlendirme. <i>Siyaset ve Toplum Araştırmaları Dergisi</i> , 4(1).	